

A Magyar Művelődési Intézet
és Képzőművészeti Lektorátus
Évkönyve, 2008

**A Magyar Művelődési Intézet
és Képzőművészeti Lektorátus
Évkönyve, 2008**

Szerkesztők
Földiák András
Tóth Zsóka

Olvasószerkesztő
Hargitai Mária

© MMIKL, 2008

ISSN 1219-0403

Kiadja a Magyar Művelődési Intézet
és Képzőművészeti Lektorátus, Budapest
Felelős kiadó: Borbáth Erika főigazgató

Készült a CopyCat Nyomdában, Budapesten
Nyomdai előkészítés: i&i Kft., Budapest
Tördelőszerkesztő: Príma Viktória

Tartalomjegyzék

Előszó.....	7
2008 – A RENESZÁNSZ ÉVE	9
Tóth Zsuzsanna „Újjászületés”	11
Fekete Anetta	17
Bábok a reneszánszban	17
dr. Petravichné Matyaczko Olga.....	20
Mátyás muzsikusai.....	20
Győri Lajos	25
Fotókulturális szolgáltatásaink	25
HATÁROKON ÁT.....	39
Harasztosi Sándor	41
Határok átjárhatóságának növekedése – új kihívások a közösségi művelődésben	41
Halász Péter – Romhányi András	49
Hagyomány és közművelődés	49
Turupoli Nóra	55
„Határokon át”	55
Dáné Tibor Kálmán	64
XII. Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napok Kolozsváron.....	64
Halász Péter	74
A moldvai csángók magyar nyelvhasználatának tüneténye	74
KÖZÖSSÉG ÉS PARTNERSÉG.....	85
Kovács Edit.....	87
Szövetkezve	87
Varga Albin.....	98
Együttműködésen alapuló kezdeményezések a Szombathelyi Kistérségben.....	98

Hefner Erika.....	102
Közkincs kerekasztalok Tolna megyében.....	102
Csáki Rozália.....	113
IV. Nyári Egyetem a közösségi részvétel fejlesztéséről.....	113
A HELY SZELLEME.....	119
Brüll Edit.....	121
A Budapesti Művelődési Központ az időskorúak tanulásaért, művelődéséért.....	121
Iványi Károlyné.....	129
Vác város és a kultúra.....	129
Pálné Horváth Mária.....	137
Megújult a kultúra központja.....	137
Hefner Erika:.....	141
„Emlékek nélkül a nemzet híre csak árnyék”.....	141
Várhalmi András.....	147
90 éves a pesterzsébeti Csili.....	147
ÉRTEK, HIÁNY.....	153
Margittai Katalin.....	155
A hozzáadott érték.....	155
G. Furulyás Katalin.....	161
Résztanulmány a közművelődésben dolgozók munkáltatói megbecsülése, egzisztenciális helyzete munkacímű kutatáshoz.....	161
F. Gál Sándor.....	177
Amíg kész a leltár.....	177
Wehner Tibor.....	190
A szobor helye szoborhely-e?.....	190
Sasvári Edit.....	198
Szoborpályázatok 1950–2000 – könyvbemutató –.....	198
Talata-Dudás Katalin.....	203
A helyi önkormányzatok kulturális kiadásainak és azok forrásainak alakulása, 1996–2006.....	203
Szerzőink.....	212

Előszó

Mozgalmas és rendkívül nehéz évet hagyunk mögöttünk 2008. január elsején. A közművelődés szervezetében jelentős változások történtek, elsősorban a megyei intézményekben. A megyei szakmai tanácsadó és szolgáltató intézmények több mint felében jelentős átszervezések voltak. Az átalakítások nem kímélték a városi intézményeket sem. 2007. november elejéig tudomásunk szerint több mint 100 intézmény átszervezése indult el, ami kétszerese az előző évek adatainak.

Ugyanakkor tapasztaljuk, hogy az önkormányzatok egyre nagyobb mértékben kérnek támogatást az épületek felújítására, az ott folyó tevékenység segítésére, s ez jócskán meghaladja az átszervezett, csökkenő támogatás mellett működtetett intézmények számát.

Ezzel egyidőben tevékenységeinkben számos eredményt tudhatunk magunkénak. 2008-ban, a Kultúra Napjára megjelentetett évkönyvünk ezeket az útkereséseket, helyi sikereket és a tenni akarást mutatja be. S természetesen tudjuk, hogy ennél lényegesen több a helyi közösségek és a településeken dolgozó kollégák által elért eredmény.

Ha a jövőről gondolkodunk, mindenképpen fel kell állítanunk azt a diagnózist, amelynek ismeretében építkezni tudunk. Csupán néhány szempontot emelek ki az ERŐSSÉGEINK-ből, amelyek a tervezés meghatározó elemei: pl.: a jól működő intézmények, a felkészült szakembergárda, erős civil szervezeti kapcsolatok, állami és önkormányzati források, újító gyakorlat, kialakuló kistérségi együttműködés, szakmai továbbképzések stb.

Az erősségek mellett GYENGESÉGEINK-kel is számolnunk kell, pl.: a megyei intézmények megroppanása, a helyi intézmények folyamatos átszervezése, információhiány, fásultság, rossz kommunikáció, a túlélésre törekvés, a fejlesztési projekteknél való részvétel esetlegessége.

Nagy gondot kell fordítanunk azokra a VESZÉLYEKRE, amelyek a közösségi művelődés mindennapjaiban előtérbe kerülhetnek, pl.: a helyi

közművelődés átszervezésének kiszámíthatatlansága, a finanszírozás jelentős ingadozása, a helyi érdekérvényesítés nehézségei, a sokszor helyi politika által befolyásolt un. „papírintegráció” stb.

Amit pedig nap mint nap tudatosítanunk kell, LEHETŐSÉGEINK, pl.: új szolgáltatások elindítása, közösség- és településfejlesztő munka, partnerségi tartalék, részvétel a helyi fejlesztési programokban, információs rendszer, közösségi információs pontok, Európai Unió források: TÁMOP, TIOP, ÚMVP, ROP, ...

A megjelenő írások szemléletesen tükrözik a közművelődésben meghatározott stratégiai fejlesztési irányok egy-egy elemét. Ilyenek pl. az esélyteremtés helyi lehetőségének a bemutatása kistérségekben, a LEADER közösségekben szerveződő vidékfejlesztés, de ugyanebbe a körbe tartozik az idősek tanulását szorgalmazó program, vagy egy város művelődési tevékenységének, a jelentős hagyományokkal bíró budapesti kerületi művelődési házak munkájának megismertetése.

A települések kulturális életében fontos szerepe van egy-egy meghatározó személyiségnek, vagy azoknak a köztéri alkotásoknak, amelyek jelentős hatással bírnak a lakókörnyezetre, s természetesen a helyben élők mentalitását is befolyásolhatják.

A határon belüli és határon túli közművelődési munka összefogásának, az együttes cselekvésnek szép példája a Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napok évente megrendezésre kerülő programsorozata.

A 2008. év kiemelt eseményei a RENESZÁNSZ ÉV-hez kötődnek. Az újjászületés szellemében, a közművelődési munkában az értékek megőrzésével, a megtartva fejlesztés szempontjainak figyelembevételével, a művészet eszközeivel szeretnénk hozzájárulni ahhoz, hogy jobb kedvvel, önmagunkban s a közösségekben való bizalommal gondolhassunk a jövőnkre.

Az Évkönyv írásai önmagukért beszélnek, s bizonyítják, hogy a közösségi művelődés együttlétei a települések meghatározó, identitást erősítő, kreativitást fejlesztő és lehetőségeket biztosító eseményei, amelyek csak a helyben élőkkel, az ő érdekükben, a fenntartó önkormányzatokkal és a helyi társadalom minden szereplőjével együttműködve lehetnek sikeresek.

Budapest, 2008. január 16.

Borbáth Erika

2008 – A RENESZÁNSZ ÉVE

TÓTH ZSUZSANNA

„Újjászületés”

A kiindulópont

A Nemzeti Évfordulók Titkárságának célkitűzése szerint a 2008-as év a Reneszánsz Éve lesz (meghirdetésekor Hunyadi Mátyás Emlékévként hívták).

Előzetesen gondolkodva az évforduló kapcsán, még 2006 őszén, úgy döntöttünk, Mátyás személyén túl mindenképpen a hazai és az európai reneszánsz művészet és gondolkodás nagyszerűségét kell középpontba állítani. Ugyanakkor felmerült, hogy milyen módon tudjuk e távoli kort közel hozni a ma emberéhez; annak értékeit felmutatva? Vannak-e máig ható, érvényes gondolatok, elképzelések, amelyek beépíthetők többek között a közművelődési tevékenységekbe?

Van-e még valamiféle közünk a reneszánsz emberhez, akit azok a művészek formáznak, akik nagyszerű alkotásaikban örökítették ránk a középkort követő új, friss szellemi áramlatokat, a humanizmust és a reformációt? Ismerjük-e a reneszánsz embert, aki felszabadult volt és egyre sokrétűbb tudással rendelkezett; aki felfedezte az élet, a természet, a szerelem szépségét, és mindennekfelett hitt az egyén alkotóképességében? Aki az életörömet hirdette és a tehetség öntudatát? Aki kíváncsisággal és áhítattal figyelte az élet kínálta csodákat, s kísérletezett, felfedezte a nemzeti nyelvet? Aki az ókori kultúrák középpontba állításával valóságos kulturális robbanást indukált a zene, az építészet, a költészet, a festészet terén egyaránt...

A cél

Az NKA Közművelődési Szakmai Kollégiuma pályázati kiírása adott lehetőséget elképzeléseink egy részének megvalósítására. Az összmunkán alapuló projekt céljaként tűztük ki, hogy módszertani segítséget nyújtsunk közművelődési szakemberek és művészeti csoportok vezetői számára a reneszánsz éve ünnepi eseménysor méltó megrendezéséhez. Így került sor „*Újjászületés*” címmel előadássorozatunk megszervezésére – amelyet az emlékévként szakmai előkészítésének szántuk.

Főosztályunk – koordináló szerepének köszönhetően – rálátással bír az egész országban, sőt, a határon túli területeken zajló, magyar nyelvű amatőr művészeti tevékenységekre, felméri azokat, és lehetőségei tükrében keresi a fejlesztés különböző módozatait. A Főosztály munkatársai gyűjtik és rendszerezik az amatőr művészetekre vonatkozó információkat, hírlevélben és honlapokon közzéteszik azokat. Szervezik az amatőr művészeti élet különböző területeinek megnyilvánulásait, az ország közművelődési hálózatával és a civil szervezetekkel együttműködve. Részt veszünk események közvetlen szervezésében, esetenként módszertani kiadványok készítésében, konferenciák és tehetséggondozó programok kidolgozásában. Képzéseket, továbbképzéseket és tehetséggondozó táborokat szervezünk, illetve segítjük ezek megvalósítását.

Természetesen ezeket a tevékenységeket, mint ahogy az előadássorozatot is, csak partnerek segítségével vagyunk képesek megvalósítani, s a folyamatban elsősorban a megyei közművelődési intézmények munkatársaira számíthattunk eddig. Most is az ő együttműködésüket kértük. A pályázati keret segítségével hét megyében tudtunk 4-4 előadást megtartani; hogy melyik hét megyében, azt a partneri visszajelentkezések sorrendje döntötte el.

A felépítés

Meg kellett néznünk, melyek azok a kompetenciánk alá tartozó területek, ahol a művészeti csoportvezetők számára hasznos információk felelevenítésére, aktualizálására lehetőségünk van. Ezt a következők szerint tártuk meg, s építettük fel aorozatot.

1. Az európai reneszánsz

Összefoglaló művészettörténeti előadással indítottunk, amelynek közép-pontjában a reneszánsz gondolkodás, filozófia és természetesen maga a polihisztor művész, valamint a festészet-szobrászat áll. *Pogány Gábor* művészettörténész (illetve két alkalommal Fekete Márta kollegánk) előadása az itáliai reneszánsz kialakulásával, jelentőségével és elterjedésével foglalkozott. Sok-sok képet vetítve mintegy megalapozta a későbbi előadások, képzési napok tematikus anyagát. A legnagyobb hatású alkotók – a két megkerülhetetlen óriás – Michelangelo és Leonardo da Vinci mellett számos jelentős alkotó szóba került, kitekintést kaptunk az európai áramlatokra, illetve a hazai reneszánsz alkotásaira is. Az előadás segített feleleveníteni ismereteinket a korszakról, s egyúttal a kor képzőművészeti fejlődését élményszerűen vázolta. Az itáliai remek mellett a Mátyás visegrádi udvarában fellelhető reneszánsz emlékeink kaptak hangsúlyt, és figyelem irányult az Erdélyben ma is látogatható reneszánsz emlékekre.

Az első nap második részében az európai gondolkodás fejlődésével szoros kapcsolatban lévő **reneszánsz költészet**ről esett szó. Az idő szűkössége miatt rövid összefoglalásban (Power Point bemutatóval színesítve) idéztem meg a reneszánsz líra kiemelkedő alkotóit Európában és Magyarországon, s néhány gyöngyszem felolvasására is sor került. Az előadáshoz kapcsolódóan ismertettük jövő évi felhívásainkat, a *Reneszánsz daloskönyv* c. felmenő rendszerű versmondó versenyünket, illetve azokat a tervezett fotóművészeti pályázatokat, amelyeknek tartalma vagy része a reneszánsz.

Hogyan mondjunk ma reneszánsz dalokat, szonetteket? – ennek elemzésével zártuk az első nap szakmai programját. Tóth Zsóka előadása túl azon, hogy a reneszánsz költészet formai nehézségeit megemlítette, elsősorban a pódiumi előadások általános követelményeiről, a felkészülés szakaszairól és teendőiről adott gyakorlati szempontú tanácsokat versmondóknak és a felkészítőknek.

A résztvevők – kérésükre – megkapták az előadások szakanyagát, a felhívásokat és az ezekhez készült ajánló bibliográfiát. (Kaptak olyat is, amely az egész reneszánsz megértéséhez ad támpontokat.)

2. A reneszánsz komédiák világa

A második napon a reneszánsz komédiák világába kalauzolták előadóink a hallgatóságot. Felváltva – változó párokban – Gabnai Katalin, Sándor L. István és Solténszky Tibor tartott eladásokat. Értelemszerűen a páros összeállításától is függött, hogy a hangsúlyok hova kerültek. A rövid színháztörténeti vázlat, a műfaj kritériumainak ismertetése után *Gabnai Katalin* színes előadása általában elvárásolta a hallgatóságot, és mindegynekfelett kedvet csinált ahhoz, hogy a reneszánsz drámákba beleolvasanak. Ő az a személyiség, aki úgy nyújt ismereteket egy távoli korszakról, hogy az nem papírízű, sőt, eszünkbe sem jut, hogy voltaképpen az egyetemes művelődéstörténetben kalandozik velünk. Egészen más előadó *Sándor L. István*, aki alapos felkészültséggel, a drámairodalomban való jártassággal vezeti elő a témát – mindig igazítva kicsit a jelenlévők ismeretszintjéhez. Az ő előadásában nagyobb hangsúlyt kapnak a drámák dramaturgiai, szerkezeti elemei, s az a világ, amelyről szólnak. Ismertetőjét több esetben színháztörténeti jelentőségű előadásokról készült filmrészletek gazdagították, Shakespeare-től Balassi Bálintig véve a példákat.

Miután a résztvevők megismerkedtek a reneszánsz komédia elméleti sajátosságaival, és ma is méltán népszerű darabjaival, a hallgatók belekóstolhatnak a darabelemzési gyakorlatba az egyik legismertebb reneszánsz komédia, a *Pathelin Péter prókátor*, vagy Machiavelli: *Mandragóra* c. darabja kapcsán. *Solténszky Tibor*, aki gyakorló dramaturg és amatőr csoportokkal rendszeresen dolgozó rendező, ezen az ismert reneszánsz komédián keresztül közelíti a kérdést. A darabok dramaturgiai vizsgálata közben az érdeklődők válaszokat kapnak a színpadra állítás problémafelvetéseire is.

A képzési nap végén konzultációs lehetőséget biztosítottunk, valamint a mindenkor hallgatóság megkapta az Intézet munkatársai által összeállított, a reneszánsz drámákra vonatkozó bibliográfiát.

3. Mátyás mesék és színpadi adaptációik

A Mátyás mesék világa – a létező színpadi adaptációk, az ismertetők a mesék közös gyökeréről, a Mátyás-történetek alapjáról – képezte az előadások közös tematikáját. *Sándor L. István* megvalósult, sikeres adaptációkról is beszélt, elsősorban a gyermekszínházi találkozók előadásai

kapcsán. Beszélt a Mátyás mesék közös gyökeréről – a vándorló mesei motívumokról, foglalkozott a színpadra-állítás dramaturgiai problémáival, és a *Hogyan dramatizáljunk mesét?* kérdésével. A dramatizálás gyermek színjátszó csoportokban kedvelt különböző válfajait is sorra vettük, közös dramatizálás, improvizáció és a többi módszer... Ugyanezeket a kérdéseket a mese-író, és különösen nagy mese-dramatizálási gyakorlattal rendelkező *Gabnai Katalin* előadása kissé más hangsúlyokkal ruházta fel. (A két előadó felváltva szerepelt Fekete Anetta mellett.)

Bábok a reneszánszban – a reneszánsz bábszínháza, reneszánsz bábdarabok mai színpadokon... A harmadik képzési nap tematikájának második részét ez a kérdéskör alkotta. *Fekete Anetta* bábtörténész előadása ismertette a műfaj kortörténeti sajátosságait, számos képpel illusztrálva a távoli kor bábtechnikáit. Szó esett a dramatizálás gyakorlati kérdéseiről, a szöveggondozásról – bábcsoportok és gyerekszínjátszók számára egyaránt alkalmas szakmai fogások ismertetéséről. A két előadás közös pontját jelentette *Az igazmondó juhász* c. Mátyás-mese feldolgozása. Ez különösen akkor kapott domináns hangsúlyt, amikor Sándor L. István helyett Gabnai Katalin volt az előadó.

A nap végén a jelenlévők konzultálhattak az előadókkal – tájékoztatót kaptak előadható darabok fellelhetőségéről stb., és átvehették a reneszánszra is vonatkoztatható bábos irodalomjegyzéket. (*Fekete Anetta rövid ismertetőjét – a téma kevésbé ismert volta miatt jelen íráshoz csatoltuk.*)

4. Mátyás muzsikusai

A negyedik, a sorozatot záró előadásnapon a reneszánsz udvari zenék és táncok kerültek elő *dr. Petravichné Matyaczkó Olga* elméleti előadásában, amelyet számos vetített kép és zenei bejátszás színesített.

A témák sorában ott voltak a hangszerek és báli szokások Európában éppúgy, mint a Mátyás udvarában divatos és az erdélyi késő reneszánsz táncművelés. Szó esett a reneszánsz táncok megjelenítéséhez illő viseletekről.

A legnagyobb sikert, ezt bátran állíthatjuk, a negyedik nap utolsó harmada jelentette – hiszen jókedvű és felszabadult zárásként reneszánsz táncokat tanulhattak a jelenlévők *Ferencz Emma* táncpedagógus vezetésével. Az elméleti előadás második témájához kapcsolódó táncoktatás – a *gaillard* (gyors tánc) mellett – egyszerű körtáncokkal ismertette meg a

közönséget, amelyeket tovább is tudnak majd adni a hallgatók. A Pest megyei nagy érdeklődés szükségessé tette, hogy még két táncost hívjunk a betanításhoz, így ez alkalommal *Fazekas Sándor és Péter Boglárka* is közreműködött a sorozatban.

(dr. Petravichné Matyaczkó Olga rövid ismertetőjét – a téma kevésbé ismert volta miatt – jelen íráshoz csatoltuk.)

Összegzés

Az „*Újjászületés*” néven indított programunk – úgy vélem – elérte célját. Sikerült felkelteni a figyelmet a reneszánsz értékek iránt. A megyei kollégáktól és a résztvevőktől kapott visszajelzések pozitívak. (Többen kezdeményezték, hogy más nagy művelődés- és művészettörténeti korszakot is tekintsünk át.)

A megyei kollegák rendkívül segítőkészek voltak, ezért a szervező Művészeti Programok Főosztálya munkatársainak nevében mindenképpen köszönettel tartozunk. Azoknak is, akik csak egy-egy alkalommal, vagy a háttérből irányították a megyei munkákat.

És természetesen köszönjük az érdeklődőknek is, hogy megtisztelték figyelmükkel a sorozatot.

A folyamat teljes során segítőink, partnereink voltak:

Joós Tamás, Parais István, MMIK Szombathely

Gaál Anna, D. Barabás Mária, Pest Megyei Közművelődési Intézet, Budapest

Bukor Irén, Bertalanné Kovács Piroska, Versegly Ferenc Megyei Könyvtár és Művelődési Intézet, Szolnok

Sivadó Sándor, Gozman József, SzSzB Megyei Pedagógiai Intézet és Közművelődési Intézet, Nyíregyháza

Lisztóczi Mónika, Bartakovics Béla Művelődési Központ, Eger

Sipos Tekla, Veszprém Megyei Közművelődési Intézet, Veszprém

Angyal László, Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Információs Központ, Debrecen

---

FEKETE ANETTA

Bábok a reneszánszban

A bábjátékosok művészete – jórészt a társadalmi megbecsülés hiányából – a tömegszórakoztatás részeként nagyrészt nyomtalanul eltűnt. Viszont a szórványos adatokból és forrásokból kiolvasható a folyamatos, és Európa nagy részén elterjedt bábjátékos gyakorlat.

Már az ókori görögöknél és rómaiaknál népszerű volt a bábjáték. Fennmaradt néhány agyagfigura, amelyeket a fejük tetejébe akasztott kampó segítségével mozgattak.

A bábjátékosok azok a mimusok voltak, akik mulattatóként cirkusokban, tavernákban szórakoztatták közönségüket – emellett komédiások, akrobaták, zsonglőrök, zenés–énekes tréfacsinálók is egyszemélyben. Hagyományuk a népvándorlás viharos időszakát átvészelve továbbélt, és a korai középkortól újra feltűnt, míg a 12. századtól már Európa minden szegletébe eljutott. A vásárok, piacterek, tavernák élete elképzelhetetlen nélkülük. Ők a hivatásos szórakoztatók, azok a jocolátorok, histriók, gloriárdok – és még számtalan nevük volt –, akik Európa országútajain vándorolva egységes játékgyakorlatot terjesztettek el mindenfele. Természetesen specializálódtak, közülük kerültek ki az udvari bolondok, a főúri udvarok énekmondói és mulattatói, akik rangot és vagyont szereztek, míg a szemfényvesztők és kóklerek a társadalom perifériáján éltek, sőt, voltak közöttük csalók és tolvajok is.

Az első fennmaradt kép egy 12. századi kódexben található a *Hortus deliciarum*-ban. Két fiút ábrázol, akik páncélos figurákat mozgatnak zsinórok segítségével egy asztalon – ezt a technikát nevezzük *a'la planchette*-nek. A 13–14. században vált igazán népszerűvé a bábjáték. Az alulról mozgatott kézibáb használata terjedt el, amellyel kisméretű bódékban játszottak. Több ábrázolása is fennmaradt: az egyik a 14. század közepéről származik, a *Romance of Alexander* kódexből. Ezen négy férfi nézi a bábokkal előadott lovagi párviadalt. A bódé egy kis várat je-

lenített meg, az elnevezése is innen ered: az olaszul *castello*-nak, a spanyolul *castillo*-nak nevezték. A vándor mulattatónak kétségtelenül a kézibáb-technika volt a legkényelmesebb, egyszerűbb és könnyebb volt szállítani mint a fából készült, nagy méretű marionetteket, és a hozzájuk tartozó színpadot.

I. Ferdinánd nápolyi király koronázásakor nagy ünnepségeket rendeztek, ezek alkalmával *castillokról* is szólnak a híradások. Az ő lánya Beatrix, Mátyás király második felesége, aki valószínűleg már Nápolyban találkozott bábjátékkal. Kíséretében több mulattató, zenész, táncos érkezett Budára, lehetett közöttük olyan, aki bábokat is hozott magával. Noha nem utal erre semmilyen adat, de elképzelhető, hogy Mátyás is látott mozgó figurákat. Az olasz–nápolyi kapcsolatot jelzi a mulattatók egyik elnevezése a *csúf* is, az olasz *ciolfo* szóból ered, mely egy nápolyi bohóc-típus.

A 15. századból kevesebb híradás maradt fenn a bábjátékról, ennek az lehetett az oka, hogy veszített a népszerűségéből, vagy annyira elterjedté vált a többi teátrális szokás mellett, hogy nem ejtettek róla szót. Oka lehetett még az a gondolkodásmódbeli változás, mely a reneszánsz jellemzője. Az ember a szabad akaratba vetett hit által egyre individuálisabb, így létrehozza a személyiségre épülő európai színjátékot. A bábu mindig más által irányított, ezért a keleti világkép mitikus történeteit tradicionálisan bábok jelenítik meg, míg a nyugati kultúrkörben szórakoztató jellege a meghatározóbb.

Az egyház is felismerte a bábokban rejlő lehetőségeket, de használatuk csak lassan, évszázadokon keresztül terjedt el. (Egyedül a betlehemi jászolokban nem mozdultak meg a figurák csak – valószínűleg itáliai mintára – a 18. században.) A misztériumok, mirákulumok és passiók népszerű eleme lett a bábu, viszont ezekkel párhuzamosan az egyházi bábjátékban is lezajlottak azok a folyamatok, melyek a templomokból való kitiltásukhoz vezettek. A vallási témákba egyre több világi elem és figura került. Ezek közül az ördög volt a legmókásabb és a legprofánabb. A hivatásos szórakoztatók repertoárjában is megjelentek a bibliai témák, s mivel a bábok technikailag alkalmasak voltak a csodás jelenetek bemutatására, nagy népszerűségnek örvendtek. A 14–15. század folyamán történt meg a keveredés az egyházi és a világi bábjáték között.

A 15. században terjedtek el a moralitások, melyekben elvont tulajdonságokat, mint a Falánkság, Hiúság, Kapzsiság, Bujaság testesítettek

meg színészek és laikusok bábokkal együtt. Angliában a legnépszerűbb figura az Ős Bűn (Old Vice) volt, egy komikus csavargó karakter, falánk és kapzsi, a játék végén rendszerint elvitte az ördög. Később bekerült az Erzsébet-kori drámákba is, de már mint bohóc.

A középkori és reneszánsz bábjátékot, ahogy a hétköznapi életet is, áthatotta a karneváli világgép. A fent és a lent, a vallásos és a profán elemek keveredtek egymással, és mindez szélsőségesen eltúlzott, erősen karikírozott formában jelent meg. Mindent áthatott a groteszk ábrázolásmód, főleg a testképek megjelenítésében, a bábok eltúlzott karaktere is ezt erősítette.

Az egyházi bábjátékkal párhuzamosan a királyi várakban és főúri udvarokban a lovagi történeteket játszották el bábokkal. Nagyon népszerű volt a karoling mondakör. Közismert irodalmi példa Cervantes regénye a *Don Quijote*, amelyben Pedró mester eljátssza marionettjeivel *Melisendra megszabadulását*. Nagy Károly császár lányát elrabolja a mór király, és férje indul a megmentésére. Pedró mester az egyik példa a tolvajból lett bábjátékosokra. (A másik Shakespeare *Téli rege* című drámájában Antolycus figurája egy csavargó tolvaj, aki bábozott is egy ideig, a tékozló fiú történetét játszotta.) Pedró mester előadásának másik érdekessége a narrátor fiú szerepeltetése, aki a marionett színpad előtt áll, és pálcával mutogatva interpretálja a bábok játékát. Ez a gyakorlat elterjedt volt mind a marionett, mind a kesztyűsbábjátéknál. Erre is találunk irodalmi példát, ami egyben a korszak egyetlen rögzített bábjáték szövege. Ben Jonson *Bertalannapi vásár* című komédiájában az egyik alak Lantornás Piliske, vesszőparipa- és játékarus ad elő bábjátékot. A Smithfieldben évenként megtartott vásár kedvenc helye volt a bábosbódnak. Ugyan ez a komédia 1614-ben született – szinte egy időben a *Don Quijote* második részével –, de mindkettő korábbi gyakorlatot rögzített.

Angliában is az olaszok terjesztették el a bábjátékot. 1573-ban nagy számban megjelentek, és London polgármestere rendeletben engedélyezte a letelepedésüket és bábjátékuk terjesztését, „*mint a múltban ősidőktől fogva*”. A rögtönzésre és a típusfigurákra épülő játékmód, a commedia dell’arte, a század folyamán alakult ki Itáliában. Tipikus karakterei hamar átkerültek a bábjátékba is. Egyik jellegzetes alakja, Pulcinella nyomán elindult a nemzeti karakterek, a vásári bábjátékhősök kialakulása, de ez már egy újabb fejezete a bábjátékok történetének.

DR. PETRAVICHNÉ MATYACZKÓ OLGA

Mátyás muzsikusai

A **Reneszánsz Év** kapcsán a jövő évben kulturális dominanciát élvező programok között nagy jelentőséget kapnak a zenés, táncos rendezvények. A reneszánsz zene és tánc az elmúlt évtizedekben réteggkulturának számított, de az utóbbi évtizedben érezhetően szélesedett azoknak a köre, akik érdeklődni kezdtek irántuk, szaporodnak a történelmi táncokat táncoló művészeti csoportok is.

A zenei anyagot feldolgozó kiváló régi zene együttesek, Kovács Gábor és Széll Rita táncos elméleti és gyakorlati munkássága, a Garabonciás Alapítvány és lelkes pedagógusok munkája nyomán szélesedett a reneszánsz zene és tánc művelőinek, rajongóinak köre.

A reneszánsz zene és tánc megjelenése a XIV. századra tehető. A középkor testet sanyargató aszkétizmusa átadta helyét az életörömmek, az eddig ég felé fordított tekintetek a földi élet szépségeit kutatták.

Ebben az évszázadban az ókori művészetek újrafelfedezése idején a **polifónia** kiteljesedésével a zene sokféle érzelm kifejezésére vált alkalmassá, és az új hangszerek létrehozásával technikailag is egyre igényesebb lett. A könyvnyomtatás feltalálása a zene publikálását is forradalmasította. A kézzel írt kottákat felváltották a sokak számára beszerezhető **nyomtatott kották**.

A művészetet pártoló és műgyűjtő reneszánsz uralkodók koruk legjelentősebb művészeit gyűjtötték maguk köré a zenészek és táncosok köréből is. Az olasz fejedelmek szabályosan versenyeztek azért, hogy udvarukba csábítsák a legkitűnőbb szerzőket, előadókat és táncmestereket. Feladatuk sokrétű: az udvari táncok megkomponálása és betanítása, az ünnepségek megrendezése, a vívás és lovaglás tanítása. Hasonló folyamatok játszódnak le Franciaországban, Burgundiában és a német fejedelmek területein, és az új áramlatok Angliát is eléri. A legszélesebb

zenei és táncművészeti forradalom a polgárság tömeges megjelenése után bontakozott ki. Miközben a táncmesterek az udvari táncot művészté emelik, létrejönnek azok a táncok, melyek a táncos szórakozásra valók. A tehetős polgárság házaiban nagy termeket építenek, melyek alkalmasak lesznek a társasági életre, a táncmulatságok megtartására is.

Akkoriban a báli táncolókat jeles táncmesterek tanítják, akik vándorló életmódot folytatnak, számos fejedelmi udvarban és városban munkálkodnak, így biztosítékai voltak az új táncanyagok terjesztésének, a kulturális cserének. **A reneszánsz kor leghíresebb táncmesterei:** Domenico da Ferrara, Antonio Cornazano, Cesare Negri, Fabritio Caroso. Thoinot Arbeau kiemelkedő munkája az Orchesographie az első táncelméleti művek egyike, amely párbeszéd formában írt értekezés a táncról. Korának táncait sajátos leírás rendszer alapján vette számba, melléjük kottaanyagot is közölt.

Létrejönnek a viselkedési kultúra új normái is. Az új társadalmi követelmények az emberi társas érintkezésekben is bevezetik azt a mozgáskultúrát, mely a helyes testtartásra, a társalgás gesztusaira, az üdvözlésekre, bókokra vonatkozik.

A XV. század tánca a **Basse dance** (mély tánc), mely lassú, vonulós csoportos táncként kifinomult apró kézmozdulatok és lépések sora, a táncosoktól együttműködést követel.

Lépésanyagában szimpla és dupla lépések, bókók, és branle (oldal lépések) szerepelnek.

A táncos számára a lépésanyag ismerete mellett fontosnak tartják a következő kritériumokat: misura (mérték), memoria (emlékezés), a tánc tér beosztása, a manír (díszítések) és az aere (levegő), mely lelket ad a mozdulatoknak.

A XVI. században a bassa dance mellett új lassú tánc jelent meg, a **pavane**. Az alacsonyabb társadalmi rétegek számára is népszerűvé válik a **branle** (jelentése: hintázni, ringatózni), melynek változatos helyi fajtái alakulnak ki. Arbeau 1588-ban 26 féle változatáról számol be (gyertyás branle, mosónő branle, mimikus branle-ok).

A lassú táncok mellett megjelenik a virtuóz lábtechnikát kívánó gyors **gaillarde**, az olasz területeken saltorello. A vitalitást tükröző ugrós táncok egyike-másika pantomimikus elemeket is tartalmaz. További népszerű táncok a **volta**, **allemande**, a **gavotte** és az **angol country táncok**.

A **magyar reneszánsz táncéletről**, a Mátyás korabeli tánckultúráról kevesebb adat áll rendelkezésünkre. De annyi bizonyos, hogy nem Mátyás felesége, aragóniai Beatrix hozta be országunkba a kor zenei és tánckultúráját. Mátyás apja, Hunyadi János Milánóban, Zsigmond király koronázásán 1431-ben nagy sikert aratott táncával. Gyermekait, Lászlót és Mátyást igazi reneszánsz polihisztorokká neveltette, a harci tudományok mellett nyelveket, zenét, táncot tanultak, koruk tudományos és művészeti ismereteiben jártasak voltak. A reneszánsz kultúra meghonosításában előzetesen nagy szerepe volt katolikus püspökeinknek is, akik a pápai udvar mintájára pártolták a művészetet és a művészeket. Ebben elsőként Vitéz János püspököt említhetnénk. Beatrix már megérkezésekor elismerően szól az udvar zenészeiről, és a budai énekhar egyházi és világi énekléséről. Lakodalmán páros táncot táncol Mátyással, majd testvérével, Aragóniai Ferencsel zeunert táncol, amit olasz táncnak is neveznek. Bonfini részletesen beszámol a **magyar udvari táncról**, amit *germanica pyrichica* néven említi.

A reneszánsz kor viselkedési normái is korán megjelennek Magyarországon. Gróf Zichy Rafaelné lefordítja Castiglione Udvari ember c. könyvét magyar nyelvre, Gerézdi Rabán pedig az udvari nemes időtöltéseit ismerteti. A korabeli nemesek zsoltárokat, virágénekeket, táncnótákat énekelnek, és hangszeren kísérték éneküket.

A királyi pár versengett az énekhar és zenekar fejlesztésében. Európaszerte híres mestereket hívnak a budai, visegrádi udvarba. Működik nálunk Josquin des Prez, Pierre de la Rue, Piero Bono, Jonannes de Steckem és Jacques Barbireau. Az udvar pompás zenei életét Castello püspöke a római pápának is leírja. A magyar nemeseknél szokássá válik, hogy a lakomákat zene és tánc követi. A multságok neve bankett, vagy ballo. Buda népe az ünnepeken az utcán táncol, ahol – ha nincs elég muzsikus – a taps és énekszó is megteszi a tánc kíséretétül.

Apor Péter a következő korabeli táncokról ír: lengyel tánc, lapockás, egeres, gyertyás, és süveges, melyek csoportos táncok voltak. Zrínyi a menyegzőjén páros táncot táncolt, mely a házasság szentségét szimbolizálta. A késő reneszánsz híres táncosaként Balassi Bálintot is említik. Bethlen Gábor fejedelem gyulafehérvári udvarának fényét a nyugati országokban divatos táncokkal emeli. Külföldi útjairól rendszeresen küldöttakat és tánc leírásokat feleségének, Brandenburgi Katalinnak. Bethlen udvarának táncmestere Don Diego de Estrada, akinek bemutató tánca

látván a nagy fejedelem ezt mondta: *Valljuk be, barbárok vagyunk*. De ennek a véleménynek ellentmond számos leírás, mely a táncnak a korabeli társasági életben betöltött szerepéről, a reneszánsz kori magyar táncokról szól.

Megyei körútunkon az európai és magyar reneszánsz zene és táncok történetét, áramlatait ismertettem, az örökség értékeire, és a jövő évi lehetőségekre hívtam fel a figyelmet.

A filmrészlettel, képekkel, zenével illusztrált előadás után Ferencz Emma táncpedagógus tanított körtáncokat, pavane-t és angol páros táncot, összesen 8 táncot. Hallgatóink egy része már megismerkedett a reneszánsz zenei kultúrával, ezt a veszprémi és szombathelyi hallgatóság összetétele mutatta. Mások most ismerkedtek a viszonylag könnyen megtanulható táncokkal. A betanított táncanyag alkalmas arra, hogy gyerekeket, gyakorlatlan felnőtteket is megtanítsanak a régi zenére táncolni. A csoportos táncok közösségi élményt nyújtanak. A hallgatók a tanult tánclépéseket táncként leírták, és a lépések zenei anyagát is megkapták, hogy könnyebben tovább tudják adni a tanultakat. A tanult táncanyag alkalmas történelmi táncház-foglalkozás megtartására, gyermekek játékos táncra hangolására.

Hasznos és minőségi foglalkozásokat lehet szervezni az iskolákban és a közművelődési hálózat keretében, előtérbe helyezve a fenti anyagot. A betanítás során megismerkedhetnek a régi muzsika értékeivel, a hangszerekkel, régi kosztümökben táncolva más viselkedésmódot és emberi érintkezést gyakorolhatnak, mint napjainkban szokásos.

A táncolás ürügyén meg lehet ismertetni őket a hazai reneszánsz történetével, és a művészeti rokonterületekkel is. Javasoltam a reneszánsz kultúra megismerésének nyári tábor formájában történő megvalósítását. Mátyás udvarának résztvevőit szerepjáttékkal formálhatják meg a fiatalok, saját maguk készíthetik ruhájukat és a témához illő felszerelést. A programot mesemondással, zenehallgatással, sportjátékokkal lehet kiegészíteni. A táborban lehetőséget teremthetnek a táncok betanulására, és a későbbiek során ezek bemutatására az iskolában, vagy kulturális találkozón.

Az iskolai, vagy települési ünnepeket jelmezes vonulással és a táncok bemutatásával tehetik érdekessé. Öregek otthonában, szociális intézményekben is megjelenhetnek műsorukkal. A megalakuló reneszánsz klu-

bok tevékenységéhez kapcsolhatók lovasbemutatók és lovagi játékok is, melyek a táncokkal kiegészítve a helyi turizmusba is bekapcsolhatók. A kollégák Szombathelyen és Szolnokon további folytatást kértek, az intézet szakembereinek munkájával. A résztvevők száma helyszínenként átlagosan 20 fő fölött volt, de a Pest megyei résztvevők nagy számára tekintettel még két betanítót hívtunk segítségül.

A téma iránt jobban érdeklődők részére ismertettük az internetes lehetőségeket, és azokat az együtteseket, személyeket, akiket egy reneszánsz program megszervezéséhez segítségül hívhatnak.

Remélem, hogy a magyar történelem és tánckultúra fényes korszaka a jövő évben sok rendezvényen, foglalkozáson megjelenik majd, melyhez rendezvénysorozatunkkal is szerettünk volna hozzájárulni.

GYŐRI LAJOS

Fotókulturális szolgáltatásaink

A Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus alapítása óta sokféle módon segíti a közművelődési intézmények munkáját és ezen belül a fotókulturális közélet szereplőinek tevékenységét. Ez a rövid összefoglaló nem az elmúlt több mint négy évtizedről szól, hanem a jelenről, a Művészeti Programok Főosztályának ez irányú munkájáról. Igyekszem összefoglalni mindazokat a **szolgáltatásokat**, amelyek egyének és intézmények, önálló társadalmi szervezetek és ernyőszervezet alá tartozó alkotócsoportok számára egyaránt rendelkezésre állnak, amennyiben fokozottan érdeklődnek a kortárs fotográfia aktuális eseményei, a közhasznú és nyilvános szereplés fórumai iránt.

Új alkotók

Az egyik legfontosabb feladat számunkra a **fotókulturális közélet új szereplőinek felkutatása**, megszólítása, ami egyben tehetségkutatót is jelent. Ennek érdekében hirdettük meg – először tíz évvel ezelőtt, azóta minden esztendőben – az Utazás a világ körül című fotópályázatot turistáknak, utazóknak, kirándulóknak. És ki az aki legalább egyszer egy évben nem mozdul ki a lakás négy fala közül? Bizonyára kevesen vannak. Ha pedig útra kelünk, nagy valószínűséggel a kézi poggyász részét képezi a fényképezőgép is. A **helyváltoztatás**, az új vizuális élmények, az otthon maradtak utólagos képi tudósítása a látottakról – mindenkit fényképezésre ösztönöznek. Az évtizedes tapasztalatok alapján biztosan állíthatjuk, mindig születnek olyan felvételek is, amelyek élményt nyújthatnak azoknak, akik a felvétel készítőjét nem ismerik. Mindössze egy kis bátorításra van szüksége a fényképezőgép tulajdonosának és a privát szférából kilépve máris közhasznúvá teheti alkotásait. Erre a pályázatra

ugyanis bármilyen témáról, bármilyen technikával készült felvételek be-
küldhetők, életkorra, lakóhelyre és foglalkozásra való tekintet nélkül.

A Kodak cég világméretű, piacelemző statisztikai eredményeiből tudjuk, hogy a legtöbb előhívott kép témája az utazással összefügg. Mindenki, aki útra kel, felfedező is egyben – persze nem olyan értelemben, mint évszázadokkal ezelőtt. De az újdonság varázsa jelentős **inspirációt jelent** a fényképezőgép tudatos használatában. S ilyenkor, egészen bizonyosan születnek kiállítás-érett művek is. Csak segíteni kell az alkotókat a megfelelő képek kiválasztásában. Erre szolgálnak a **képelemző, képolvasó fotótréningek**, amikor 20–30 jelentkező részére 1–2 napos szakmai képzést szervezünk, általában Balatonalmádiban, az MMIKL oktatóházában. A tréningre minden hallgató elhozza a korábban készített alkotásait – 20–30 bármilyen méretű fényképet – amelyet közösen elemzünk. Mindig arra keressük a választ, hogy a fényképekhez milyen hozzáadott érték társul? Vagyis mi az, amit kifejezetten a fotós adott hozzá a megtalált látványhoz? Mitől lesz más egyik vagy másik fénykép, mint az összes többi? Egyáltalán milyen sajátos kifejezőeszközökkel operálhat egy alkotó, ha szeretné élményeit figyelemfelkeltő módon megörökíteni? Miközben a jó és kevésbé jó megoldásokról hangzik el képelemzés, mindig egy-egy konkrét kép kapcsán, mindig felvetődik ez újabb kérdés: **mi a kép címe?** Általában leíró címet adnak a kiállítási tapasztalattal nem rendelkezők. Vagyis ugyanazt mondják el szóban, mint ami a képről egyébként is kiderül. Pedig a jó kép cím a nézőt segíti a képi üzenet kódolásában. Vagyis a fotós szándékainak megértésében. Miért nyomta meg az exponáló gombot? Mit üzen nekem? Vagy mi a véleménye a látottakról?

A címadás lényeges eleme az alkotói folyamatnak, ezért **címadó gyakorlatok** is kiegészítik a hétvégi fotótréningeket. A résztvevőktől kiválasztunk egy-egy igazán sikeresnek látszó képet, amelyet sorszámozunk és kiterítünk. A jelenlévők minden sorszámhoz rendelnek egy-egy általuk megfelelőnek tartott képcímet. Ha mindenki elkészült a feladattal, akkor sorban meghallgatjuk minden képhez, az összes cím-ötletet. Már a hangos visszajelzésekből is tudni fogjuk, melyik jött be igazán. És ha az alkotó is elfogadja ezt, akkor ajándékba kapja az alkotásához tartozó legjobb képaláírást. Fontos, hogy a későbbiek során egy adott felvételt mindig ugyanazzal a címmel szerepeltessünk a kiállításokon, mert az évek,

évtizedek során felhalmozódó jobbnál-jobb felvételeink között, csak így tudunk majd eligazodni.

Az Utazás a világ körül című fotópályázatunk, évente 400–500 pályázónak kínál bemutatkozási lehetőséget. A jelentkezők több mint ötven százaléka ezen a tárlaton **debütál**. Vagyis most először lépik át a privát szféra határát, s élnek a nyilvánosság végtelen lehetőségével. Aki kipróbálja ezt, hamar megízleli a különféle – korábban talán meg sem fogalmazott – vágyainak beteljesülését.

Miért fényképezünk?

Az első helyen mindjárt a **birtoklás vágya** szerepel. Ugyanis az exponálás pillanatában – a fotográfus – birtokba vesz egy látványt, egy múlandó pillanatot, azért hogy bármikor rendelkezésére álljon. Férfiak és nők, épületek és városok, egyaránt képezhetik a virtuális tulajdonlás tárgyát. A fotók megnézetők, elajándékozhatók, és a képekhez kötődő élmények felidézhetők. A birtokba vétel azonban általában nem önző szándékú, amit éppen az is bizonyít, hogy a megszületett képe(ke)t alkotója nyilvánosságra hozza.

Az **alkotás vágya** szintén fontos motiváció. Vagyis az, hogy a valóság három dimenzióját átrendezve, a látványt képmezőbe sűrítve, a sajátos fotográfiai kifejezőeszközöket hatásosan alkalmazva, létrehozson egy új minőséget, egy új tárgyat, amely műalkotásként kerül majd nyilvánosságra. Létrehozni valamit – ami korábban nem létezett – olyan élményeket nyújt, mint semmi más.

És már el is jutottunk egy újabb vágy beteljesüléséhez. Ez pedig a **közlés vágya**. Vagyis az, hogy szeretné megosztani másokkal vizuális élményét. Az alkotó öröme nem lenne teljes, ha az általa létrehozott fényképeket soha senki sem láthatná. Ezért fontosak a fotókiállítások, ahol szavak nélkül mesélhet a fotográfus. Ismerősök, barátok, családtagok és idegenek egyaránt megtudhatják, mit tart fontosnak a világból, mi jelent számára értéket, mi szolgálhat tanulsággal a jelenről, miként gazdagodhat intellektuálisan a néző, ha figyelmet szentel a képeknek.

Az alkotás folyamatát és a nyilvános közlést az **örömszerzés vágya** ösztönzi. Az a semmihez sem hasonlítható érzés, amit akkor élünk át, ha megajándékozunk valakit. Nem feltétlenül egy tárgyiasult dologgal, ha-

nem például egy vizuális élménnyel. Olyan élménnyel, amelyben korábban csak a fotográfusnak volt része.

Minden egyes megszületett fényképben benne van az **örökkévalóság iránti vágy** is. Alkotásokban élünk tovább, mert amit létrehoztunk az maradandó, beépül a kulturális örökségbe. A fényképek segítenek emlékezni akkor is ha mi vagyunk a képeken, s akkor is ha mi készítettük őket. Fontos tehát – különösen az utókor számára – hogy minden egyes mozaik darabkája a világnak megmaradjon.

A vágyak sorában **önmagunk megismerése** következik. Az alkotókat folyamatos belső kétség gyötri: elég érdekes az amit csinálok? Képes vagyok új minőséget létrehozni? Tudok másoknak – számomra idegen embereknek – élményt nyújtani? Emlékezni fognak az általam készített képekre? Mindent megörökítettem, amit fontosnak éreztem? A fotók kifejezik azt, hogy én milyen vagyok? Engem megismernek a képek által? Nos, ezekre a kérdésekre mindig a nézőknek kell válaszolni, hogy az alkotó bizonyosságot szerezzen munkája értelmére. Ezért fontosak a kiállítások megnyitó ünnepségei, ahol az alkotók és a nézők találkozhatnak.

És ez összefügg a hetedik – talán a legfontosabb érzéssel – a **siker iránti vágygal**. Aki átéli a sikerrel járó örömet, újjászületik, egy időre ismét magabiztossá válik, és alkotói vágya újra felerősödik. Vizuális memóriájában sorra születnek az új képi ötletek, amelyek magvalósulása ismét elindítja a vágyak beteljesülésének folyamatát. E körforgásnak nincs vége, kiszállni belőle nem lehet.

További lehetőségek

Mindezek felismerésére tanítjuk azokat, akik az MMIKL közreműködésével keresik a nyilvános szereplést, a közhasznú bemutatkozást. De kínálunk más alkalmat is erre. Például a **Nemzetiségeink képekben** című tárlatot. A kiállításra szintén nyilvános pályázat útján gyűjtjük össze a képeket. Ennek a rendezvénynek a gazdája a Nemzetiségi Programok Koordinációs Titkársága, s azon belül Lukács Mária. A Művészeti Programok Főosztálya abban segít, hogy a pályázati felhívást eljuttatjuk – a hazai fotókiállításokon rendszeresen szereplő, velünk kapcsolatban álló – háromezer alkotóhoz. Segítünk a képek zsűrizésében és a tárlat anyagát tartalmazó fotóalbum szerkesztésében. Céljaink közösek: a kiál-

lított fényképek vizuális élményt nyújtóan mesélik el a Magyarországon élő tizenhárom – bolgár, cigány, görög, horvát, lengyel, német, örmény, román, ruszin, szerb, szlovén, szlovák és ukrán – nemzetiség és etnikum hétköznapijait, ünnepeit, nemzeti kulturális örökségét. Erre a legalkalmasabb a fényképezőgép, továbbá a fotóművészet sajátos és ugyanakkor kifejezőeszközökben rendkívül gazdag tárháza.

Nem feledkeztünk meg a határon túl élő, magukat magyar nemzetiségű alkotóknak vallókról sem. Részükre 2001-ben hirdettünk először **hazahívó fotópályázatot**, annak reményében, hogy évente egy alkalommal sikerül a Kárpát-medencében élő autonóm fotográfusokat – vagy azon túlról is – Budapestre csábítani, s közös kiállításon bemutatni, hol tart ma, a legszélesebb értelmezésben a kortárs magyar fotóművészet. Nos, 2007-ben már a **VII. Nemzetközi Magyar Fotóművészeti Kiállításnak** adhattunk otthont a Corvin tér 8-ban. Igen jó érzés, mert ez a rendezvény is visszaigazolja az összetartozás fontosságát, a fotókulturális nemzeti örökség gyarapításának határokon átívelő egyszerű igényét és lehetőségét. Ennek a pályázatnak az a sajátossága, hogy a Magyar Köztársaság határain kívül élő, de magukat magyar nemzetiségűnek valók közül életkortól, foglalkozástól és lakóhelytől függetlenül, bárki nevezhet a kiállításon való részvételre. A magyar állampolgárok közül csak azok, akik tagjai a Magyar Fotóművészek Világszövetségének. Ezt a kiállítást is úgy építjük fel, hogy a budapesti megnyitó után legalább egy esztendőig térítésmentesen kölcsönözhetőek mindazok az országok, amelyek polgárai részt vettek a pályázaton és érintettek a kiállításon is. Ennek eredményeként, a *Dunamenti Fotográfiai Ősz Fotófesztivál* programjába is bekerült a Felvidéken ez a tárlat. A *VII. Nemzetközi Magyar Fotóművészeti Kiállítást* láthatták Dunaszerdahelyen, Köbölkúton, Révkomáromban, Léván, Naszvadon, Érsekújváron és Párkányban. Szlovákiából Szerbiába szállítjuk a képeket, mert ott szintén terveznek három bemutatót a kortárs magyar fotóművészeti alkotásoknak. És aztán következik a Vajdaság, ahol három bemutatót terveznek, majd Erdély, ahonnan Kolozsvárról és Marosvásárhelyről érkeztek már előzetes igények. Minden kiállítóhelynek térítésmentesen bocsátunk rendelkezésre fotóalbumokat és képeslapokat, amelyek a bemutató népszerűsítését szolgálják. A következő évben pályázni szándékozók a részvételi feltételeket és a nevezési lapot megtalálják 2008. május 1-től a www.mmi.hu weblapon. Ez és

bármely más kiállításunk kölcsönzési igénye bejelenthető a gyoril@mmi.hu email címen.

Befogadó intézményként **segítjük a legfiatalabb korosztály** – 10 és 24 év közötti, nappali tagozatos magyar diákok – fotókiállításának megrendezését. A Fényképezés Alapítvány által évente meghirdetett fotópályázatra általában ezernél több alkotás érkezik be itthonról és külföldről egyaránt. Részben ezekből, részben a nyári diákfotós alkotótáborokban született képekből kerülnek ki azok a művek, amelyek először Budapesten, az MMIKL Fotógalériájában, később pedig az ország különböző településein az iskolagalériákban tekinthetők meg. Ezt a kiállítást is segítjük vándoroltatni, népszerűsítéséhez fotóalbumokat, képeslapokat bocsátunk a partnerintézmények rendelkezésére. Helyszínek és időpontok egyeztetése: gyoril@mmi.hu e-mail címen. A 2007/2008-as tanévre, diákoknak szóló egyéni és a fotósakköri pályázati felhívás és nevezési lap megtalálható a www.mmi.hu weblapon.

2008-ban még egy fotópályázatot hirdetünk. Ez pedig kapcsolódik a **reneszánsz évhez**. Arra kérjük a fényképezőgép tulajdonosokat, hogy olvassanak el minél több reneszánsz korabeli irodalmi művet, elsősorban verset, ha lehet főleg magyar költőktől. De az sem baj, ha fordításokat találnak az európai irodalmi örökségből. Az olvasott élményeket próbálják meg illusztrálni, amelyek kifejezik a reneszánsz filozófiáját, **az ember központúságot, az újjászületést, a természetelvűséget**, méghozzá napjainkban. Válasszák ki azt a rövid idézetet a korabeli irodalmi műből, amelyet képaláírásként szeretnének felhasználni saját alkotásukhoz, s azt küldjék be arra a pályázati felhívásra, amely a www.mmi.hu weblapon lesz megtalálható. Kiállítást rendezünk és fotóalbumot tervezünk kiadni a beérkező képekből, természetesen a zsűri döntése alapján.

Különdíjak felajánlása

A MMIKL segíti az országos, regionális és ennél is kisebb, helyi fotókiállítások megrendezését. Ezeket háromféle módon tudjuk támogatni. Ha kellő időben adnak tájékoztatást a rendezők a földrajzilag – vagy más szempontok alapján – behatárolt pályázatról, akkor ezt a pályázati felhívást tovább küldjük azoknak, akiket érint, s akik egyébként aktív résztvevői a fotográfiai közéletnek. Segítünk a szakmai zsűri összeállításában,

ha ezt igényli a partnerintézmény. És végül különdíjakat ajánlunk fel a tehetséges alkotók jutalmazására (elsősorban a kiadásunkban megjelent fotóalbumok ajándékozásával), szintén abban az esetben, ha ezt a rendezők írásban kérik az MMIKL-től.

MMIKL weblap

A www.mmi.hu weblapon, a fotó kereső szó beírásával máris rátalálunk azokra az információkra, amelyek a fotográfiai közélet szereplőit kívánják segíteni, illetve a fotós közélet eseményeit tartalmazzák. Itt található egy szakértői lista, vagyis mindazoknak a szakmai körökben elismert személyeknek a neve (lakóhelyük megnevezésével), akiket jó szívvvel ajánlhatunk a különféle fotópályázatok zsűrizésére. Konkrét elérésüket (telefonszám, postacím) külön kérni kell a fotó szakreferenstől, mert személyes adataik internetes nyilvánosságra hozatalához nincs engedélyünk. Ám valamennyien olyan szakemberek, akik hosszabb ideje aktív részesesei kiállítóként, szakértőként, szakmai vezetőként a kortárs magyar fotográfiai közéletnek. Ezért nyugodtan támaszkodhatunk szakmai ítéletükre, biztosak lehetünk abban, hogy a pályázatra beérkezett alkotások közül kiválasztják – részleghajlás nélkül – azokat a műveket, amelyek a közönség számára bizonyosan vizuális élményt nyújtanak majd.

Fotógaléria és kiállítás kölcsönzés

Az MMIKL székházában, az aulában kialakított fotógaléria évente 3–4 vendéghiállítást is fogad. Kizárólag időpont egyeztetés kérdése, hogy 2008-ban mely szervezetek és intézmények által ajánlott tárlatokat tudjuk bemutatni a budapesti közönségnek. Aki még nem ismeri ezt a kiállítóhelyet, annak elmondjuk: az MMIKL-be és a Hagyományok Házába érkező összes látogató átmegy azon a helyiségen – aulán – ahol a fotógaléria is működik. Így a galéria látogatottsága – az emberek természetes kíváncsiságából kiindulva – két hét alatt, óvatos becslések alapján is eléri a két-háromezer nézőt.

Gyakran fordulnak hozzánk a művelődési házak, kiállítási intézmények, hogy egy bizonyos évfordulóra, jeles napra keresnek tematikus fo-

tókiállítás. Mivel a kölcsönzési kínálatunkban mindig csak az adott év újonnan felépített kiállításai szerepelnek, így nem tudunk mást tenni, mint hogy interneten keresztül megkérdezzük a fotografiai közélet velünk kapcsolatban álló, mintegy háromezer szereplőjét, kinek van elkészített, kölcsönözhető tárlata az adott témáról. Szinte mindig, minden alkalommal megtaláljuk azt a fotográfust, aki felkínálja kiállítását az igénylő szervezetnek. A fotók oda-vissza szállítása, a kiállítás helyi propagandája természetesen a rendező feladata. De erről és más részletekről mindig az alkotóval kell egyeztetni, akivel összehozzuk a segítséget kérő kollegát.

A jeles napokra azonban készülni is lehet. Ha kellő időben – az esemény előtt 3–4 hónappal – tematikus fotópályázatot hirdet egy-egy közművelődési intézmény, akkor saját tárlatot nyithat meg például a Színházi világnapon, Anyák napján, Nők napján, vagy nemzeti ünnepeinken. Ilyen esetben az MMIKL segít a pályázati felhívás szövegezésében.

A jól megírt pályázati felhívás fél siker!

Most csak néhány fontos szempont. Szabatosan és világosan kell megfogalmazni a fotópályázat célját. Amennyiben tematikus, akkor az elvárt téma feldolgozását sokoldalúan fejtsük ki, mintegy ötleteket adva, milyen úton induljanak el a kevésbé tapasztalt, netán életükben először pályázó alkotók. Pontosán határozzuk meg kiket szeretnénk megszólítani, kiket kérünk fel a nyilvános szereplésre. Egy bizonyos földrajzi helyen élöket? Vagy csak egy korosztályt? Esetleg más módon korlátozzuk a részvételt? Tudjunk róla, hogy minden beépített korlát jelentősen csökkenti a résztvevők és így a beküldött képek számát. Érdemes a képek méretét is meghatározni, ami nyilván legyen összhangban a rendelkezésre álló képeretek, illetve paszpartuk méretével. A papírképek technikáját (ezüst alapú fotópapír, vagy digitális nyomtatás) nem érdemes megkülönböztetni, mert a mai fotónyomtatókkal megfelelő eredetiről éppen olyan jó minőségű képeket készíthetünk, mint a fotólaborban. Legyen szó a pályázati felhívásban a személyiségi jogokról, a beküldött képek szerzői jogáról, a felhasználási jogokról. Szerkesszünk olyan **nevezési lapot**, amely mindkét felet – a pályázat meghirdetőjét és az alkotót – egyaránt védi, mert az aláírt nevezési lap tulajdonképpen egy **szerződés** a közös

kulturális vállalkozás megvalósításához. Ha a szerződés szövege nem pontos, félreérthető, akkor az számos bonyodalommal járhat. A pályázati felhívás lényeges eleme a pályázati naptár. Ez rögzíti, hogy ki, mikor, mit tesz a közös siker érdekében. A pályázóknak választ kell kapniuk a be- küldési vagy beadási határidőre (nem mindegy!), a zsűrizés időpontjára, az eredményről való értesítés módjáról és várható időpontjáról, a kiállítás megnyitásának, nyitva tartásának időpontjáról és helyszínéről. Továbbá tudniuk kell, hogy mikor kapják vissza az alkotásokat, függetlenül attól, hogy bejutott vagy sem a tárlatra egy vagy több művük. A zsűri tagjait is célszerű már a meghirdetés pillanatában felkérni, így a nevük szerepelhet a pályázati felhívásban. Ebben is segítséget nyújt az MMIKL, a webla- pon elhelyezett szakértői listával. De **szóbeli tanácsadást** is kérhetnek a közművelődési, kiállítási intézmények munkatársai (tel.: (1) 225-6029). Amikor megszületett egy fotópályázati felhívás, akkor azt az MMIKL eljuttatja elektronikus formában az intézettel kapcsolatban álló, aktív kiállító fotográfusokhoz. Tapasztalatunk szerint az évek során felépített és folyamatosan karbantartott címlistának köszönhetően, mindig sikere- sek az így kiküldött pályázatok. Persze csak akkor, ha a kiírója elfogadja mindazokat a szaktanácsokat, amelyekből néhányat itt vázoltam.

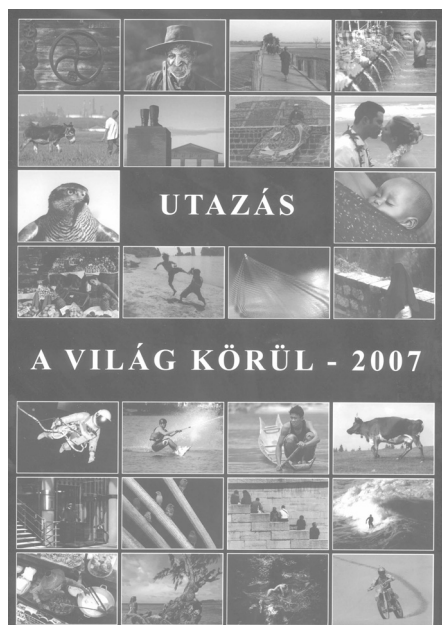
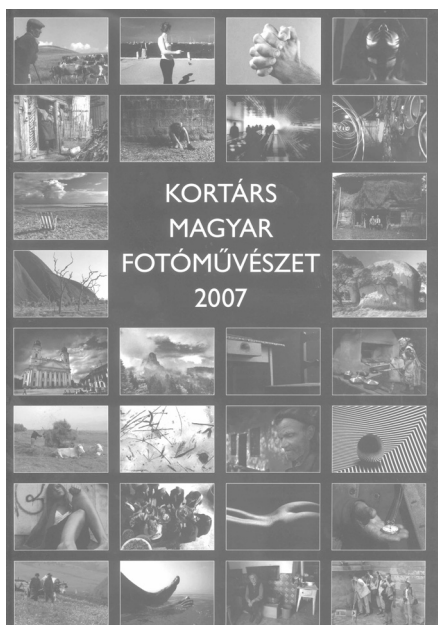
Szerzői és személyiségi jogok

A szerzői jogról és a személyiségi jogról az előbb már szó esett. Mindkét törvényt érdemes az alkotóknak megismerni, függetlenül attól, hogy eg- zisztenciálisan meghatározó-e kapcsolatuk a fotográfiával. A személyi- ségi jogok mindazokat az embereket **védik**, akiket alkotó munkájuk so- rán megörökítenek, különféle helyszíneken, változó körülmények között és sokféle szituációban. A megörökítés önmagában általában nem jelent problémát. A nyilvánosságra hozatal viszont igen. Mikor tehetjük meg és mikor nem? Ki lesz a felelős egy személyiségi jogi perben? A fotográfus, vagy az aki a fényképet a nyilvánosság számára bemutatta? Még egy ártatlannak látszó portré, életkép is okozhat jogi bonyodalmakat, hát még egy aktfotó! Mind az alkotónak, mind a kiállításrendezőnek tisztában kell lennie azzal, hogy miként tarthatja tiszteletben a személyiségi jogokat, miközben megvalósíthatja saját elképzelését, programját is.

Arról is gyakran hallunk, hogy egy kiállításon bemutatott, vagy katalógusban, fotóalbumban publikált képet valaki egyszerűen lenyúlt és az alkotó tudta, akarata nélkül felhasználta valamilyen célra. Természetesen elhallgatva a szerző nevét, vagy a forrást. Bár ezek feltüntetése sem mentesíti a szerzői jogokat sárba tipró cselekedetét. Ilyenkor az alkotónak „nyert” ügye van, persze csak akkor, ha élni is kíván ezzel. **Hogyan védjük meg szerzői jogainkat?** Ki és hogyan fizeti meg az elszenvedett kárt? Mi védi meg ilyen esetekben a kiállítást rendező intézményt? Nos ez is olyan kapcsolódó területe a kortárs fotóművészetnek, amelyről újra és újra beszélni kell. Nemcsak a joggyakorlat folyamatos fejlődése, változása okán, hanem azért is, mert mindig lesznek új szereplői a fotografiai közéletnek. Az MMIKL fotótréningjein, a személyes tanácsadásokon ezekre a kérdésekre is igyekszünk válaszolni.

A kiállításokat rendező közművelődési intézményeknek pedig azt kell elsajátítani, hogyan előzhetnek meg szerzői jogi pereket, ha a kiadványaikban felhasználnak olyan alkotásokat, amelyeket egy fotópályázatra küldtek be az alkotók.

Kiadványaink

Az MMIKL saját költségvetése és a pályázatokon elnyert támogatások függvényében kiadványokat készít, amelyek a népszerűsítik mindazokat a rendezvényeket, amelyeknek a Fotógaléria helyet adott. Továbbá népszerűsíti mindazok alkotómunkáját is, akik a kiállításainkon sikeresen szerepeltek. 2007-ben két fotóalbumot és három képeslapot adtunk ki. Az *Utazás a világ körül 2007* című albumban 520 fotó látott napvilágot, több mint négyszáz szerzőtől. Többségüknek ez volt az első nyomtatásban is megjelent, s így az utókorra hagyományozott alkotása. Ez a pillanat, ez a lehetőség mindenki számára **jelentőséggel bír** és további alkotásra ösztönzi őt! Az albumhoz két képeslap is társult, mindkettőn 16-16 fotó látható a kiállítás anyagából. Ezeket a képeslapokat nemcsak az alkotók kapták meg, hanem a közönség is. A mozaik képeslapok segítenek emlékezni a képekre, legalábbis azokra, melyek illusztrációként szerepelnek rajtuk. A másik album a VII. Nemzetközi Magyar Fotóművészeti Kiállítás anyagát tartalmazza. *Kortárs magyar fotóművészet* címmel jelent meg, amely jelképesen arra kíván utalni, hogy földrajzi szempontból mindegy hol jönnek létre a fotóművészeti alkotások, mert azok – a szerzők nemzetiségéből adódóan – általánosságban **a nemzeti fotókulturális örökséget** gazdagítják. Ehhez a könyvhöz is társult egy 16 képet tartalmazó mozaik képeslap, amelyből kétezer példányt osztottunk szét a kiállítás iránt érdeklődők körében. A kiadványokból – tehetségünkhöz mértén – mindig juttatunk a partner intézményeknek is, amelyek fogadják az általunk felépített és vándoroltatott tárlatokat. A fotópályázatokra szánt különdíjakat szintén az általunk kiadott albumokból ajánljuk fel az igénylő intézményeknek.

Fotóoktatás

Az oktatási formák közül eddig egyről esett szó, a fotótréningekről. Az egy-két napos képzéseken túl más formában is tanítjuk az autonóm fotográfusokat. Például a nyaranta megrendezett *Fotóművészeti Nyári Egyetemen* (FNYE), amelyet együttműködő partnerünk, a Magyar Fotóművészeti Alkotócsoportok Országos Szövetsége szervez. Ám az előadások előkészítése, az előadók felkérése – ebben az együttműködésben – az MMIKL átvállalt feladata. A nyári egyetemekre általában 100–120 fő iratkozik be, 2–3 országból. Az egyhetes szakmai programokat **esténként**

előadások zárják, ahol a fotográfiának egy-egy speciális területe, vagy sikeres alkotója, a szerzői és személyiségi joggal kapcsolatos tudnivalók, új vagy éppen nagyon régi, ma már archaikus fotótechnikák kerülnek a programba. A FNYE minden esztendőben más helyszínen kerül megrendezésre. Az elmúlt évben Erdélyben, Szovátán béreltünk szállodát, 2008-ban pedig Sárospatakra készülünk. A rendezvény nyitott, **bárki jelentkezhet** rá, amennyiben már nagykorú. Hallgatóink életkora 18–90 év között változik, foglalkozásuk sokféle. Ami közös bennük: az a fotográfia iránti fokozott érdeklődés, az **új művek létrehozásának** vágya és az önképzés folyamatos igénye. Az autodidakta tanulás egyik egészen speciális és nagyon hatékony módszere a hallgatók egymás közötti tapasztalatcseréje. A FNYE időpontja minden esztendőben július első hete. Aki már most biztosítani szeretné helyét a 2008-as programon, jelentkezzen időben a gyoril@mmi.hu e-mail címen, vagy telefonon: (1) 225-6029.

A legfiatalabb korosztálynak nyári alkotótáborokat kínálunk. Az első turnusban a kisebbeket, 10–17 év közötti diákokat várjuk, a második turnusban pedig a 18–24 év közöttieket. Általános és középiskolás fiatalok, továbbá nappali tagozatos főiskolás és egyetemista hallgatókat egyaránt fogadunk. A **diákok fotós alkotótábor**a is úgy szerveződik, mint a felnőtteké. Napközben fotózás – közös fotótúrákon, vagy egyéni elképzelések megvalósítása szükség szerint tanári háttér segítséggel, esténként pedig előadások. A második turnus mindig nemzetközi, azaz több országból érkeznek a jelentkezők. A táborok záró programja mindig egy kiállítás, ahol ki-ki bemutatja a társainak, hogy az ott töltött egy hét alatt milyen fényképeket készített. Természetesen nem az összes felvételt, hanem egy erős válogatást, amely a közös képelemzések, képbírálatok során alkalmasnak mutatkoztak a nyilvánosságra hozatalra. Ezekbe a táborokba is **szabadon lehet jelentkezni**, nincs szakmai előképzettséghez, vagy fotószakkeri tagsághoz kötve. Csak egy fontos feltétel van: kizárólag azok jelentkezzenek, akik valóban érdeklődnek a fényképezés iránt. A tábor megrendezésében partnerszervezetünk a Fényképezés Alapítvány. Az idén ők adták ki *A kortárs fotográfia fiatal tehetségei* című fotóalbumot, amelyben többek között az elmúlt nyári alkotótáborok leg-sikeresebb alkotásai is helyet kaptak.

Pedagógusok részére kétféle továbbképzési programot kínálunk. *A Fényképekkel illusztrált szemléltető eszközök készítése* című program

keretében a fényképezés alapismeretei sajátíthatók el, olyan szintig, hogy a pedagógusok elkészítsék – bármely tantárgy, bármely témájához fűződő – saját illusztrációs képsorozatukat.

A második tanfolyam – *Fényképezés a vizuális nevelésben* – azoknak szól, akik alkotócsoporthoz kívánnak tartozni, vagy fakultáción tanítják a fényképezést. Ők a 60 órás kurzuson elsajátíthatják a sikerorientált fotó-oktatás módszereit. Mindkét tanfolyam programja átdolgozás előtt áll, mert tartalmát erősen befolyásolja a **digitális technológia** intenzív fejlődése és alkalmazásának terjedése, általánossá válása.

Műkereskedelem

Az MMIKL Fotógalériájában megrendezett kiállítások mindig kedvet ébresztenek a látogatókban, hogy egyik vagy másik alkotást ajándékba adhassák családtagjuknak, barátjuknak, vagy akár önmaguknak a lakás, a munkahely díszítésére. Ilyenkor felhívják a kiállítás rendezőjét, aki abban tud segíteni, hogy az alkotót és a potenciális vásárlót összehozza telefonon. A részleteket már egymás között beszéljük meg. De örömmel tapasztalom, hogy **egyre többen érdeklődnek** a kortárs fotóművészeti alkotások iránt, elsősorban a látott téma alapján. Értékes ajándéktárgyként tekintenek a kiállított művekre, s ezekért hajlandók pénzt fizetni az alkotók részére. Ezt hívják műkereskedelemnek, amelyben ugyan az MMIKL közvetlenül nem vesz részt, de informálisan mindenképpen közreműködik abban, hogy a kínálat és a kereslet egymásra találjon.

Információs szolgáltatás

Sok mindenről szó esett ebben a rövid beszámolóban. Egy és talán a legfontosabb szolgáltatásunkról még nem. Ez pedig a **Fotósélet hírlevél**. Aki ezt olvassa hétről-hétre, biztos lehet abban, hogy minden hozzánk beérkezett szakmai információ birtokába jutott. Jelenleg háromezer olvasónk van. Email címük szerepel egy adatbázisban, amelyet karbantartunk, megújítunk és kiegészítünk. Minden hétfőn 8–9 óra körül, az aktuális szám lapzártáját követően, erre a folyamatosan bővülő címlistára küldjük ki – öt országba! – a Fotósélet hírlevelet. Ebben a programban is

együttműködő szervezet a Magyar Fotóművészeti Alkotócsoportok Országos Szövetsége és annak 112 tagszervezete. Mind a szakmai információk összegyűjtése, mind pedig azok terjesztése tekintetében.

Miről szól a hírlevél? Beszámolunk mindazokról a hazai és nemzetközi fotópályázatokról, amelyek híre eljutott hozzánk. Amennyiben nem a teljes pályázati felhívást publikáljuk, az esetben megjelöljük annak forrását, elérhetőségét. Nyilvánosságra hozzuk a különféle pályázatok zsűri jegyzőkönyvét, az elfogadott alkotások képjegyzékét, a külföldön elért magyar sikereket, a fotókiállítások megnyitó ünnepségének időpontját, helyszínét, szereplőit, a fotós alkotócsoportok programját, az új vagy megújult webgalériák meghívóját.

A hírlevél frissen kiadott és **archív számai** megtalálhatók a www.mmi.hu, a www.erikanet.hu és a www.mafosz.hu weboldalon. Mindegyik weboldal más és más közönséghez juttatja el a legfrissebb fotós szakmai információkat, így növelve a kiadvány hatékonyságát. Aki tehát bármely minőségben feliratkozik a terjesztő listára, azonnal „képbe” kerül, legalábbis a kortárs magyar fotográfia eseményeit illetően. Kérje Ön is ezt a szintén térítésmentes szolgáltatásunkat: gyoril@mmi.hu címen.

HATÁROKON ÁT

HARASZTOSI SÁNDOR

Határok átjárhatóságának növekedése – új kihívások a közösségi művelődésben

A Nadányi Zoltán Művelődési Központ magyar-magyar együttműködési programjai

Berettyóújfalu és a sárréti járás a történelmi Magyarországon belül szerves része volt Biharnak. A trianoni határok megrajzolásával Csonka-Biharnak a gazdasági, kulturális, közigazgatási kapcsolatait újra kellett rendeznie. Nem volt ez másképp az új országhatár által szétválasztott többi régióban sem. Azonban a Trianon óta eltelt hét évtized során sem múltak el nyomtalanul az évszázadok alatt kialakult tradíciók, a térség identitása szoros szálakkal kötődött Bihar Romániához csatolt területeihez. A kelet-közép-európai rendszerváltásnak köszönhetően a két térség – elsősorban Nagyvárad és Berettyóújfalu – mindennapi kapcsolatai újra élővé válhattak. Ebben jelentős szerepet vállalt fel intézményünk is. Az 1989. decemberi események eufóriájának köszönhetően az Erdélybe induló segélyszállítmányok egyik központja volt a művelődési központ, majd 1990-ben elsőként vettük fel a kapcsolatot nagyváradi kulturális szervezetekkel, művészekkel közös kulturális programok magvalósítása érdekében.

Ízelítő a Berettyóújfaluban megjelenített váradai kulturális produkciókból:

1. Mottl Román, Ujvárossy László, Lázin Csaba, Holló Barna, Jon Augustin Pop, Gaina Dorel, Ovidiu Salagan és Holló Kinga képzőművészek csoportos és egyéni kiállításai,
2. Fleisz János, Jakobovics Miklós, Péter I. Zoltán tudományos és ismeretterjesztő előadásai,
3. Hajdú Géza, Meleg Vilmos, Varga Vilmos színművészek, illetve a Szigligeti Színház művészi társulatainak műsorai,
4. A Matyi Bábműhely gyermekműsorai,
5. A Kárpát-medencében először berettyóújfalui kezdeményezésre 2001. január 22-én a két városban közösen ünnepeltük a magyar kultúra napját, azóta a kultúra napi ünnepeket együtt, egymásra épülve szervezzük.

A kapcsolatunk nem volt egyirányú. Berettyóújfalu nagyságához, lehetőségeihez, adottságaihoz mértén jelent meg, mutatkozott be Nagyváradon. Kárpáti Gusztáv festő- és Gombos Ferenc fotóművész egyéni kiállításait és a Bihar Néptáncegyüttes, a Pávakör, valamint az Ifjúsági Fúvószenekar művészi produkcióit ismerhette meg a váradi magyar publikum.

Az 1990 óta tartó szerves fejlődés kiemelkedő rendezvényeivé váltak a magyar kultúra napja 2001 óta szervezett közös ünnepei, valamint az intézményben működő civil szervezetek magyar – magyar programjai a Partiumban. A szakmai együttműködés kiváló példája az a tükörprojekt, amelyet a Nagyvárad Állami Filharmóniával közösen valósít meg az intézmény.

A magyar kultúra ünnepe rendezvénysorozat 2001–2007 között

A Nadányi Zoltán Művelődési Központ kezdeményezésére 2000 őszén került sor a Magyar kultúra napja rendezvényének előkészítésére. A művelődési központ mellett szervezőként közreműködött a Bihari Népfőiskola Berettyóújfaluból és a Bihar Megyei és Nagyvárad Civil Szervezetek Szövetsége Nagyváradról. A rendezvényt 2001. január 22-én délelőtt Berettyóújfaluban kezdtük, délután Nagyváradon folytattuk. Mindkét helyszínen megtartott fórumnak „*A kárpát-medencei magyarság műveltségállapota*” címet adtuk. A beszélgetés résztvevői Berettyóújfaluban Bíró Zoltán egyetemi tanár, irodalomtörténész, Füleky György egyetemi tanár, a Szent István Egyetem akkori rektorhelyettese, a helyi társadalom szereplői közül Balláné Veres Ilona alpolgármester, Dr. Nagy Gábor a Területi Kórház főigazgatója és Körtvélyesi Jánosné az Arany János Gimnázium igazgatója volt. A fórummal párhuzamosan a Varadinum vonósnégyes adott koncertet a helyi általános és középiskolai diákoknak. Délután Nagyváradon Gombos Ferenc fotóművész kiállításának megnyitójával kezdődött a rendezvény. Ezután került sor a Körös Múzeum (Püspöki Palota) dísztermében a délelőtti beszélgetés folytatására, más személyi összetételben. Résztvevői voltak Bíró Zoltán, Füleky György, Fleisz János, a váradi egyetem történésze, Sz. Tóth János szociológus, a beszélgetést Sági József középiskolai tanár, a Bihari Népfőiskola elnöke vezette. Köszöntötte a megjelenteket Nagyvárad polgármestere és alpolgármestere, a Körös Vidéki Múzeum igazgatója, valamint Tempfli József megyéspüspök. Nagyvárad román nemzetiségű polgármesterének kö-

szöntege gesztus értékű volt a rendezvény résztvevőinek. Példaértékű volt rendezvényünk, mivel a Kárpát-medencében először volt magyar kultúra napi ünnepség határainkon kívül. A váradi beszélgetésbe is bekapcsolódott a hallgatóság. A Váradon megjelenő Bihari Napló több cikkében megemlékezett a rendezvényről, ebből idézek néhányat. „A vitáktól sem mentes együttgondolkodás során a legtöbb szó a civil szervezetek közművelődési szerepéről és lehetőségeiről esett, de terítékre került az európai integráció, a globalizáció számos előnye, hátránya, esélye, veszélye is a nemzeti kultúra, az anyanyelv, a hagyományok és sajátos értékek megőrzése, továbbéltetése és nemzetközi közkinccsé tétele szempontjából. A kialakítható jövőkép kit inkább aggodalommal, kit inkább reménységgel töltött el. Akadt, aki inkább az egyneműsítés veszélyeire hívta fel a figyelmet, más inkább az egyetemes kultúrához, tudáshoz való jobb csatlakozás lehetőségeire. A derűlátók is egyetértettek a borúlátókkal abban, hogy – például – az internethasználatnak nem szabad a „Gutenberg galaxis”, a könyvilág, az írásbeliség, az olvasás elsorvasztójává, a kulturális sajátosságok eltüntetőjévé válnia, hanem ellenkezőleg, célszerű eszközzé kell válnia az oktatás, a kultúra, a kutatás, alkotás és a közművelődés terén.” /Szerző Szilágyi Aladár Bihari Napló 2001. január ?/

A 2001. évi sikeren felbuzdulva, egyben erőt is merítve belőle, fogtunk hozzá a 2002. évi rendezvények tervezéséhez, szervezéséhez.

A kerekasztal-beszélgetés vezérfonala „**Váljon a tanulás nemzeti létformává!**” címet kapta. A két helyszín beszélgetésének résztvevői: Füleky György, a Szent István Egyetem rektorhelyettese, Kötő József, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület elnöke, Markó Béla, az RMDSZ elnöke, Dr. Meskó Attila, az MTA főtitkár-helyettese, Halász János, a NKÖM politikai államtitkára, Dr. Vinnai Győző, a Nyíregyházi Főiskola tanára, Balláné Veres Ilona, Berettyóújfalu alpolgármestere, Sági József, a Bihari Népfőiskola elnöke, Lakatos Péter, az RMDSZ Bihar megyei elnöke. A beszélgetést mindkét helyszínen Sz. Tóth János, a Magyar Népfőiskolai Társaság elnöke vezette. A kerekasztal-beszélgetések mellett mindkét városban egyéb rendezvények is kapcsolódtak az ünnepséghez.

Mint a szereplők, közreműködők felsorolásából is kitűnik, szűkebb-tágabb környezetünk közéleti szereplői is sajátjukénak vállalták fel a folytatást. Helyi és az országos politika résztvevői vállaltak különféle szerepeket. Visszatekintve a történésekre és a folyamat eredményeire,

amilyen mértékben elismertté vált törekvésünk, legalább annyira hátrányos lett számunkra az, hogy a szereplők a rendezvényben politikai marketing lehetőséget véltek felfedezni. Szakmai szempontokat vizsgálva a rendezvény bonyolítása, tartalmi elemei, a szereplők, közreműködők fellépése az előző év hangulatát, szemléletét idézték meg. Más lett a rendezvényünk a protokolláris követelmények, szabályok betartása miatt. Halványult a civilség, az ünnep spontanéitása. Mindenesetre a társadalmi elismertsége sokat nőtt, hisz az előző évi 50-60 érdeklődő helyett az intézmény 200 főt befogadó nagyterme is kicsinek bizonyult. Hab volt a tortán a váradi Szigligeti Színházban megtartott gálaműsor. A 700 férőhelyes színházba pótszékeket kellett elhelyezni, de így is sokan rekedtek kívül a teátrumból.

Ezzel a társadalmi hátszéllel láttunk hozzá a 2003. évi rendezvények tervezéséhez, szervezéséhez. Okulva az előző év azon tapasztalatából, hogy nem szabad egy napra bezsúfolni ennyi eseményt, kétnaposra terveztük ünnepségünket. Január 21-én Berettyóújfaluban, 22-én Nagyváradon szerveztük meg rendezvényeinket. Az ünnepség központi eleme Újfaluban ismét a kerekasztal-beszélgetés volt, melynek témáját „Közös kultúrával Európába” címben határoztuk meg. A fórum résztvevői voltak Szabó Irma, a NKÖM szakfőtanácsadója, Csatári Bálint egyetemi docens, a MTA Alföldi Kutatóközpont vezetője, Fleisz János, egyetemi magántanár, a BINCISZ elnöke, Dáné Tibor, a Romániai Magyar Népfőiskolai Társaság elnöke. A beszélgetést Mihályfi Márta, az MNT Intézetének igazgatója vezette. Este a Csürdöngölő együttes népzenei műsorát láthatta a szép számú publikum. A rendezvény ideje alatt is láthatta közönségünk a Debreceni Szövőműhely kiállítását kiskalériánkban.

A váradi rendezvény kissé eltért a korábbiaktól. Az akkor még nem használt „tükör projekt” nem lett teljes. Január 22-én művészek találkozója volt a Tibor Ernő Galériában, majd a kortárs nagyváradi és bihari képzőművészek kiállítása következett. Elmaradt viszont a kerekasztal-beszélgetés. Helyette fajsúlyosabbá vált a gálaműsor. A díszelőadás ünnepi beszédeit Szili Katalin a Magyar Országgyűlés és Markó Béla, az RMDSZ elnöke mondták. A gálaműsoron magyarországi és romániai jeles magyar művészek léptek fel.

2004 óta időben fokozatosan terebélyesedett ünnepségünk. Több helyszínen, több rendezvényt terveztünk be, illetve koordináltunk. Ezért a kezdetkor egy, majd kétnaposra bővült program kinőtte korábbi kereteit.

Újabb és újabb szervezetek kapcsolódtak rendezvényeikkel. Bekapcsolódott a rendezők, szervezők körébe Berettyóújfaluban a Bihari Népművészeti Egyesület, a Bihari Múzeum, Nagyváradon az Állami Filharmónia, az Ady Líceum, a Tibor Ernő Galéria. A fokozatos bővülésnek köszönhetően a program elnevezése is átalakult. A magyar kultúra napja elnevezést felváltotta a magyar kultúra ünnepe.

2007-ben már nemcsak a szétszakított terület központjának számító városokban, hanem a környező falvakban is programok szerveződtek az ünnep köré. Nagyrábé, Szentjobb és Szentpéterszeg is csatlakozott rendezvényeivel az ünnephez.

Civil szervezetek együttműködése, határon átnyúló kapcsolatai

A művelődési központ, mint az ország többi művelődési otthona, ernyőszervezetként befogadja, mentorálja a település civil szervezeteit. Az intézményben bejegyzett Bihari Népfőiskolának, Parola Egyesületnek, valamint a Megyei Népfőiskolai Egyesületnek alakult ki szervezeti és szakmai kapcsolata váradi, partiumi művelődési közösségekkel. A Bihari Népfőiskola a magyar kultúra napja szervezésébe a kezdetektől bekapcsolódott. Ez elsősorban a szervező munkában jelentkezett, a rendezvények finanszírozásában anyagi lehetőségei miatt nem vett részt.

Pályázati felhívásokra (Nemzeti Civil Alapprogram Nemzetközi Szakkollégiuma) készít 2004 óta programokat. A programok célját első alkalommal a következőkben határoztuk meg:

1. Megismerni a szomszédos területeken működő hasonló profilú szervezeteket, bemutatkozni egymásnak, elősegíteni a kapcsolatok kialakítását, fejlesztését, az országhatár virtuális lebontását.
2. A szervezetek menedzsmentjének képzésével hozzájárulni azok erősödéséhez, önállóságuk növeléséhez, tartós működésük megalapozásához.
3. Az átvehető programok megismerése, ezáltal a szervezetek mozgásterének bővítése.
4. Közvetve a demokrácia fejlesztése.

Programunkat 2005-ben három hétvégére szerveztük, bentlakásos népfőiskola formájában, „Közösen Biharért” elnevezéssel. Két alkalommal Berettyóújfaluban, egy alkalommal Szentjobbon voltak a két-két napos képzések. A 12 szervezetet 24 fő képviselte. A csoportépítés után a következő témakörökben volt képzés: NGO-ok szerepe a társadalmi fo-

lyamatokban, népfőiskolák Európában és Magyarországon, szervezeti kultúra, nyilvánosság, forrásteremtés eszközei, a Strukturális Alapok, pályázatírás eszközei, SWOT analízis, logikai keretmátrix. A program végére elkészítettük az együttműködés SWOT analízisét, illetve arra építve egy lehetséges stratégiát.

2006-os programunknak a „3. évezred kihívásai” címet adtuk. A programunkhoz szervezőként, finanszírozóként a Megyei Népfőiskolai Egyesület is kapcsolódott. Két alkalommal Szentjobbon, egy alkalommal Nagyrábén tartottuk képzésünket. Témaköreink az alábbiak voltak: szervezetfejlesztés, Nagyvárad és az interkulturalizmus, társadalmi befogadás elősegítése, szakmai érdekvédelmi, nemzetközi-, külső segítő szervezetek, önszervező csoportok bevonásával aktív állampolgárrá nevelés, civil szervezetek lehetősége az ifjúságvédelemben.

Következő programunknak a „Kinyíló határ” címet adtuk. Ismét a két népfőiskola összefogásával négy hétvégén tartottuk a képzéseket, három alkalommal a Katolikus Karitasz szentjobbi tanulmányi házában, egy alkalommal Nagyrábén. Témaköreink: civil menedzsment, önkormányzatok és civil szervezetek, forrásteremtés, az MNT sikeres nemzetközi projektjeinek bemutatása, a nemzeti fejlesztési tervek a két országban, az Oktatási és Kulturális Minisztérium Közművelődési Főosztályának stratégiája, határon túli tevékenységeinek bemutatása.

Az utóbb felsorolt programjainkon is 22–26 fő vett részt. A résztvevők köre folyamatosan változott, egyre több településről kapcsolódtak be.

„Égigérő fa” címmel készítettünk tükörprojektet az Interreg IIIA felhívására.

Az Európai Unió Határon Átnyúló Együttműködési Program új lehetőségét jelent számunkra ünnepi és hétköznapi kultúránk bemutatására, az egymás mellett élő közösségek értékeinek megjelenítésére, közösségi céljaink újra fogalmazására, azok megvalósítására.

A projekt keretében a *Nadányi Zoltán Művelődési Központ* és a *Nagyváradi Allami Filharmónia Nagyvárad Táncegyüttesének* éves programjai kerülnek reflektorfénybe.

Az egymásra épülő rendezvények sorozatával a jövőben is követhető gyakorlatokat, együttműködési lehetőségeket ismerhet meg közönségünk.

A két város közösségeinek értékteremtő munkáját hozzuk összhangba és mutatjuk meg közvetlen környezetünknek. A megvalósítók által szervezett fesztiválok, produkciók és ezek széles körben történő megismertetése mintaként is szolgálhat hasonló célok kitűzéséhez, eléréséhez.

Mik ezek a célok?

- o a határ két oldalán élők közötti kapcsolatteremtés segítése
- o az intézmények közötti együttműködés segítése
- o a közös gondolkodás kialakítása
- o egymás kultúrájának megismerése
- o a hagyományok felelevenítése
- o az információval való ellátottság növelése a kultúra és népművészet területén.

A társadalom megújulása, a határon túli kapcsolatok erősítése az együttműködések fokozása nélkül nem valósulhat meg. A hosszú távú fejlődés során minden európai ország szembe találja magát a globalizációs folyamatok káros hatásaival. A káros hatások kivédése csak a kis közösségek erősítésének segítségével valósulhat meg.

Ennek szellemében a projektben igyekeztünk olyan résztevékenységeket meghatározni, amelyek a közösségek és az érintettek közvetlen, személyes találkozását, együttműködését igénylik.

Az „ÉGIGÉRŐ FA” projekt tartalma, résztevékenységei:

1. Egy információkat közvetítő *honlap* létrehozása és folyamatos működtetése, amelyen a két térség kulturális, közművelődési kínálata jelenik meg és aktuális információkkal szolgál. A honlap elérhetősége www.biharország.ro
2. Első alkalommal szervezzük meg a *Bihari Folk Fesztivált* 2007. november 3–4-én Berettyóújfaluban. A fesztivál szervezésével a térség néptánc, népzenei és tárgyi alkotó népművészete gazdagságát reprezentáljuk. A népművészet értékeinek megjelenítése mellett a résztvevő művészeti csoportok munkáját szakmai értékeléssel is segítjük.
3. Az „*Eltáncolt cipők*” mese, táncjáték formájában színpadra állítása a Nagyvárad Táncegyüttes és a Bihar Néptáncegyüttes tagjainak közreműködésével. A két művészeti együttes nyolc-nyolc párja az önálló

felkészülés után 2008 januárjában mutatja be közös műsorát Berettyó-újfaluban és Nagyváradon.

4. Az „Eltáncolt cipők” produkciót *Euroregionális turné* során Hajdú-Bihar Megye öt, és Bihar Megye négy településén mutatja be a társulat. A bemutatókat 2008. január, február, március hónapokban tartjuk.

A projektben közreműködők, a kultúra, népművészet és népzene területén dolgozók, alkotók a kulcsszereplői annak a hosszú távú és kitarást igénylő munkának, mely a határ két oldalán élő közösségek egymáshoz történő közelítését, egyben a társadalmi fejlődést célozza meg.

HALÁSZ PÉTER – ROMHÁNYI ANDRÁS

Hagyomány és közművelődés

Egy tervezett tanácskozássorozat koncepciója

Előzmény

A Magyar Művelődési Intézet – azóta Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus – Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Programok Koordinációs Titkársága és a Művészeti Programok Főosztálya 2006. május 24–25-én „*Dunának, Oltnak egy a hangja*” címmel konferenciát rendezett Bartók Béla emlékének tiszteletére. A tanácskozáshoz műhelymegbeszélések, szűkebb körű konzultációk is kapcsolódtak, ezek a néphagyomány mellett az amatőr művészeti területek más ágait is felölelték. A konferencián elhangzott előadások szerkesztett szövegét „*Dunának, Oltnak egy a hangja*” – A „*bartóki modell*” és a *közművelődés* címmel kiadványban jelentettük meg.

A tanácskozás résztvevői egyetértettek abban, hogy Európa intézményeihez való integrációink során felértékelődnek azok a közművelődési formák, amelyek erősítik a nemzeti identitást, ezért megnő bennük a hagyományos elemek jelentősége. Meg kell ragadnunk tehát minden olyan *lehetőséget*, amelyek révén *régióink kulturális öröksége* minél *szervesebben illeszkedhet a* – napjaink társadalmi folyamatainak fontos részét jelentő – *öntevékeny közművelődésbe*. Hiszen keveset tudunk azokról a próbálkozásokról, kísérletekről, eredményekről, amelyeket a hagyományos műveltség építőelemeinek a közművelődés különböző területein való fölhasználásában értünk el a Kárpát-medencében. A hagyomány és a közművelődés természetes és szerves kapcsolatának jelenségeiről, az egymásba fonódás eredményeinek elemző értékelésének szükségességéről van tehát szó.

A hagyomány

Sokszor hivatkozunk a hagyományra, de nem biztos, hogy mindenki ugyanazt érti alatta. Olvashatunk, hallhatunk hagyományos kultúráról, hagyományos társadalomról, hagyományos technológiákról, hagyományos szemléletről, de itt a *hagyományos* többnyire régiest, túlhaladottat, netán elavultat jelent, amit szembe lehet állítani az újszerűvel, a korszerűvel. A diktatúra idején a politika is rányomta bélyegét a hagyománnyal kapcsolatos megítélésekre. A „múltat végképp eltörölni” akaró időkben a „hagyományos” jelző nem hangzott jól, ezért elé kellett tenni a „haladó” szócskát. Újabban mintha kevésbé lenne gyanús a *hagyomány* fogalma, vagy a *hagyományos* szóösszetétel. A szó elfogadottabbá válása talán azt jelzi, hogy egyre többen vannak, akik a hagyományban *értéket* látnak. Hiszen ha *hagyomány* szavunk történeti gyökereit keressük, alighanem a XIX. század első felének nyelvújítása felé kell tekintenünk. Az elsők között 1826-ban, Kölcseynél találkozhatunk ezzel a szóval és talán jelképnek is tekinthetjük, hogy éppen ebben a szóösszetételben: „*nemzeti hagyomány*”.

A hagyomány fogalmát és jelenségét természetesen nem szűkíthetjük le a folklórra. A közigazgatásnak, vagy a településtervezésnek, az építészetnek, a kézműves mesterségeknek, a társadalom szerveződéseinek, a helytörténetnek, az oktatásnak, vagyis életünk úgyszólván minden területének szintúgy megvan a maga *hagyománya*. E néhány példa alapján is megfogalmazhatjuk, hogy a hagyomány elsősorban nem formai elemeket, nem a pitykét és a sujtást, nem a szoba sarkában búslakodó rokkát, vagy a ház előtt talicskába ültetett muskátlit jelenti, hanem *az életformát, a gondolkodásmódot, az értékrendet*. A hagyomány a *célszerűséget* jelenti, a földrajzi, társadalmi, természeti körülményekhez való alkalmazkodás nemzedékeken keresztül fölismert és tökéletesített stratégiáját. Magyarán *az egyén, a közösség és a környezet optimális viszonyát* jelenti a tárgyi és a szellemi világban egyaránt. Németh László szerint: „*A népek emlékezete a hagyomány. Egy nemzet válasza életkörülményeire*”.

Hagyomány és közművelődés

Ezért is alkalmas a hagyomány arra, hogy muníciót szolgáltasson a közművelődésnek amivel az eredményesebben betöltheti – nemzetstratégia szempontból is fontos – hivatását. Különösen időszerű ez a határontúli magyarság közművelődésében. Ugyanis az a tapasztalat, hogy a nemzeti – vagy etnikai – kisebbségi sorsban élő közösségek körében a közművelődés különböző formái erőteljesebben kötődnek az aktív tevékenységekhez. Ezen közösségek a kultúrának sokkal inkább művelői, átélői, mintsem fogyasztói annak. *Nem közvetítői, sokkal inkább cselekvő megvalósítói* a művelődésnek. Óriási lehetősége van tehát annak, hogy egymás munkáját *megismerve kölcsönösen tanuljuk* azt a *módszert*, amivel a közművelődési tevékenység a hagyomány talajába ereszti gyökérzetét az erőteljesebb lombozat érdekében. Mindennek érdekében fokozni kell a közművelődés szerepét a Kárpát-medencében élő népek identitástudatának erősítésében. *A határon túli magyarság és a hazai nemzetiségek önazonosságának megőrzésében* jelentős szerepük van a *különböző amatőr művészeteknek*: a verbális és a vokális műfajokban, ami az anyanyelv ápolásának is alkotóeleme (éneklés, színjátszás, vers- és prózamondás); valamint a többi műfaj (zene, tánc, képzőművészet, fotó- és filmművészet, a tárgyalkotó művészet, a népi játék, a vizuális kultúra) különböző területein. *Ezek a művelődési formák* ugyanis *nagymértékben közösségek, s a művészeti tevékenységen túl a közösségek összetartását is szolgálják*. Hiszen minden közművelődési formának és tevékenységnek megvan a maga *hagyománya*, s erre alapozva bontakozhat ki eredményesen *közösségépítő szerepe*. A kulturális antropológia meghatározása szerint „A kultúra az emberi szükségletek kielégítésére történetileg kialakított eszközök és módszerek összessége. A szükségletek kielégítésével teremtdik, illetve marad fenn a kultúra, s biztosítja annak folyamatosságát.”

Közös kulturális kincs

Lehetővé szeretnénk tenni továbbá, hogy a magyar nyelvterületen folyó közművelődési munka tartalmi és módszertani kérdései mellett a szomszédos országok többségi népeinek és a hazai nemzetiségek öntevékeny

művelődési életéből származó tapasztalatok is bekerüljenek „a Dunával és Olttal” jelképezett közös szellemi áramlatba. Így valósulhat meg ezen a téren is a „bartóki modell”, amikor a Dunatáj „tejtjestvérségre ítelt” népei és nemzetiségei egymás kulturális értékeiből is töltekezve, egymás stratégiáiból is tanulva eredményesebben állhatnak meg a nemzetközi globalizmus szélfúvásában.

Cselekvési program

Fontosnak ítéljük, hogy ezekről a jelenségekről *folyamatosan szót vált-hassanak egymással* a téma hazai és külföldi szakemberei, mégpedig a konkrét munka, az öntevékeny közművelődési tevékenység közvetlen megismerésével. A 2006 májusában szervezett tanácskozáson is többször megfogalmazódott az igény, hogy az összejöveteleket és a konzultációkat folytatni kell. A megvalósításnak két formája képzelhető el:

- *központosított*, ahol a régiókból összegyűlnek az amatőr művészetek különböző ágaival foglalkozó szakemberek; vagy
- *térségi*, amikor a Kárpát-medencei magyarság közművelődési szakembere és amatőr művelői a különböző régiókban ülnek le a közös témák megbeszélésére.

Mindkét megoldásnak megvan a maga előnye és hátránya. Jelen helyzetünkben a legfontosabb szempont a költségtakarékosság. Ezért olyan lehetőségekre gondoltunk, amely szerényebb ráfordítással ígér jó eredményt, s egyesíti *a kétféle szervezési mód előnyeit*. (A tanácskozássorozat megvalósításának finanszírozására a MMIKL 2007. novemberében pályázatot nyújtott be a Nemzeti Kulturális Alaphoz.)

A szétszórtan érvényesülő jelenségek összefogása érdekében a MMIKL Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Programok Koordinációs Titkársága összefogva a Művészeti Programok Főosztályával *tanácskozás-sorozatot szervez* a „hagyomány és közművelődés” témakörében. Ezek tematikáját a *néphagyomány* mellett kibővítjük az *amatőr művészeti tevékenység* valamennyi területével. Hiszen a közművelődésnek nem minden területe működik minden térségben egyformán eredményesen, különösen az amatőr szférában figyelhető meg egy-egy ágazat erősen személyfüggő

jellege. Ezért mindenhol és mindenkitől tanulunk lehet és tanulunk is kell egymástól.

Elképzelésünk szerint „*Dunának, Oltnak egy a hangja*” – A „*bartóki modell*” a közművelődésben című kötet szerzőinek szellemi térségeiben folyamatosan bemutatjuk a kiadványt. Ezek az alkalmak lehetőséget nyújtanak *egyrészt* a hagyomány és közművelődés témakörében kibontakozó és megvalósuló *kezdeményezések, mozgalmak* alapos *megismerésére, másrészt* a bemutatókhoz kötődő szakmai *konzultációk* reményeink szerint *termékenyítőleg hatnak* az öntevékeny közművelődés színvonalának és hatékonyságának növelésére. A tanácskozásokon elhangzott legjobb előadások és a szellemi műhelyek bemutatóinak anyagát újabb *kötetben* jelentjük meg, s ez, – *harmadrészt* – értékes anyaggal gazdagítja a nemzet kulturális eszköztárát.

A kitűzött cél érdekében a következő térségekben kívánunk tanácskozást szervezni:

- Horvátországban: Drávaszög;
- Romániában: Székelyföld, Kolozsvár és szórványterülete, Partium;
- Szerbiában: Bácska és Bánát;
- Szlovákiában: a Csallóköz és Kassa környéke;
- Szlovéniában: Muraköz;
- Ukrajnában: Ungvár környéke;
- Magyarországon a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, a Hagyományok Háza és a Honismereti Szövetség összefogásával, a hazai nemzetiségek közművelődési tevékenységével kiegészítve.

Egy-egy helyszínen helyi és magyarországi *előadók* vázolják a témakör néhány fontos szeletét, amihez a helyi szakemberek és amatőrök *konzultációja* kapcsolódik. Fontos esemény lesz néhány olyan *közművelődési műhely* együttes *meglátogatása*, ahol az amatőr közművelődésnek valamilyen szempontból tanulságos formájával ismerkedhetnek a résztvevők.

Ezek az egymáshoz kötődő, egymásra épülő és egymást kiegészítő rendezvények „*üzennek*” is egymásnak: *tapasztalatokat küldenek, kérdéseket tesznek fel, kéréseket fogalmaznak meg* egymás számára. Ezek nyomán *konkrét, gyakorlati alapokra* helyezhetjük a különböző régiókban azonos célokkal és szemlélettel működő, de a közös nevezők ellenére

ma még igen kevés vegyértékkel kapcsolódó személyek, közösségek, közművelődési műhelyek *együttműködését*.

Meggyőződésünk, hogy ez az „eszmevándorlás” – ha mégoly szerény keretek között is – számos tanulsággal, tapasztalattal szolgálhat, s mindenképpen megerősíti majd a résztvevőket abban, hogy nem üres frázisról van szó: a Dunának és az Oltnak –meg a többi éltető forrásnak és folyónak – valóban egy a hangja!

TURUPOLI NÓRA

„Határokon át”

Nemzetközi Kulturális és Vidékfejlesztési Konferencia

A LEADER szó jelentése: a vidéki gazdaság fejlesztését célzó, alulról jövő, partnerségi kezdeményezésen alapuló intézkedések. **Mottója:** „**Gondolkodj globálisan, cselekedj lokálisan!**”

A LEADER+ Program az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap negyedik tengelyéből finanszírozott program, a vidéki térségek fejlesztésére. Ezen túl azonban a LEADER egy fajta gondolkodásmódot is jelent, valamint a vidéki területeken élők partnerségen, alulról jövő kezdeményezésein alapuló, térségük hosszú távú fejlesztését célzó, az ott élők életminőségét javító tevékenységet. A LEADER tartalmaz minden olyan fejlesztést, amelyet egyéb, célzott támogatásokból, pályázható összegekből nem lehet megvalósítani, (a célzott támogatásokra az ágazati operatív programokban lehet pályázni), illetve a kisebb településeknek szól. (A 10 ezer fő feletti települések nem vehetnek benne részt, mivel azok a Regionális Operatív programokból nyerhetnek pályázati forrásokat a fejlesztésekre.)

A LEADER program elsődleges célja a vidéki területek fejlesztése, a munkahelyteremtés, az esélyegyenlőség megteremtése, az ott élők ösztönzése a helyben maradásra az identitástudat fejlesztésével, illetve a helyben maradás feltételeinek megteremtése. (Megfelelő elhelyezkedési, megélhetési lehetőségek, oktatás, egészségügyi ellátás megfelelő szintjének, háttérének fejlesztése, biztosítása, kultúra, szórakozás feltételeinek megvalósulása.) Az egy térségben élők helyi identitását sok minden határozza meg: a földrajzi környezete, a történelme, gazdasága, az ott élő emberek adottságai. Az ott élők nem feltétlenül alkotnak közösséget. A LEADER egy olyan eszköz, módszer, amellyel ezek a térségek valódi közösségeket, valódi együttműködéseket tudhatnak magukénak.

A LEADER Program ehhez társít forrásokat, ezzel indukálja a valódi partneri kapcsolatok, hálózatok, közösségek létrejöttét. LEADER térség-

ként összefüggő területet kell alkotni a településeknek. Azonban nem kell a statisztikailag meghatározott térséghatárokat betartani, sőt sem a megye, sem a régiós határokat. E szerint egy kistérség települései több csoporthoz is csatlakozhatnak, vagy közösen alkothatnak akciócsoportot másik kistérségek településeivel.

A programban meghatározott néhány szabály, amely azt mondja ki, hogy mik a részvétel feltételei. Ezek: azok a települések, területek csatlakozhatnak, melyek népsűrűsége 100 fő/km² alatt van. A vidéki terület pontos fogalom-meghatározását az erre vonatkozó aktuális rendeletek tartalmazzák.

Fontos a **terület alapú megközelítés**, tehát az ott élők dolgozzanak a fejlesztéseken, ők vegyenek részt a munkában, ők kezdeményezzenek, és a helyi erőforrásokat használják elsősorban. A fejlesztések az adott térségben valósuljanak majd meg. Az **alulról építkezés elve**: a térségi szereplők dolgozzák ki a saját stratégiájukat, az EU-s és nemzeti irányokat figyelembe véve. Így az ő iránymutatásai valósulhatnak meg. **Sajátos irányítás és finanszírozás**, mely azt jelenti, hogy saját maguk, a helyi szereplők lesznek a döntéshozók. A **Partnerség** elve szerint a civil szféra, vállalkozó szféra és az önkormányzati szféra együttműködik. Az **innovativitás** alapelve: újításokra, újszerű ötletekre van szükség. Az **integrált megközelítés** pedig azt jelenti, hogy minden ágazat egyszerre kerül be, nem külön-külön gondolkodunk róla. A **hálózatépítés** elvének érvényesülni kell, tehát a közösségeknek hálózatba kell szerveződnie, hogy a tapasztalataikat meg tudják osztani egymással.

Az akciócsoport előkészíti a térség stratégiai fejlesztési tervét, mely tartalmazza az összes fejlesztési célt, fejleszteni kívánt szakterületet. Erre a stratégiára intézkedéseket épít. A pályázat elbírálása után eddig 90–100 millió forinthez juthatott hozzá, melyet a térségben belső pályázatok kiírásával és elbírálásával oszthatott szét az adott térség pályázói között. Ez az összeg a mostani kiírási ciklusban többszörösére fog nőni.

A LEADER+ Program intézkedéseire építhetnek egy térségben a kultúra szakemberei, a civil szervezetek, a turizmus, a vendéglátás tagjai, a helyi termékek gyártói, a kézműves és kisipari termékek előállítói, a gazdasági tevékenységet folytató szervezetek, vállalkozások. A LEADER+ Program sok lehetőséget rejt magában a vidéki települések kulturális fejlesztései számára is. Fontos szempont az elbírálásnál az együttműködési készség a helyi szereplők között, hogy érdekeiket közö-

sen érvényesíteni tudják, hálózatszerűen tevékenykedjenek a saját vidékük fejlesztése érdekében.

A Veszprém Megyei Közművelődési Intézet és a Veszprém Megyei Falugondnokok Egyesülete együttműködve a régió társintézményeivel, a Fejér Megyei Művelődési Központtal és a Komárom-Esztergom megyei Magyary Zoltán Városi és Megyei Művelődési Központtal, a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával 2006 májusában LEADER programra felkészítő képzési műhelyt indított **„A vidékfejlesztés helyi és európai módszerei”** címmel.

Az általunk szervezett Képzési Műhely során a Közép-Dunántúli Régióból érkező, különböző szakterületeken dolgozó résztvevők minden LEADER+ Programmal kapcsolatos témakörben tájékoztatást kaptak az adott témakörök kiváló szakembereitől. A képzéssorozat célja az volt, hogy ismereteket szerezzenek a résztvevők az EU vidékpolitikájáról, támogatási rendszeréről, a hazai helyzetről, a különböző fejlesztési területekről, a kapcsolódási pontokról, illetve a jó pályázatok mibenlétéről. A távlati cél kistérségi műhelyek megteremtése, önálló munkájuk segítése a projektjeik megvalósítása során.

A képzésben alkalmazott formák és munkamódszerek: bemutatók, előadások, fórumok, kiscsoportos tréningek, tapasztalatcserék, kerekasztal beszélgetések váltakozó helyszíneken. Képzési célcsoport: a térségüket ágazati és szervezeti szempontból reprezentáló szakemberek, akik egy leendő akciócsoport magját alkothatják. Képzésünkön összesen közel száz szakember vett részt a 2006–2007. év során.

A képzéssel párhuzamosan, a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet folyamatosan nyújtott információszolgáltatást és tanácsadást minden érdeklődő számára a LEADER+ Programmal kapcsolatban, ezen kívül elkészítettünk egy adatgyűjtő kérdőívet, melynek segítségével felmértük a résztvevők térségeinek jelenlegi állapotát, terveit, további lehetőségeit. A kérdőívben SWOT analízist kértünk az adott térségről, valamint a már meglévő projekt-ötleteket gyűjtöttük össze, illetve információkat kértünk arra nézve, hogy milyen típusú ismeretekben vannak hiányosságok, milyen szakemberekre lenne szükségük a sikeres fejlődéshez.

A kérdőívek feldolgozásával, és egy adatbázis elkészítésével a régióban működő Közép-Dunántúli Regionális Fejlesztési Ügynökség, a

Kistérségi Többcélú Társulások, helyi önkormányzatok, helyi szakemberek munkáját szeretnénk segíteni.

Február hónaptól megkezdtuk a LEADER Képzési Műhely második szakaszát, mely során személyes mentorálással segítjük az érdeklődőket, szakemberek kiközvetítésével, kulturális projektek generálásával, közösségfejlesztéssel, – lehetőleg kistérségenként, területenként.

A mentorálás március végén lezárult, ám a munkát ezután is folytattuk. Tanácsadással, információszolgáltatással, partnerség kialakításának segítségével, közösségfejlesztéssel, – a Közép-Dunántúli Régióban, elsősorban Veszprém megyében.

A Veszprém Megyei Közművelődési Intézet azért vállalta ennek a képzési folyamatnak a megszervezését és lebonyolítását, mert úgy gondoljuk, hogy a mai Magyarországon az egyik legfontosabb terület a vidékfejlesztés. Mivel a vidék fejlesztése elsősorban összefogáson múlik, igazán hasznos szerepe lehet a közművelődési szakembereknek, közösségfejlesztéssel foglalkozóknak, hiszen az ő kezükben van az az eszköz, hogy a vidéki társadalom szereplőit elérni, mozgósítani, összefogni tudják. Ővék lehet az összekötő kapocs szerepe a civil szféra, vállalkozói szféra és az önkormányzati szféra között. Fontos lenne, hogy ezt a feladatot minden közművelődéssel foglalkozó szakember a sajátjának érezze, mert a felnőttképzés mellett a vidékfejlesztés az a terület, ahova a kulturális szakemberek bekapcsolódhatnak.

„Határokon át” Nemzetközi Kulturális és Vidékfejlesztési Konferencia

Június 19–20–21-én Veszprémben került megrendezésre a „Határokon át” elnevezésű tanácskozás, melynek témája a kulturális és vidékfejlesztés az Európai Unióban, kiemelve a LEADER+ programot.

A három napos konferenciát a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet, a Bodvaj Egyesület (Erdély), a Csemadok Galánta Járási szervezete és a Magyar Kultúra Alapítvány szervezte, és a Nemzeti Kulturális Alap, az Országos LEADER Központ, a Veszprém Megyei Önkormányzat,

Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata, és Kovászna Megye tanácsa támogatta.

A LEADER+ Program a kapcsolatépítésre, közösségfejlesztésre fekteti a hangsúlyt, a családi összefogás szűkebb körétől kiindulva a településen belüli és települések közötti, kistérségi együttműködésen át, megyei, regionális szintig eljutva, folyamatosan munkálkodva kulturális örökségünk, hagyományaink megóvásáért, fejlesztéséért, a hátrányos helyzetű települések felzárkóztatásáért.

A Tanácskozás első napján a delegációknak alkalma nyílt megismerkedni a többi résztvevővel, a régi ismerősök üdvözölhették egymást. A vendégeket köszöntötte Talabér Márta, a Veszprém Megyei Közgyűlés alelnöke.

A nap folyamán országos és megyei szakemberek tolmácsolásában rendkívül érdekes és tanulságos előadásokat hallgattunk meg a hazai és európai LEADER programokról és a kulturális vidékfejlesztésről. Képet kaptunk a program elméletéről és gyakorlati megvalósításának lehetőségeiről.

Hallhattunk a Magyar Kultúra Alapítvány határon túli magyar kultúra ápolásában betöltött szerepéről, Bába Szilvia kulturális referens előadásában.

A 2007–2013 Európai Unió ciklust ismertette, majd egy már sikeresen működő projektet (Heritour Interreg) mutatott be Lencsés Tamara projektmenedzser.

Gila Károly, a Magyarországi LEADER Központ vezetője bemutatta a LEADER+ Programot, Jávor Károly a VÁTI Kht. munkatársa a pályázati lehetőségekről tájékoztatót.

Nemes Gusztáv, az MTA szociológusa, LEADER szakértő, beszélt a nemzetközi LEADER tapasztalatok magyarországi alkalmazásáról és az együttműködési lehetőségekről, majd Horváth Viola, a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet igazgatója a közművelődési intézmények vidékfejlesztésben betöltött szerepét ismertette, kiemelve a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet tevékenységét.

Ezt követően Benedek Márta a Bodvaj Egyesület, Mézes Rudolf a Csemadok Galánta Járási Szervezete, és Dr. Szöllősy Vágó László főttitkár a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség munkáját, törekvéseit mutatta be.

A második nap délelőttjén három értékes és tanulságos előadást hallgattunk meg.

Tisza Gabriella, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus Regionális Programok Főosztályának vezetője, a kulturális fejlesztések és a térségfejlesztés összefüggéseiről, valamint a LEADER program adta lehetőségekről beszélt. Ezt követően Péterfi Ferenc a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus Közösségfejlesztési Osztályának vezetője a közösségfejlesztés és a térségfejlesztés kölcsönhatásait ismertette, majd Dr. Temesvári Balázs, a Veszprém Városfejlesztési és Befektetési Zrt. projektmenedzsere a kulturális alapú városfejlesztésről tartott előadást.

A kora délutáni órákban a delegációk elindultak tihanyi városnézésre, majd Balatonfüredre utaztunk, ahol Bóka István polgármester a balatonfüredi kulturális fejlesztésekről, Marsó Barna vidékfejlesztési menedzser a balatonfüredi kistérségi LEADER kezdeményezésekről számolt be. A délutáni Balaton-parti séta alkalmával saját szemünkkel is meggyőződhattünk a Tagore sétányon és környékén történt/történő fejlesztésekről.

A vacsorát egy balatoncsicsói borospincében költöttük el, ahol jelen volt Schumacher József Pál, Balatoncsicsó polgármestere is, aki szívesen válaszolt a községgel és a LEADER kezdeményezésekkel kapcsolatos kérdésekre.

A harmadik nap délelőttjén Sümegre utaztunk, ahol tapasztalatcsere zajlott Szabados Zsuzsával, aki a FAMULUS Sümeg Kistérségért Egyesület LEADER programmal foglalkozó vidékfejlesztési szakembere. Sikeresen működő projekteket mutatott be, amelyek közül a sümegprágai nyitott fazekasműhelyt, és a Nemeshanyban található vízimalmot meglátogattuk. A vízimalom felújítására már a Széchenyi-tervből is nyertek támogatást a tulajdonosok, s most a LEADER program segítségével újabb fejlesztésekre van lehetőségük. Mindez azonban csak családi összefogással, és a kistérségben működő szervezetekkel való együttműködéssel valósítható meg.

Az esti órákban érkeztünk vissza Veszprémbe, ahol a konferencia zárásaként, a Debreczeny János polgármester által adott fogadáson vettünk részt a Dubniczay Házban.

Köszöntőt mondott Horváth Viola, a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet igazgatója.

A veszprémi fejlesztésekről tartott tájékoztatót Porga Gyula alpolgármester, majd a vacsora után Hegyeshalmi László igazgató bemutatta az épületet, elmesélte annak történetét.

Az este további része szakmai beszélgetésekkel, tapasztalatcserékkel telt, másnap reggel pedig a delegációk hazautaztak.

A konferencia résztvevői hasznos információkkal lettek gazdagabbak, melyek a későbbiekben segítségükre lehetnek saját projektjeik megvalósításában. A határon túlról érkezett vendégek láthatták a LEADER program lehetőségeinek gyakorlati alkalmazásával létrejött fejlesztéseket is. Példákat láttunk a balatonfüredi és a sümegi kistérségben az összefogásról, folyamatos munkáról és segítségnyújtásról. Fejlesztéseik, eredményeik példaértékűek, tenni akarásuk, kitartásuk figyelemre méltó. Felismerve a turizmus fontosságát beláttuk, hogy közös érdekünk a kulturális és vidékfejlesztés, hazánk vonzóvá tétele Európa és a nagyvilág számára.

A munka folytatásaként Intézetünk, a Nemzeti Kulturális alap támogatásával, a másik két megyei szervezet együttműködésével megszervezte a **Regionális LEADER Piknik** programot, melyet 2007. július 14-én, szombaton tartottunk.

A Piknik Balatonalmádiban a Magtár – Bortár épületben zajlott, amely egy szépen felújított régi magtár épület. A vastag falak miatt kellemes, hűvös környezetben kezdődhetett az egész napos tájékoztató.

Horváth Viola, a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet igazgatója köszöntötte a közel százfős közönséget. A délelőtt folyamán a Közép-Dunántúli régió négy akciócsoportja mutatkozott be, és tartott tájékoztatót a saját tevékenységéről. (Sajnos a többi – előző ciklusban nyertes – akciócsoport egyéb elfoglaltságai miatt nem tudta magát képviseltetni.)

Elsőként a Kemény Bakony akciócsoport mutatkozott be, az előadást Török Marianna, a gesztorszervezet (Hárskúti Megújuló Energia Központ Alapítvány) munkatársa tartotta. Majd a Sümeg Térségi Többcélú Társulás akciócsoportot Miklós Sikes Levente, a vezető szervezet (Sümeg Térségi Marcal Forrásvidék Fejlődéséért) munkatársa mutatta be. A sümegi bemutatkozást az Által-ér Völgye akciócsoport követte, melyet Móricz Beáta ismertetett, a gesztor, az Által-ér Vízugyűjtő Helyreállítási és Fejlesztési Szövetség munkatársa. Végül az Etyek Környéki és Váli-

víz Menti Együttműködés akciócsoportot ismerhettük meg, Nagy Zsolt segítségével. (Zsámbéki-medence Térségfejlesztő Kht.)

Az érdekes, tanulságos bemutatókat a résztvevők folyamatosan kérdésekkel kísérték, így sok mindent megtudhattak az akciócsoportok gyakorlati munkájáról, azok nehézségeiről is. Aktív részvétellel érdekes beszélgetés alakult ki, amelyet a szünetben, ebéd és kávé mellett is folytattak a jelenlévők. A szünet alatt már az egyeztetéseket is elkezdték, illetve folytatták néhányan, a leendő akciócsoportok területéről. Még képlékeny a szerveződés, folyamatosan változnak a lehetséges területi lehatárolások, ezért szükség van a gyakori találkozásra, beszélgetésekre, egyeztetésre.

A délután kezdetén az első előadást Lelkes Petra, a Helyi Vidékfejlesztési Irodahálózat Közép-Dunántúli regionális koordinátora tartotta. Bemutatta a HVI hálózat felépítését, célját, valamint az éppen aktuális feladatokat, határidőket ismertette. Az előadás kétszer hosszabbra nyúlt a tervezettnél, ugyanis a hálózat ismertetése olyan sok kérdést váltott ki, hogy ezek megválaszolására és megbeszélésére még egy órát rá kellett szánni.

Ezután a tervezett három szekcióülést nem szekciónként tartottuk meg a nagy érdeklődés miatt, hanem témánként, egymás után. Elsőként a „Pályázatírás, vidékfejlesztési stratégia készítése – az akciócsoportok gyakorlati tapasztalatai” témával indítottunk, a moderátor Helyes Tamás vidékfejlesztő szakember volt, a Kristály-völgy Terület és Vidékfejlesztési Egyesülettől, az előadó pedig Szabados Zsuzsanna vidékfejlesztő szakember. Felkért hozzászólóként pedig Móricz Beáta ismertette a tapasztalatait. A téma megvitatására is volt közben lehetőség, hiszen inkább párbeszéd, mint előadás zajlott.

A második téma „Közösségfejlesztés és partnerség” volt, melynek előadója Bereznai Csaba közösségfejlesztő szakember volt, moderátora pedig Kovács György civil szakértő. A LEADER-ben nagyon fontos e két fogalom szerepe, ezért ez a téma is felkeltette a résztvevők figyelmét.

A harmadik téma a kulturális szakemberek számára a legfontosabb: „A Nemzeti Fejlesztési Terv és az Operatív Programok kínálja lehetőségek a népművészet, hagyományápolás területén”. A témát a Veszprém Megyei Közművelődési Intézet igazgatója, Horváth Viola moderálta, aki mellett Török Marianna és Szabados Zsuzsanna szólt hozzá a témához, válaszolt a felmerülő kérdésekre.

A délután során néhányan még maradtak, hiszen rögtön tárgyalásokba is kezdtek a lehetséges akciócsoportok összetételéről, a csatlakozásról, közös munkáról.

A Veszprém Megyei Közművelődési Intézet tehát a következő évben folytatja a munkát, három LEADER pályázat megvalósítását Pápa kistérségben, a GEMARA Akciócsoport területén, melyek a kulturális területen keresztül járulnak hozzá a vidék fejlesztéséhez.

A három pályázat jól példázza azt, hogy kulturális fejlesztésekre, programokra nem csak a hagyományos pályázati rendszereken keresztül lehet támogatást nyerni, hanem igénybe vehetőek a vidékfejlesztési források is, hiszen a helyi közösségek minősége nagyban függ a kultúra helyi állapotától, a helyi közösségektől viszont a térség gazdasága függ. A kulturális fejlesztések elengedhetetlen részét képezik a vidékfejlesztésnek, nem véletlenül jelent meg a „kulturális vidékfejlesztés” fogalma a szakirodalomban.

Remélhetőleg a jelenlegi pályázati ciklusban is lesz lehetőség közművelődési, közösségfejlesztési és kulturális célú pályázatok benyújtására a kistérségekben, az újonnan alakuló akciócsoportok területén. Az Intézet célul tűzte ki, hogy a 2007–2013-as ciklusban is minden pályázati lehetőséget megragad a vidéki térségek kulturális alapú vidékfejlesztésére, ennek elősegítésére, valamint tovább folytatja a képzést, információszolgáltatást, mentorálást a Közép-Dunántúli Régióban, ebben a témában.

DÁNÉ TIBOR KÁLMÁN

XII. Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napok Kolozsváron

2007. szeptember 20–23. között, tizenkettedik alkalommal rendezték meg, ezúttal Kolozsváron és környékén, a Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napokat. Negyedik alkalommal pedig Magyarország határain kívül. A kezdetek a Budai Várba vezetnek vissza, a Szentháromság térre. Itt a Magyar Kultúra Alapítvány támogatásával, s a határon túl tevékenkedő közművelődési ernyőszervezetek rendezésében, éveken keresztül augusztus 20-a környékén, a Magyarországon kívüli történelmi régiókból érkezett hagyományörző csoportok kulturális programjainak seregszemléjére került sor. Aztán négy évvel ezelőtt úgy döntöttek a határon túl munkálkodó kulturális szervezetek vezetői, hogy ezt a rangos rendezvényt kihelyezik az anyaországból, s attól kezdve mindig más-más, Magyarország határain kívülre szakadt Kárpát-medencei tájegység lett az otthona ennek a jelentős művelődési eseménynek. Így 2004-ben a felvidéki Komáromra, 2005-ben a vajdasági Szabadkára, 2006-ban a muravidéki Lendvára és az idén az erdélyi Kolozsvárra hozták el az egyes régiók közművelődési szakemberei az előző esztendő kulturális termésének a legjavát.

Ez a nagyon jelentős, éves rendszerességgel megrendezett közművelődési seregszemle rendkívül színes és értékes kínálatot tár a mindenkori helyi és Kárpát-medencei közönség elé: képzőművészeti és hagyományörző/népművészeti kiállítások, néptánc, népzene, pódiumi műfajok, film, tanácskozások társadalmi/nemzeti kérdésekről stb. A rendezvénysorozat a mindenkori helyi közönség kulturális identitását az élményszerűséggel, az összetartozás tudatának hangsúlyozásával erősíti és a Kárpát-medencéből érkező alkotók, művészek, előadók, műkedvelők tevékenységi kedvét növeli. Az eseménynek erős a médiaértéke is. Eddig minden ország kormányzata/kisebbségi önkormányzata vállalta anyagi és erkölcsi támogatását. Szlovákiában Csáky Pál, akkor miniszterelnök-helyettes,

Szerbiában a tartományi főnök, Muravidéken a kisebbségi önkormányzat, most Kolozsváron pedig Markó Béla, az RMDSZ szövetségi elnöke tisztelte meg jelenlétével a Magyar Operában megrendezett gálaműsort és Kolozsvár városi tanácsa is jelentős anyagi támogatásban részesítette a rendezvényt.

A tizenkét év eddigi Kárpát-medencei kulturális találkozóiról elmondható, hogy ezeken a rendezvényeken mindig jelen vannak egyrészt a hivatásos, másrészt az amatőr előadó- és képzőművészet képviselői, azonban a többnapos program jellegét általában meghatározzák a különböző kulturális műfajokban megjelenő hagyományörző csoportok. A kulturális esemény szerkezetét tekintve úgynevezett panelprogramok mentén rendeződik, vagyis a különböző típusú programok gyakran más-más színhelyen, egy időben futnak, egyértelműen aszerint, hogy milyen célcsoportnak szólnak.

A kulturális napok keretében Kolozsváron és környékén a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, a lendvai Magyar Művelődési Intézet, a Csemadok Országos Választmánya, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, valamint az EMKE Országos Elnöksége által szervezett programok kerültek bemutatásra. Voltak filmbemutatók a Transzit Házban, képzőművészeti és fotókiállítások a Kolozsvár Társaság Kolozsvár Galériájában, könyvbemutató az EMKE Györkös Mányi Albert Emlékházában, néprajzi kiállítás az operaház emeleti előcsarnokában, hagyományörző csoportok fellépései népzene, néptánc és pódiumműsorokkal a Magyar Operában, valamint Tordaszentlászlón és Mérában.

A Kolozsváron és környékén megrendezett kulturális esemény jelentőségét növelte, hogy az idei rendezvényen a magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus szervezésében, szerény hozzájárulással ugyan, de első ízben az anyaország is képviseltette magát. Vagyis a Kárpát-medence nem volt „lyukas”, mint az előző esztendő hasonló kulturális rendezvényein. Éppen ezért tartjuk itt fontosnak kiemelni a programból (alább olvasható) és néhány sorban bemutatni ezt a premier számba menő eseményt:

A Kárpát-medencei fesztivál második napjának délelőttjén kerültek bemutatásra a magyarországi filmműhelyek alkotásai. 2007. augusztus 21–26. között Budapesten 14. alkalommal rendezték meg a diákképző- és videoszemlét, vagyis az általános- és középiskolások, valamint a fiatal

filmesek legrangosabb magyarországi fesztiválját. Ennek fődíját a fiatal, tizenöt éves *Ferge Roland* – a *Makói Video- és Művészeti Műhely* alkotója – kapta meg *Cigája* című dokumentumfilmjéért, amit ez alkalommal a kolozsvári Transzit Házban bemutattak. De ugyancsak itt került vászonra a *Polifilm Műhelyes Gábel Tamás* rendezte *Szexárdi Balladák* című kisjátékfilm is. Ez utóbbi érdekes folytatása volt az előző napi délvidéki Csáth Géza műveiből íródott *Tüzút* című filmnek, hisz a *Szexárdi balladák* szintén Csáth munkáit dolgozza fel más szemszögből, ugyancsak sajátos módon. Az anyaországban készült fiatal filmesek alkotásait *Merza Gábor*, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus munkatársa, a Diákfilmszemle egyik főrendezője ajánlotta a közönség figyelmébe.

A Kárpát-medence képekben című, 22 felvételt tartalmazó fotókiállítást *Győri Lajos*, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, illetve a Magyar Fotóművészek Egyesület nevében mutatta be a Kolozsvár Társaság székházában (lásd program). Ezek az alkotások azon a nagy nemzetközi magyar fotóművészeti kiállításon is részt vesznek – tájékoztatta a hallgatóságot Győri –, amely immár hetedik alkalommal fog a közeljövőben Budapesten megnyílni, s aztán a tárlat a magyar főváros után Felvidéken, majd jövő év tavaszán Erdélyben is bemutatásra kerül. A kiállítás anyaga igyekszik mindig teljes körképet adni a magyar fotóművészet legjobbjairól, s így Erdély minden alkalommal ugyancsak gazdag képvisellel van jelen ezeken a tárlatokon.

Az anyaországból érkezett *Tóth Zsóka* és *Tóth Zsuzsanna* előadóművészek jóízű magyarsággal előadott pódiumműsorai, melyet a kolozsvári Magyar Operában és a mérai tájház rögtönzött csúrszínpadán mutattak be, ugyancsak nagy sikert arattak.

A XII. Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napok a Kolozsvár főterén álló Mátyás szoborcsoport megkoszorúzásával végződtek. Búcsúzásakor a szoborcsoport előtt beszédet mondott László Attila városi tanácsos, a Kolozs-megyei RMDSZ elnöke, aki „magyar igazságunk” legmegfelelőbb szimbólumának nevezte Fadrusz alkotását, amelyet az elmúlt évszázad történelme során többször is szerettek volna erőszakkal eltávolítani. Azonban szívós kitartással napjainkban kezd beérni az az egészségesebb együttműködés, amit évek óta próbál kiépíteni a város önkormányzatával a helybéli magyar közösség és annak vezetői. (Jelenleg a szoborcsoport

körül van állványozva, megkezdődtek a restaurálási munkálatok, melyeket a magyar és a román állam közösen finanszíroz – DTK.)

A koszorúzási ünnepséget és egyben az Erdélyben, Kolozsváron és környékén megrendezett XII. Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napokat a főtéri Szent Mihály templom tornyában megkonduló harang zúgása és a Himnusz eléneklése zárta.

KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYAR KULTURÁLIS NAPOK

Kolozsvár, 2007. szeptember 20–23.

PROGRAM

Szeptember 20, csütörtök

19.00–20.00: Ünnepélyes megnyitó
(helyszín: az Erdélyi Református Egyházkerület Bethlen Kata Diakóniai Intézet Csiha Emese terme, Ponorului u. 1.sz.)

Köszöntők:

- Dr. Pap Géza, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke
- Kálóczy Katalin a magyarországi Oktatási és Kulturális Minisztérium közművelődési referense
- Dr. Kötő József, az EMKE elnöke
- Boros János, Kolozsvár alpolgármestere
- A Kárpát-medencei Magyar Kulturális Napokon résztvevő küldöttségek vezetői

Közreműködnek:

- Krnács Erika előadóművész és Bakos Árpád zeneszerző, muzsikus (Vajdaság)
- dobronaki nótázó (Muravidék)
- Érsek Csaba Sándor csángó népdalénekes (Erdély)

Szeptember 21, péntek

09.30–12.00: A kulturális napokon résztvevő küldöttségek képviselői, valamint az erdélyi országos hatókörű szakmai civil szervezetek vezetőinek tanácskozása
(helyszín: Bethlen Kata Diakóniai Intézet, Ponorului u. 1.sz.)

Mediátor: Kötő József, az EMKE elnöke

10.00–13.00: Kisebbségi magyar filmnapok I.
(helyszín: Tranzit Ház, Malom/Barițiu u. 16.sz.)

Megnyitó beszédet mond Zágoni Balázs, a Filmtett mozgóképes havilap főszerkesztője

A csönd képei – Délvidéki filmkaleidoszkóp

Bevezetőt mond: Siflis Zoltán filmrendező

Vendégek: Iván Attila filmrendező, Csubriló Zoltán operatőr, Verebes Ernő zeneszerző, költő

Közreműködik: Krnács Erika előadóművész és Bakos Árpád zeneszerző, muzsikus

A beszélgetéshez alkalmi könyv-, fotó- és plakátkiállítás társul.

- *Alföldi opus* (2003) – lírai portréfilm Nagy Józsefről (rendező: Iván Attila és Bicskei Zoltán)
- *Verebes Ernő zeneszerző zenés intermezzója* – részletek a *Liberté '56* című film zenéjéből
- *Tűzút* (2005) – kisjátékfilm (rendező: Iván Attila)
- *Nagyapáti Kukac Péter mennybemenetele* (1999) – magyar-jugoszláv-francia filmdráma (rendező: Bicskei Zoltán)

15.30: Képzőművészeti- és fotókiállítás

(helyszín: Kolozsvár Galéria, Kolozsvár Társaság székhelye, Fő-tér 22. II. em.)

Megnyitja: Horváth Andor, a Kolozsvár Társaság alelnöke
Közreműködik: Filep Anita verséneklő (Kárpátalja)

Régiók bemutatkozása:

- Muravidéki reprezentatív képzőművészeti körkép
- Kárpátalja ezredéves népi kincsei – Zubánics László fotókiállítása
- Kárpát-medence képekben – a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus kiállítása; bemutatja: Győri Lajos, az intézet munkatársa
- Erdélyi íróportrék – Paulovics László grafikai kiállítása; bemutatja: Németh Júlia, a Barabás Miklós Céh alelnöke

16.00–18.00: Kisebbségi magyar filmnapok II.
(helyszín: Tranzit Ház, Malom/Barițiu u. 16.sz.)

Lakodalom lesz a mi utcánkban – Egy letűnt kor muravidéki magyar lakodalma (2006) (rendező: Varga Zs. Csaba)

Kárpátaljai magyar dokumentumfilmek

Magyarok a végeken sorozatban:

- *Húsvéti szokások Kárpátalján*
- *Az ungvári Manajló Múzeum*
- *Révész Imre Társaság*
- *Vári Fábrián László József Attila díjas költő portréja*
- *Kárpátalja fatemplomai*
- *II. Rákóczi emlékhelyek Kárpátalján*

Kárpát-medencei kulturális műsorok Tordaszentlászlón és Mérán

Tordaszentlászló

17.00 Találkozás a helybéli hagyományőrző csoportokkal

18.00 Kulturális műsor a helyi művelődési házban:

- Fülöp Anita verseneklő (Kárpátalja)
- Válogatás Arany János balladáiból – Krnács Erika előadóművész és Bakos Árpád zeneszerző műsora (Vajdaság)
- Dobronaki Nótázók (Muravidék)
- Nyíri Katalin népdalénekes (Kárpátalja)
- Tordaszentlászlói Énekkar (Erdély)

Méra

17.00 Találkozás a helybéli hagyományőrző csoporttal

18.00 Kulturális műsor a mérai tájház udvarán:

- Kisgéresi Népdalkör (Felvidék)
- Tóth Zsóka és Tóth Zsuzsanna előadóművészek pódiumműsora (Magyarország)
- Érsek Csaba Sándor csángó népdalénekes (Erdély)
- Faboto Citerazenekar (Felvidék)

Szeptember 22, szombat

09.30–12.30: Kisebbségi magyar filmnapok III.
(helyszín: Tranzit Ház, Malom/Barițiu u. 16.sz.)

Diákfilmszemle – magyarországi diákfilmesek produkcói

Ismeretetőt mond: Merza Gábor, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus munkatársa

Erdélyi filmes program

Kertész, Korda, Janovics – a kolozsvári filmgyár az 1910-es években – Zágoni Bálint előadása

A *Filmtett* mozgóképes havilapot bemutatja Zágoni Balázs főszerkesztő

Válogatás a *Filmtett* – Duna Műhely alkotótábor filmjeiből:

- *Bisztrókirálynő* – kisjátékfilm, 2002 (Csillag Márton alkotása)
- *Hajsza* – animáció, 2002 (Bertóti Attila alkotása)
- *Vilmos és Arthúr* – animáció, 2005 (Tóth Szabolcs alkotása)
- *Szivarfüst* – kisjátékfilm, 2005 (Csuja László alkotása)
- *Easy life* – animáció, 2007 (Török Tihamér alkotása)

Válogatás a Sapienia Erdélyi Magyar Tudományegyetem fotó-, filmművészet, média szakos hallgatóinak munkáiból:

- *A bárányok meghalása* – animáció, 2005 (Felméri Cecília alkotása)
- *Kelj fel anyám* – dokumentumfilm, 2005 (Székely Róbert alkotása)
- *Örkény egypercesek* – animáció, 2006 (Felméri Cecília alkotása)
- *Leltár* – kísérleti kisjátékfilm, 2007 (Tóth Orsolya alkotása)
- *Caffe Amor* – kisjátékfilm, 2006 (Zágoni Bálint alkotása)
- *Reklámok* – 2006 (Oláh–Badi Levente alkotása)
- *Dédi* – kisjátékfilm, 2006 (Patrubány Csilla alkotása)

Csendország – dokumentumfilm, 2001 (rendező: Lakatos Róbert)
A filmvetítés után beszélgetésre kerül sor az alkotóval.

10.00: Új *Intermix*-könyvek bemutatója
(helyszín: az EMKE Györkös Mányi Albert emlékháza, Majális/Republicii u. 5./1.sz.)

- Kovács Vilmos: *Holnap is élünk*
- Vári Fábrián László: *Kárpátaljai magyar népballadák*
- *Együtt* c. folyóirat

A köteteket bemutatja Dupka György, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének elnöke

17.00: Népművészeti kiállítás
(helyszín: a Kolozsvári Magyar Opera emeleti előcsarnoka)

Megnyitja: *Borbáth Erika*, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus igazgatója
Közreműködik: *Érsek Csaba Sándor* csángó népdalénekes (Erdély)

Bemutatásra kerülnek:

- hetési hímzések (Muravidék)
- beregi szöttek (Kárpátalja)
- kalotaszegi fafaragások (Erdély)

18.00: Kárpát-medencei kulturális műsor a Kolozsvári Magyar Operában

Ünnepi köszöntőt mond:
Markó Béla, az RMDSZ szövetségi elnöke

Köszöntők:

Dupka György, a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének elnöke

Göncz László, a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet igazgatója

Rubik Béla, a Csemadok Országos Választmányának elnöke

Siflis Zoltán, a vajdasági Magyar Nemzeti Tanács Intézőbizottságának tagja

Műsoron:

- Tordaszentlászlói Énekkar (Erdély)
- Parlagmahány – Krnács Erika előadóművész és Bakos Árpád zeneszerző, muzsikus verses-zenés műsora (Vajdaság)
- Dobronaki Nótázók (Muravidék)
- Filep Anita verséneklő (Kárpátalja)
- Bogács Néptáncgyűttes (Erdély)
- Kisgéresi Népdalkör (Felvidék)
- Tóth Zsóka és Tóth Zsuzsanna előadóművészek pódiumműsora (Magyarország)
- Nyíri Katalin népdalénekes (Kárpátalja)
- Faboto Citerazenekar (Felvidék)
- Érsek Csaba Sándor csángó népdalénekes (Erdély)
- Zurboló Néptáncgyűttes (Erdély)

Műsorvezető: Sebesi Karen Attila színművész

Szeptember 23, vasárnap

11.00: a Mátyás-szoborcsoport megkoszorúzása Kolozsvár főterén
Beszédet mond: László Attila, városi önkormányzati képviselő, az RMDSZ Kolozs megyei szervezetének elnöke

A rendezvény főszervezője:
az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE)

Társszervezők:

Csemadok Országos Választmánya
Vajdasági Magyar Művelődési Intézet
Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva
Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, Budapest

A rendezvény támogatói:
Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Helyi Tanácsa
Nemzeti Kulturális Alap
Oktatási és Kulturális Minisztérium

További támogatók: Romániai Magyar Dalosszövetség, Bethlen Kata Diakóniai Intézet, Kolozsvári Magyar Opera, Tranzit Ház, Kolozsvár Társaság, Kallós Zoltán Alapítvány, Bokréta Kulturális Egyesület, RMDSZ Kolozs megyei szervezete

Médiatámogatók:

Szabadság napilap (Kolozsvár), Kolozsvári Rádió, Paprika Rádió

A rendezvény főszervezője:

az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület (EMKE)

Társszervezők:

Csemadok Országos Választmánya

Vajdasági Magyar Művelődési Intézet

Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége

Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva

Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus, Budapest

A rendezvény támogatói:

Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Helyi Tanácsa

Nemzeti Kulturális Alap

Oktatási és Kulturális Minisztérium

További támogatók: Romániai Magyar Dalosszövetség, Bethlen Kata Diakóniai Intézet, Kolozsvári Magyar Opera, Tranzit Ház, Kolozsvár Társaság, Kallós Zoltán Alapítvány, Bokréta Kulturális Egyesület, RMDSZ Kolozs megyei szervezete

Médiatámogatók:

Szabadság napilap (Kolozsvár), Kolozsvári Rádió, Paprika Rádió

HALÁSZ PÉTER

A moldvai csángók magyar nyelvhasználatának tüneménye

Amikor a moldvai csángók nyelvéről, nyelvhasználatáról, nyelvoktatásáról van szó, nem mindig tudatosul bennünk, hogy milyen különös jelenségről, milyen törekeny, könnyen megsemmisíthető *tüneményről* van szó, milyen meggondoltan és körültekintően kell hozzányúlni, tanítani, védeni, megőrizni. Mint a kihalás szélén álló élőlények, vagy méginkább az óvatlanul feltárt régészeti leletek, egyetlen rossz mozdulattól, hibás, vagy a jelenség nem ismeréséből fakadó félreértéstől pillanatok alatt elporladhatnak, legalábbis jóvátehetetlen kárt szenvedhetnek.

Miből ered a csángók anyanyelvének ez a sérülékenysége?

Egyrészt *létszámuk csekélységéből* következik nyelvük kiszolgáltatottsága. Mert hiszen – ha mástól nem, hát Illyés Gyulától – tudjuk, hogy más módon kell védeni az úgynevezett „nagy” nemzetek, teszem azt a franciák nyelvét, s másként az olyanokét, mint a magyarok, akik nem csak „kisebkek”, de végzetesen szétdaraboltak is. Nos, a magyarság csángó népcsoportja ehhez képest nemcsak egészen *kicsi*, de méginkább *széttagolt*, hiszen szinte minden falu lakossága *máskor, máshonnan* és eltérő körülmények között települt mai lakóhelyére. Így történelmi végzetük miatt nem alakult ki köztük az egységes identitás lehetséges alapját jelentő közös nyelv. E téren is részben középkori az állapotuk, csakhogy a középkorban nem kellett szembenézniük az újkori nacionalizmus egyik legerőszakosabb változatával.

A nyelvükre leselkedő veszedelmek másodika a *szóbeliség*, hiszen a moldvai magyarok hagyományos műveltsége itt, Európa közepén, a harmadik évezredben is szájról-szájra, apáról-fíura öröklődik. Ahogy éppen itt, Etelközben ezervalahány esztendeje szállt a rege és az ének szájról-szájra. Nyelvük és kultúrájuk értékét, de veszélyeztetettségüket, anyanyelvük mulandóságát is jórészt a szóbeliségben rejlő illékonyság hor-

dozza. Még ha óvó céllal is, de rossz mozdulattal nyúlunk hozzá, szempillantás alatt megtörhet a megmaradás csodája.

A kiszolgáltatottságnak ezen a pókhálófonalán éri őket idegen és idegenszívű *előjáróik*, *papjaik ellenséges érdekeket szolgáló ármánykodása*, megfosztván őket a természetes önbecsülés és az identitás megtartó és védekező erejétől.

Így „él” tehát Moldvában a magyar nyelv, a „Csángó himnusszá” avanszált forrófalvi csángó „népdal” szerint: „*elvetette, eltemette.*” Az idő és az isteni kegyelem csodálatos tüneténye, amit barbár kezek egyetlen pillanat alatt, akár otrombaságból, pusztá oda nem figyelésből is megsemmisíthetnek.

Hát még előre megfontolt szándékkal!

Még számbavenni is nehezen tudjuk, hányan beszéltek, beszéltek, értik, értették ezt az apáról fiúra, anyáról leányára, nagyszülőkről unokájukra szálló anyanyelvet. Számos helyen még ma is számon tartják: mikor halt meg falujukban az utolsó, magyarul beszélő csángó ember. De vajon valóban ő volt-e az utolsó? S valóban kihalt-e vele a magyar nyelv abban a faluban? Hiszen sokszor elég egy szomszédságból való beházasodás, vagy egy románul nem tudó idegen érdeklődése, máris felizzhat a kihunytnak tűnő parázs.

A Románváros melletti Jugánt például sokáig úgy tartották számon, hogy a faluban Gyerke Mária – akin leány korában Lükő Gábor szeme is megakadt –, a nyolcvan esztendőskorában is szemüveg nélkül varró csángó asszony volt az utolsó, aki még használta a magyar nyelvet. Aztán amikor Mária nénit apácás rokonsága kezdte elszigetelni a magyarföldi látogatóktól, kiderült, hogy tudnak ott mások is magyarul. De hogyan, milyen hatásra lépett működésbe ez a genetikai emlékezet? Harangozó Imre barátom egy találkozó alkalmából szövéshöz értő idős jugáni asszonyokat utaztatott Szamosújvárra. A *bábák* az autóban egész úton románul beszélgettek egymással, mígnem egy nagy útgödörben hatalmasat döccent a kocsit, még a motor lélegzete is elakadt. „*Vaj, vaj, édesz isztenkém!*” – jajdultak fel az asszonyok, s egyikük szép, archaikus imádságba kezdett.

Magam is megfigyeltem, hogy a kötött szövegekben még a nyelvvesztés szakadékának szélén álló közösségek is inkább őrzik anyáik nyelvét. Mintha az énekek, imádságok, szólások, proverbiumok hűtlá-

dájában jobban „elállna”, kevésbé romlana a nyelv. A Csíksomlyóra zárandokló csángók körében figyelhető meg, hogy régi, elmosódott emlékektől hajtván, énekelve, imádkozva együtt repülnek – néha bizony szárnyaszegetten – a többiekkel. De egyedül már képtelenek felszállni, ha megszólítjuk őket, még e csodálatos élményekről is csak románul szólnak.

Másfelől – Csíksomlyón maradva – megfigyeltem, hogy odahaza, falujukban magyarul beszélő emberek sem tudnak teljes odaadással, és főleg értelemmel bekapcsolódni a mise liturgiájába, keveset értenek a prédikációból. A mise során a hívek válaszait (responzorium) is csak románul tudják. Ezért igényelne még akkor is nagy, kíméletes szeretetet a magyar nyelvű liturgia és prédikáció alternatív bevezetése a moldvai csángó templomokban, ha Jászvásár, Bukarest, főként pedig a Vatikán egyházi előjáróit valami krisztusi sugallatra megszállaná a jószándék. Akkor is úgy kellene lelkileg megvendégelniük a hirtelen támadt lehetőségekkel először talán élni sem tudó csángómagyarokat, mint első ebédjeik alkalmával a hosszú éhezéshez már-már hozzászokott, beletörődött, fogolytáborból szabadult rabokat.

Európai mértékkel tisztességes népszámlálás esetén sem volna könnyen megválaszolható, a mintegy 250 ezer moldvai katolikus csángó közül hány beszéli a magyar nyelv középkori alapokra rakódott, XIX. századi nyelvújításból kimaradt, elsősorban román szavakkal és kifejezésekkel tarkított, helyi változatát? A hivatalos román statisztika ugyanis ebből a szempontból hajítófát sem ér. Nemhogy a magyarok, vagy a magyar anyanyelvűek számát nem képes (és hajlandó) becsületesen számba venni, de még a római katolikus vallásúakét sem. Elég egy pillantást vetnünk Táncczos Vilmosnak a moldvai csángók lélekszámáról összeállított, a Csángósors című kötetben (1999. 14.) lévő táblázatára, amely arról árulkodik, hogy 1930 és 1941 között tizedére csökkent, 1977 és 1992 között pedig 73-szorosára nőtt a római katolikusok száma. Ilyen „hivatalos” statisztikai adatokkal sújtott térségben nagyon is meg kell becsülnünk Táncczos Vilmos említett tanulmányának 17–19. oldalán napvilágot látott adatait, amelyek településenként, helyszínen készült számbavételek alapján közlik a „magyar nyelvet ismerők számát”. Ezeket a „szabad szemmel” becsült adatokon lehet vitatkozni, de csak ha jobbat, megbízhatóbbat tudunk állítani helyettük. Magam is kevésnek érzem Táncczos

Vilmos talán túl szigorúan becsült félszázezres „magyar nyelvet ismerő” csángóját, s inkább hajlok Pozsony Ferenc (2005. 8.) megállapításának elfogadására, mely szerint „...a moldvai falvakban és városokban (...) még napjainkban is közel 100 000-en értenek és beszélnek magyarul”. Nem hiszem ugyan, hogy a különbség csupán a városban élő és magyarul beszélő csángók számának hozzáadásából adódna, de reálisabbnak érzem ezt a számhatárt.

Tehát – mint írtam – nem könnyű számba venni a magyar nyelvet használók, értők számát az egykori Etelközben. Nemcsak hogy nem könnyű, de irgalmatlanul nehéz. Hiszen a lehetséges ötven- és százezres létszám közötti „magyar nyelvet ismerők” körében óriásiak az eltérések, az árnyalatok. Ennek a „sokszínűségnek” néhány jelenségét próbálom a következőkben fölillantani. De talán helyesebb, ha a csalóka *sokszínűség* helyett a pusztulás *gyászszínének* árnyalatairól beszélünk.

A moldvai csángómagyarok anyanyelve úgy hal el, ahogy az *elkötött*, vagy stílszerűbben szólva, a *lelángolt* végtag, amelyben lelassul, majd megáll a vérkeringés. Régóta tartó zsibbadás ez, talán a XV. században kezdődött a magyarnyelvű liturgiával érkező husziták és más protestáns „eretnekek” erőszakos megtérítésével; folytatódott Moldova katolikusságának missziós területté nyilvánításával, aminek következtében még az a kevés magyar pap is kiszorult a csángó falvakból, akik ott szolgáltak, vagy szolgálhattak volna; s egyházi részről betetőződött a jászvásári római katolikus püspökség megalakításával, aminek ára a katolikus csángók elrománosításában való egyházi közreműködés vállalása volt.

Az éltető vért szállító ereket szorító láncok talán legfontosabbja az *anyanyelvű oktatás hiánya*. Emiatt maradt ki a moldvai magyarság a XIX. század Kárpát-medencén belüli nyelvújító mozgalmából, a magyar nyelv nagy vérátömlesztéséből, s emiatt van kitéve a csángók anyanyelve mindenfajta védelem nélkül a különböző nyelvi, információs és kommunikációs széljárásoknak. Emiatt vált és válik, degradálódik egyre több helyen „konyhanyelvvé”, emiatt szorul egyre inkább a falvakba, az otthonokba, aztán már csak a vének fogatlan szájába.

Az anyanyelvű iskolai oktatás hiánya elsősorban három fő területen károsítja, torzítja a moldvai csángók anyanyelvét. Mármost ott, ahol még nem halt ki a magyar szó.

1. Az általános tankötelezettséget az elmúlt másfélszáz esztendő alatt, vagyis Románia megalakulása óta fokozatosan vezették be és követelték meg, s ez a folyamat néhány elemében még ma sem fejeződött be. A román nacionalizmus azonban ezt a kétségtelen vívmányt is saját szolgálataiba állította, a magyar nyelvet nemhogy kitiltotta – mint a diplomokból –, de *be sem engedte az iskolákba*. Sőt! Az *Isten házában* a magyarul tudó *deák*ok (kántorok) révén, különösen paphiányos időkben és helyeken még a XX. század első felében is megszólalhatott néhány magyar imádság, szentes ének; az iskolákban azonban csak a román nyelvet ismerő állami tanítókkal kínlódhattak a magyar anyanyelvű csángó csemeték. Szörnyűséges történeteket hallhatunk arról, hogy ezek a primitív és brutális román „pedagógusok” miként élték ki tudatlanságból is eredő mérges indulataikat szegény kis csángó gyermekeken, mert azok nem beszélték az államnyelvet. Egy onyesti barátom, Kecskés András mesélte, hogy nyolc esztendő korában (1935-ben), magyar beszédje miatt egy Nicolae Puscaş nevezetű tanító a térdére fektetve, nadrágszíjával úgy elverte őt, hogy kínjában beleharapott a szadista tanító lábába.

Így aztán a csángó gyermek életének legnagyobb gondja – a csecstől való választáson kívül –, hogy mire iskolába kerül, megtanuljon románul. Emiatt a csángó szülők, nagyszülők, akiknek sem idejük, sem kedvük gyermekeiket idegen nyelvre oktatni, azt a „kényelmes” megoldást választják, hogy a gyermekükhöz románul szólnak. Vagy legalábbis próbálnak szólni, mert a nagyanyák, dédanyák sokszor maguk sem, vagy legalábbis nem jól beszélnek ezt a nyelvet. Ha tudjuk is, hogy – a maguk módján – gyermekeiknek, unokáiknak akarnak segíteni, mindezt látni és hallani: iszonyat. Már a csecsemőkhöz is románul gügyögnek. Beidegződött a gyakorlat, hogy a csángó szülők egymással, a nagymamával, a magyarföldi vendéggel, a bekopogtató szomszéddal anyanyelvükön beszélnek, de a gyermekeikhez románul szólnak, mint valami idegenhez. S nyilván a kicsi gyermek is idegennek, kirekesztettnek érezheti magát, bár ahogy nő, természetesen egyre többet megért a nagyok magyar beszédjéből. Vajon hogyan kerülnek ezek a szülők és gyermekek érzelmi közelségbe, ha nem a saját anyanyelvükön, ha nem a családban használt nyelven szólnak egymáshoz? S mindezt olyan reflex-szerűen teszik, hogy még az én Magyarországon született fiacskámhoz is nem egyszer románul fordulnak csángó ismerőseim, csupán azért, mert gyermek. A csángó anya tehát, bármilyen szép és gazdag a nyelve, elrejtí gyermeke elől, s

idegenül beszél vele. Mintha az anyatejet vonná meg gyermekétől, hogy mindenféle pótszerekkel etesse. Az állatvilág szociális kapcsolatainak rendjében rendszerint megvan a gátlás, hogy a kölyköket bizonyos korig nem szabad bántani, s ahogy serdülnek, úgy lesznek vele egyre „gorombábbak” a szülei. A csángók anyanyelvű kommunikációjában ez a célszerű magatartásforma éppen a visszájára torzult. Ahogy nő a gyermek, s mindinkább felnőtt-számba veszik, már inkább szólítják magyarul.

2. Szegény csángó gyermekek így aztán rendszerint sem magyarul, sem románul nem tanulnak meg igazán, legalábbis *egyik sem válik anyanyelvükké*. A nagyobb gyermekektől, a felnőttek beszédéből idővel valahogy megtanulják, s egyre inkább használják, vagy legalábbis értik a magyar szót. Ugyanakkor románul sem tanulnak meg rendszeren, mert hiszen a csángó asszonyok, nagymamák közül sokan csak törlik a románt. Különösen a nemeket használják ügyetlenül. Még a magyarul már nem beszélő, úgynevezett északi-csángó falvakban is meg lehet figyelni, hogy az idősebbek, akik nem iskolában, hanem „hallás után” tanulták az államnyelvet, rosszul alkalmazzák a különböző nemű szavakat, hiszen a magyar nyelv nem ismeri a hím és nőnemű kifejezések eltérő ragozását.

De ugyanilyen rosszul használja a magyar nyelvet is, hiszen nem iskolában, templomban, nyelvtant, irodalmat tanulva, ismerve sajátították el, pallérozatlanul kapják, keverik, rongálják. Nyelvünk – mint tudjuk – gondozatlanul még nálunk is romlik, kopik, hígul, műveletlen kerthez lesz hasonlatos. Pedig a Kárpát-medencén belül még tanítják az iskolákban a magyar nyelvtant, irodalmat – ha nem is olyan intenzitással, mint kellene –; nyelv művelők, ha ellenséges pergőtűzben is, igyekeznek megőrizni anyanyelvünk értékeit. Moldvában mindez hiányzik, igaz, hogy a médiák nyelvrontó hatása sem érvényesül úgy, mint nálunk. De a mérleg mindenképpen negatív.

3. A kártevés harmadik vetülete *a magyar nyelv becsületének, rangjának értékesztése*, ami elsősorban nyelvi kisebbségi érzés számos jelenségében mutatkozik meg. Való igaz, hogy az elhagyott, gondozatlan kerthez – hogy ne temetőt mondjak – hasonló csángó nyelv, értékes és szépséges virágai ellenére a városi, ipari, infrastrukturális léttel és a globalizálódó világgal való érintkezés során egyre kevésbé alkalmas teljes értékű kommunikációra. De a papok, tanítók részéről megnyilvánuló ro-

mán egyházi és világi sovinizmus olyan mértékben sulykolja a csángókba anyanyelvük értéktelenségét, „korcsitúra”-ságát, hogy esetenként azok is lenéznek, akik benne nőttek fel és tökéletesen használják.

Hogyan lehetséges mindez? Gondoljunk csak „anya”-országi kiszolgáltatottságunkra, anyanyelvi és nemzeti identitásunk felőrlődésére. Pedig nálunk még megvannak az iskolák, a templomok, lennének értelmiségeink is, akik – ha nem is a Németh László-i elkötelezettséggel, de – itt-ott még őrzik és védik a nemzet immunrendszerét. A moldvai csángóknál mindez hiányzik. Ott nincs aki elmondaná nekik kulturális értékeik fontosságát, megmagyarázná anyanyelvük szépségét, megőrzésének jelentőségét. Nincs senki, aki rávezetné őket arra az értékrendre, aminek mentén a svájci állampolgár, ha ismeri is az irodalmi német nyelvet, a hochdeutsch-ot, saját közösségeiben a helyi németet, a switzerdeutsch-ot is használja, ez számára teljesen természetes és magától értetődő. Ez az értékrend az, aminek hiánya a még magyarul beszélő csángók anyanyelvét a leginkább veszélyezteti.

Mert hiába állapította meg az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 2001-ben született, 1521. számú ajánlása, hogy „*A csángók a magyar nyelv egy ősi formáját beszélnek*”, évszázados identitásuk „*alapja a római katolikus vallás és saját nyelvük, a magyar egyik nyelvjárása, amelyet a családban illetve a faluközösségekben beszélnek...*”; hiába fogalmazta meg az ajánlás 9. pontja, hogy a csángók számára „*biztosítani kell az anyanyelven történő oktatás lehetőségét a román alkotmányának és oktatási törvényeik megfelelően*”, ha egyszer – ugyanennek a Jelentésnek 34. pontja szerint – „*a román hatóságokban nincs meg az akarat (helyi szinten) és hiányoznak az eszközök (központi szinten) ahhoz, hogy alkalmazzák saját oktatási törvényüket.*” (ET 2002. 105–114.) Nemrég érkezett a híre, hogy a moldvai Lujzikalagorban és Gajdárban a nyakkendős és a reverendás román sovinizsták milyen vérlázító módszerekkel akadályozzák Románia oktatási törvényének érvényesülését, a „fakultatív” anyanyelvi oktatás lehetőségének megteremtését.

Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy maguk a csángók sem becsülik eléggé az elődeiktől örökölt hagyományt, az *anyanyelvet*. Elhiszik, hogy nyelvük nem magyar, „csak csángó”, amin nem lehet és nem is érdemes beszélni. Mintha az erdélyi mócot, vagy a havasalföldi oltyánt akarnák meggyőzni arról, hogy beszéde nem román nyelv! Náluk aligha lenne sikeres az ilyen sunyi agitáció.

A moldvai csángók magyar nyelvhasználata tehát valóban *tünetény*. Néha úgy *tűnik*, mintha már elveszett lenne, aztán újra és újra *előtűnik*. A Nyugat-Európában vendégmunkáskodó csángók egy része nemcsak a magyar nyelvét veti le, de gyermekeik sokszor már románul sem tudnak. Mások viszont ott, az idegenségben ébrednek magyarságukra. Az Erdélybe került csángóknak is választaniuk kell a megmagyarosodás és az elrománosodás között. De még Magyarországon sem könnyű a dolguk. 2005. december 5-én láthattuk milyen könnyen lehet az identitásában megingatott belhoni magyarságot saját külhoni testvérei ellen fordítani. Ilyen környezetben a nálunk dolgozó csángó munkástól aligha várhatjuk el, hogy – tisztelet a kivételeknek – magyarságában megerősödjön, a magyar nyelvhez való kötődése szorosabbá váljon.

Végezetül feltehetjük a kérdést: betölti, betöltheti-e Moldvában a magyar nyelv a csángók megőrzésében, megmaradásában évszázadokon át tartó, ha súlyos veszteségekkel is, de megvalósuló szerepét? Több mint negyven esztendeje járom a moldvai csángó falvakat, s ha nekem szegeznék a kérdést, hogy mennyit vesztett az egykori Etelközben a csángómagyar nyelv, nyugodt lélekkel állíthatom, hogy semmit. Sőt!

Igaz, hogy számos helyre már az utolsó pillanat után érkeztem, jó néhány faluban azóta halt meg az a néhány idős ember, aki még emlékezett arra, hogy 50–60 esztendeje jóval többen tudtak magyarul. De a lakosság többségét tekintve magyarul értő-beszélő falvakban emberöltőnyi idő alatt sem romlott a helyzet számottevő mértékben.

Már a csángók jelentős számbeli növekedése is pótolta a veszteségeket. Az Erdélybe, Magyarországra járó „vendégmunkások” pedig kimondottan fellendítették a csángó falvakban a magyar nyelvhasználatot. Igaz, hogy ez inkább csak a szókincs bővülését, mégpedig sajnos sokszor a trágárság irányában való bővülését jelentette, de a *nyelvi biztonság*nak mindenképpen hasznára vált. Leginkább azonban a gyermekeken mérhető az előnyös változás. Hiszen 15–20 esztendeje, még a többségében magyarul beszélő csángó falvakban is – néhányat, mint Külsőrekecsin, Magyarfalu, Lészped, Pusztina s talán még egy-kettőt kivéve – románul köszöntek, egymás közt is románul beszéltek a tíz esztendősnél fiatalabb gyermekek. Az utóbbi másfél évtizedben azonban az erdélyi, magyarországi táborozások, különösen pedig a fakultatív anyanyelvi oktatás eredményeként, legalábbis abban a tízegynéhány faluban, szemmel láthatóan,

néha egyenesen mellbevágóan megnőtt a magyarul értő-tudó gyermekek száma. Szinte büszkén és egyre természetesebben köszönnek a falut járó „idegen”-nek magyarul, mind gyakrabban lehet találkozni egymással is szüleik nyelvén beszélő gyermekkel.

Ezt a folyamatot kellene minden eszközzel erősíteni, aminek következtében ugyan *egyre kevesebb településen*, de mind *többen és jobban beszélnek magyarul*. Ám ennek is számos, elsősorban emberi feltétele van, aminek megvalósulásában országunk mai állapotában inkább csak reménykedhetünk, s még a hathatós támogatásban sem bízhatunk. Pedig ha többen vállalkoznának körünkből, hogy meggyőzzék a csángókat, miszerint az államnyelv megtanulásának nem feltétele az anyanyelv felhagyása; ha többen lennének közöttük, akik az idősebb asszonyokat öszszefogva a még ismert magyar énekekkel ülnék meg a családi és az egyházi ünnepeket; ha a csángókat az iskolán belül és kívül magyar írásra-olvasásra tanítók között többen lehetnének *a magyar nyelv értékét sugalló*, a magyar névnapi köszöntők szépségét példázó nevelők; ha a csángó falvak gazdaságilag is sikeres vállalkozóiban – akikre könnyebben és szívesebben felnéz a szegényember – nagyobb mértékben meg lehetne szólaltatni a felelősségérzetet apáik, nagyapáik nyelve és kultúrája iránt; ha az erdélyi katolikus papok közül többen vállalkozhatnának arra, hogy egyelőre ugyan még csak magán-, vagy alapítványi házak udvarain, de anyanyelvükön misézzenek és prédikáljanak számukra; ha tovább terjedhetne a főként magyarországiakra alapozott falusi vendéglátás, vagyis magyar nyelv ismeretével és használatával megvalósítható pénzkereset – szívesebben és megalapozottabban reménykedhetnénk.

Még jó néhány kedvező tényezőnek kellene létrejönnie és érvényesülnie, hogy nagyobb esélye legyen a moldvai csángómagyarok körében a nyelvvesztés fékezésének, a magyar nyelv megmaradásának. Különben beteljesedik Polescu Iounu szamosújvári sovén román újságíró több mint százesztendős jövendölése, aki 1880-ban Erdélyből uszította a bukaresti kormányt a csángók elrománosítására. „...*a gyermekeket* – javasolja – *végrehajtó segítségével iskolába kell vitetni télen és nyáron, különösen a lányokat, akikből majd anyák lesznek, és gyermekeiket románul fogják tanítani (...)* templomaikba erdélyi román közösségekből származó [görögkeleti] papokat kell hozni, akik románul prédikáljanak és olvassanak fel nekik”. És „*amikor a kántortanító románul énekel nekik, s amikor az*

anyák gyermekeiket románul fogják ringatni, célunkat csak akkor fogjuk elérni.” (Polescu 1880. 27.)

Nem lehet nyugtunk, mindent el kell követnünk, hogy ezt az átkot elhárítsuk csángómagyar testvéreinkről!

Irodalom: (ET 2002): Veszélyeztetett kisebbségi kultúrák Európában. Európa Tanács Információs és Dokumentációs Központ. Bp. 2002.; (Polescu 1880): *Polescu, Ioanu: Limba ungureasca în Moldova*. Amicul Familiei 1880. IV. 2. 27.; (Pozsony 2005.): *Pozsony Ferenc: A moldvai csángó magyarok*. Gondolat Kiadó – Európai Folklór Intézet. Bp. 2005.; (Tánczos 1999.): *Tánczos Vilmos: A moldvai csángók lélekszámáról*. In.: Csángósors. A Magyarságkutatás könyvtára. Bp. [1999] 7–32.

KÖZÖSSÉG ÉS PARTNERSÉG

KOVÁCS EDIT

Szövetkezve

A társadalmi összefogás régi-új terepe a helyi gazdasági alapú együttműködés

Egy közösség akkor tud hatékonyan működni, ha van közös cél, ha mindenki ismeri abban a saját feladatát és azt is tudják, miképp lehet ezt megvalósítani. Az emberek ott tudnak együttműködni, ahol vannak jól működő demokratikus helyi szervezetek. Ott az emberek gazdaságilag is képesek az összefogásra, sőt ott szolidárisabbak a közösség elesettebb tagjaival is.

A társadalmi tervezés, olyan integrációt segítő folyamat, melyben a közösség tájékozottabb (informált, döntési helyzetben lévő) tagjai erőfeszítéseket tesznek azért, hogy a közügyektől távolabb élő, a közéletben aktívan részt nem vevők minél szélesebb körűen vegyenek részt az őket érintő döntések előkészítésében, vagy az azokat megalapozó stratégiák kialakításában.

A társadalmi tervezés talán legfontosabb alapelve az arányosság (szubszidiaritás), mely esetünkben annyit jelent, hogy ott kell a döntésket meghozni, ahol a legtöbb információ és a legérintettebb emberek egyszerre vannak jelen.

A társadalmi tervezés nem pusztán módszer, hanem egy demokratikus magatartásforma, mely olyan együttműködést jelent a társadalom különböző szereplői között – döntéshozók, civilek, állampolgárok, intézmények, vállalkozók, lakosok, érdekszövetségek –, amely párbeszédben alakítja ki például a település fejlesztésének koncepcióját, vagy éppen a kistérség jövőbeni arculatát, gazdasági irányultságát, intézményi működését.

A helyi gazdaságfejlesztés olyan folyamat, amelyben a közösség és az önkormányzat a helyi forrásokat használja és a magánszektoralal való együttműködés útján ösztönzi a gazdasági tevékenységeket, új munkalehetőségeket és jólétet teremtenek – írja Blakely. Az magyar Országgyűlés 2006 októberében elfogadta az új szövetkezeti törvényt (2006. évi

X. törvény) és hozzárendelt két kiegészítő kormányrendeletet (141/2006. (VI. 29.) sz., 124/2006.), mely részletezi a szociális szövetkezetek specialitásait. Régi, új lehetőség nyílt meg ezzel egy gazdasági alapú, ám működésében és szellemiségében közösségi összefogásra.

A szövetkezés, mint a helyi gazdasági együttműködés lehetséges formája

„Egy helyi közösség fejlődése többek között attól függ, kinek az ellenőrzése alatt állnak a helyi források, vagyis lényeges, hogy a közösség tagjai meg tudják-e szerezni a szükséges ellenőrzést tulajdon helyi forrásaik – úgymint föld, tőke, infrastruktúra, emberi erőforrások és szak tudás – felett.” Alf Ronnby

A szövetkezet egy olyan üzleti vállalkozás, amelyet a benne dolgozók birtokolnak.

A hagyományos üzletmenetben a tőke bérel munkaerőt, míg a szövetkezeteknél a munkaerő használja fel a tőkét és a tulajdon azoké, akik benne dolgoznak. A döntéseket a dolgozók hozzák. A szövetkezet a demokrácia alapelvein működik, erősségét az adja, hogy közösségre épül. Együtt sokkal képzetebbek és körültekintőbbek vagyunk, mint egyenként, mert tudásunk, tapasztalataink, képességeink összeadódnak, értékrendjeink egymás mellé rendelődnek. Ez persze se könnyen, se gyorsan nem megy, hiszen a szociális szövetkezetek esetében fokozottan hangsúlyossá válik egymás megismerése, elfogadása, támogatása, azaz a szolidaritás és a bizalom.

A helyi gazdaság fogalmának az ellentéte a „nem-helyi”. Ez a termékpiacon vagy importot jelent, vagy a helyi termékeket érintő valamilyen felvásárlási-értékesítési monopóliumot. Az erőforráspiacon pedig a versenyképes helyi kínálatra települő termelést. Az a kérdés, hogy egy adott térség számára a nem-helyi gazdaság megjelenése jó vagy nem, nem válaszolható meg kategorikusan, jó is, rossz is lehet. Gazdasági értelemben az a mércéje, hogy távlatosan bővíti, vagy, szűkíti-e az ott élőknek a piacra lépési lehetőségeit.

A nyolcvanas években iparunk 1,7 millió emberrel termelte meg azt, amit 2002-ben 300 ezer emberrel. A példa tanulsága most legyen csak annyi: nem várhatjuk azt, hogy hazánk problémái csupán a nagy foglalkoztatók álláshely-teremtésével oldódjanak meg, hanem más egyébre is szükség van. A helyi gazdaság fejlesztése szempontjából is cél az emberek piacra lépési lehetőségeinek, vagyis a vásárlóerejüknek a bővítése. Ez egy olyan elsőrangúan fontos gazdaságpolitikai cél, aminek a megvalósítása a helyi piacon keresztül történhet, annak érdekében, hogy minél több embernek legyen munkalehetősége a lakóhelyéhez közel. A helyi piac jelentőségét továbbá az is erősíti, hogy ott olyanok is munkát találhatnak, akik a maguk munkaerő-kínálatával nem tudnak megjelenni a multinacionális cégek által képviselt globális munkaerőpiacon. A közösségi gazdaság helyi tudásra, tapasztalatra épít; új munkahelyeket teremt; helyben lévő hiányokat helyi válaszokkal mérsékli; nem egyéni, hanem közösségi megoldást kínál.

A helyi piac szereplői és gazdasági kapcsolatai¹

A globális szereplő a multinacionális vállalat telephelye. Az ő számára a térség komparatív előnyökkel járó erőforrás, de termékpiacként elhanyagolható, mert elsősorban nem itt akar eladni. Alapérdeke tehát, hogy az erőforrások olcsók legyenek, ezért hozza ide a tőkét, a nyersanyagot. A térség számára azért jelenthet hasznot, mert munkabért, adót, földjáraadót fizet, bedolgozó helyi vállalkozásoknak jelent felvevőpiacot, illetőleg az innovációra irányuló kényszert.

A **helyi gazdasági szereplő** – akár munkaadó, akár munkavállaló – a közhatalomnak közvetlen alanya is (választópolgár). Az erőforrásai helyiek, a befektetői felhalmozása közvetlenül a térséget gazdagítja, számára ez az alapvető termék- és szolgáltató piac is. Munkabért, adót, földjáraadót szintén fizet.

A **helyi, nem piaci szereplők** körébe foglalhatók bizonyos értelemben az újraelosztó szférából finanszírozott tevékenységek (közszolgáltatás, egészségügyi-szociális ellátás, oktatás stb.) dolgozói, ezek a termékpiacon vásárlóerőként jelennek meg. Más értelemben azonban ide sorolható minden olyan gazdasági tevékenység, ami az értéket nem a piacon

---

¹Miklóssy, 2001 (In: Kajner, 2007) tipizálása alapján

realizálja.² Éppen ezért a ma alkalmazott gazdasági statisztikai módszerek, amelyek az értékesítést mérik, ezt a gazdasági szegmenst nem tudják felfogni sem.

Helyi kontra globális gazdaság. A közösségi vállalkozások életesélyei³

A közösségi alapú gazdaság: a helyi tudásra, tapasztalatra épít; új munkahelyeket teremt; helyben lévő hiányokat helyi válaszokkal mérsékli; nem egyéni, hanem közösségi megoldást kínál. A **Közösség Által Támogatott Mezőgazdaság⁴** (KÁTМ) módszerének lényege a termelő és a fogyasztó közvetlen kapcsolata, a bizalom, a jó minőségű, egészséges, környezetkímélő módon előállított áru és tisztességes jövedelem a gazda számára. A termelő és fogyasztó között közvetlen kapcsolat létezik, ideális esetben a kockázatot is megosztják. Jelentősen növeli a termék eladhatóságát származási helyének jelölése (pl. makói hagyma, paksi halászlé), illetve a termelő(k) személyes védjegye, arcképe.

A közvetlen kapcsolaton alapuló eladási rendszerben mind a termelő/szolgáltató, mind a fogyasztó elköteleződése nagyobb, közös érdeké válik a piac folyamatos jó színvonalon tartása. Az elkötelezettség mértéke a KÁTМ működési típusai alapján négyféle lehet:

- 1. Kiszállítási rendszer:** A termelő/szolgáltató létrehozza a logisztikai hátteret, aminek keretében egy elosztási pontra, vagy közvetlenül házhoz szállítja a fogyasztóknak a megrendelt termékeket, helyben szolgáltat. A megrendelés és a szállítás, munkavégzés rugalmasan történik, a vevők telefonon, faxon, levélben, interneten, vagy személyes kapcsolatok útján rendelhetnek árut. E rendszer nagyobb városok vonzáskörzetében, jelentős felvevőpiac mellett képes működni.
- 2. Gazdálkodók piaca:** E piacok alkalmoszerű, időszakos, vagy rendszeres megjelenési lehetőséget biztosítanak a termelőknek. Szervezést a gazdálkodók vagy a helyi önkormányzat, esetleg egy közvetítő

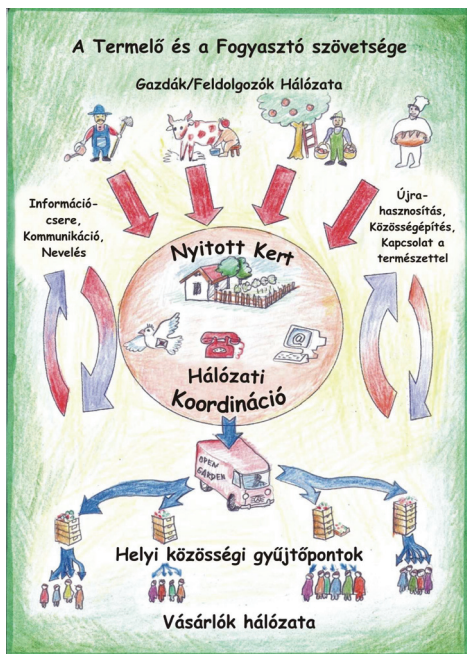
²A háztartási tevékenységek, vagy az önellátó, természetes gazdálkodás is idetartozik (idézi: Kajner, 2007)

³Kajner, 2007. alapján

⁴Az angol eredetű elnevezés Community Supported Agriculture, CSA.

vállalhatja. Elterjedt forma, aminek keretében a termelők a közeli vagy távolabbi városokba szállítják termékeiket. (Egy változatát jelenti ennek a korábban „MDF-piacként” ismert megoldás.) Ha a gazda közvetlenül a fogyasztónak értékesít, nincs szükség közvetítőre, az árak alacsonyabbak lehetnek. Néha azt is meghatározzák, mekkora távolságról érkezhethet a gazda azért, hogy fenntartsák a piac helyi jellegét.

- 3. Állandó vásárlók rendszere:** A termelők/szolgáltatók és a fogyasztók értékesítési szövetséget hoznak létre, amelyben a termelő/szolgáltató megbecsüli, hogy mikor és milyen termékeket tud szállítani, milyen mértékben tud szolgáltatni, míg a vásárlók kötelezettséget vállalnak arra, hogy amennyire lehet, rendszeresen vásárolnak, igénybe vesz

ezzen a szolgáltatást. Ezen az elven működik például a gödöllői Nyitott Kert Alapítvány (NYKA)⁵, a hazai KÁTM egyik úttörőjének kiszállítási rendszere.

4. Részarányos gazdálkodás:

A termelő/szolgáltató és a vásárló legszorosabb elkötelezettségét, kapcsolatát igényli. A termelő/szolgáltató az év elején becslést készít a termelésről, felméri szolgáltatási kapacitását, megbecsüli a költségeket és a szükséges jövedelmet, azokat pedig a szerződött vásárlók között arányosan felosztják. A befizetett összegért cserébe a fogyasztó rendszeresen meg-

kapja a termés arányos részét, vagy a részarányának mértékében igénybe veheti a szolgáltatást. Így a mezőgazdasági termelés kockázata megosztható, a szolgáltatás éretkesítésének esetlegessége csökkenthető.

⁵www.nyitottkert.hu

Alább számba vesszünk néhány, a termelő/szolgáltató és fogyasztó lazább kapcsolatán alapuló módszert⁶, melyek nemcsak szakirodalmi víziók, hanem valós lehetőségek a helyi piacok újjáélesztésében, a város és vidéke új társadalmi szerződésének megkötéséhez, melyek lassan, de hosszú távra hoznak hasznot:

- **Termelői bolt:** olyan kiskereskedés, mely vagy a gazdaságban, vagy ahhoz nagyon közel helyezkedik el. Egy ilyen gazdasági boltban több közelben termelő gazda termékeit is lehet árusítani. Termelői boltot lehet nyitni más – nem mezőgazdasági – termékek eladására is (kézimunka, varrt háztartási textilárú, szőttés, feldolgozott helyi termék, fa-áru, műanyagáru stb.).
- **Szedd magad:** itt a vásárló maga szedi meg a terményt és fizet annak tömege szerint. A terményszedés egy átlagos embernek nem feltétlenül munka, hanem kellemes időtöltés, kikapcsolódás lehet, a gyerekeknek pedig kitűnő játék, csak érteni kell a felvezetéséhez.
- **Mozgóbolt:** hasonló a termelői bolthoz, de itt a termelő megy a vásárlói közelébe. Jól működtethető olyan helyen, ahol a helybeli emberek egyébként is gyakran megfordulnak, pl.: iskola, művelődési központ és egyéb közösségi helyiségek.⁷
- **Mozgó szolgáltatás:** a mozgóbolthoz hasonló elven működik, csak itt nem egy termék eladása a cél, hanem szolgáltatásunkhoz való hozzáférés növelése (házi szakmunkák, kölcsönző: könyv, DVD, kispép stb., szépségápolás: pedikűr, fodrász stb.).
- **Speciális ellátást igénylő fogyasztók:** a hétköznapokban számos te-repe akad, és számtalan formában valósulhat meg a házi segítségnyújtás. Ezek személyre szabottak, esetenként egyedi kivitelezésűek, alkalmi és rendszeres formában is előfordulnak. Olyan hiányra adnak választ, melynek kielégítése a piacnak nem érdeke (vásárlás, állatellátás, kerti munkák, ház körüli javítások, takarítás, gyermekfelügyelet, időskorú családtag ellátása, korrepetálás, személyi oktatás, nyelvi szolgáltatás, ügyintézés stb.).

⁶Akucs, 2005 (idézi: Kajner, 2007) alapján, kiegészítve

⁷A Waldorf iskolák és óvodák tökéletesen alkalmas helyszínek erre az értékesítési lehetőségre, hiszen pedagógiájuk alapeleme a fenntarthatóság megértése, megélése.

- **Helyi (nem bio) zöldséges boltok:** hasonlít az előzőhöz, de kevésbé szakosodott lehetőség. A hazai zöldségpiac nagy része felvásárlókon keresztül működik, így gyakori, hogy a helyi zöldséges távolabbi városok nagybani piacáról származó termékeket forgalmaz, míg a helyi gazdáktól nem vásárol. Így ennek a módszernek az alkalmazása sokszor akadályokba ütközik, előfeltétele a piac ismerete, majd befolyásolása.
- **Helyi közlekedés szervezése:** akár személy- és/vagy csomagszállítás, helyi, helyközi járat szervezése, alkalmi, vagy rendszeres jelleggel. Telefontaxi.
- **A nyilvánosság megszervezésének helyi lehetőségei** (helyi lap, közösségi rádió, helyi televízió, képújság, faliújság stb.), melyek generátorai lehetnek a helyi kereskedelmi piacnak, közvetíthetnek a termékek és a szolgáltatásokat kínáló és igénylők között, akik ezért részt vállalnak a médium, orgánum működtetésében.
- **Hiánypótló helyi szolgáltatások szervezése:** idesorolhatók azok a közösségi kezdeményezések, melyek megvalósítása gazdasági szervezettel történik (pl. közösségi kávézó, klub, turistaszálló, helyi étterem, játszóház, kölcsönző, gyermek-felügyeleti rendszer kialakítása stb.).
- **Családi napközi szolgáltatás szervezése:** mely lehetőséget kínál egyes korcsoportú gyerekek családi környezetben való felügyeletére rugalmas – a helyi igényekhez alkalmazkodó – nyitva tartással, szolgáltatási struktúrával. (www.csana-info.hu)

... a sor még természetesen folytatható lenne és folytatni is kell, amíg eljutunk a helyben leginkább szükséges és megvalósítható közösségi vállalkozás(ok) ötletéig, melyek lehetnek önállóak, vagy éppen egymásra épülők, egymást kiegészítők.

És közben ne felejtsük, a helyi közösség akkor erős, ha ellenőrzése, s így befolyása alatt tudja tartani a helyi folyamatokat. Ez nemcsak a helyi döntéshozói körre, hanem a bevezetőben idézett gondolat szerint a helyi gazdaság folyamataira, annak működésére és szereplőire is vonatkozik.

A közösségre alapozott gazdasági és foglalkoztatási fejlesztés⁸

Blakely⁹ a helyi gazdasági fejlődéshez szükséges feltételeket háromszögként rajzolja fel, amelynek elemei a következők: *közösségi intézmények, az önkormányzat és a magánszektor*. Blakely úgy véli, hogy a helyi közösség tagjainak kell a kezdeményezőknek lenniük. A helyi kormányzat pedig azért játszik fontos szerepet, mert a közpolitika a helyi fejlődés alapja. Ha a közösség megfelelő élet-, munka- és vállalkozási környezetet és feltételeket teremt, elérheti, hogy a gazdasági tevékenységek vidéken folyjanak. A közösségi élet minősége – állítja Blakely – olyan valami, ami vonzza a vállalkozni kész, képzett embereket.

Az „életminőség tényező” kulcsfontosságú. A helyi fejlesztési csoportoknak először abba kell befektetniük, hogy vonzó helyi közösségeket teremtsenek: jó lakások vagy jó építési telkek, szép természet, társadalmi és kulturális környezet és egyéb értékek, aktív közösségi élet. Az új középosztálybeli betelepülők vásárlóerőt jelentenek és odavonzák a munkáltatókat. Ezenkívül a friss beköltözők inkább fognak vállalkozásba. Ennek eredményeképpen több közösség hagyott fel az irányú erőfeszítéseivel, hogy vállalkozásokat hozzanak a közösségbe és megpróbálnak inkább embereket odacsábítani. A probléma ezzel a stratégiával az lehet, hogy sok falusi közösségben az emberek kicsit szkeptikusan viszonyulnak az újonnan jöttekhez és esetleg nem hajlandóak egy ilyen stratégiába befektetni. Megtörténhet azonban, hogy az olyan közösségek, amelyek nem fektetnek be az oktatásba, új emberekbe és új technológiába a fejlődés vesztesei lesznek.

A helyi fejlesztés kezdeményezésére sok esetben akkor kerül sor, ha a helyi lakosok veszélyeztetve érzik létüket, vagy valami miatt válsághangulat alakult ki (iskolabezárás, közlekedés-átszervezés, szolgáltatás megszűnése stb.). Ekkor a bizalmat élvező helyi kezdeményezőkön, a lelkes vezéregyéniségeken a sor, hogy mobilizálják az embereket és megszervezzenek egy akciócsoportot vagy helyi fejlesztési csoportot a további munkához. Egy kívülről jött ötlet nemigen fogan meg a közösségben. *A fejlesztési projektnek a helyi népesség igényéből, érdekéből kell kiindulnia és az emberek képességeire kell épülnie*. A közösségfejlesztés alap-

---

⁸Ronnby, 1996., Vercseg, 2000. alapján

⁹idézi Ronnby, 1996.

elve, hogy a település körülményei és a latens forrásai alkotják a helyi mobilizálás kiinduló pontját.

A helyi fejlesztési projektek három tartóoszlopa:

- (1) a helyi kezdeményezés és helyi emberi és anyagi erőforrások mobilizálása;
- (2) hivatali támogatás és a helyi önkormányzat segítsége;
- (3) esetleges külső hatások és támogatások.

A helyi közösségek mobilizálásának előfeltételei pedig az alábbiak:

- (1) Hiszünk céljainkban.
- (2) Hozzá tudunk férni és használni tudjuk (erő)forrásainkat.
- (3) Képesek vagyunk saját döntéseinket meghozni.
- (4) A helyi lakosság mobilizálása akkor lesz hatékony, ha a projektben a lehető legtöbbben részt vesznek.
- (5) A közösség egészét figyelembe kell vennünk, azaz nem csak a szűken vett gazdasági szempontokat.
- (6) Figyelni kell a társadalmi, kulturális kérdésekre, a kommunikációra és az együttműködésre.
- (7) Meg kell próbálnunk mindenkit részvételre ösztönözni és a helyi identitástudatot kialakítani.
- (8) Önállóságra kell szert tenni azzal, hogy tulajdon energiáinkra támaszkodunk.
- (9) Úgy szervezzük a munkát, hogy a helybeliek készségei növekedjenek.
- (10) Valamilyen támogatásra szükség van külső forrásokból is.

E téziseket erősíti egy közösségépítő tanfolyam hallgatóinak közös gyűjtése¹⁰ is a „miért érdemes közösségben dolgozni” kérdésre:

- sikerélményt ad, értelmes életet szeretnék élni, társasági létet ad, közös célok elérését hozza, együtt megvalósítható;
- közös öröm, valahová tartozás, élni az összefogás örömeivel és lehetőségeivel;
- különféle problémák együttes megoldását adja;

---

¹⁰Mészáros, 2004.

- gazdasági szükségszerűség a nehézségek közös megoldása, így csökkenthetjük kiszolgáltatottságunkat;
- lássuk meg lépéslehetőségeinket, lakóhelyünk lakhatóbbá tételét, felbátorítás a cselekvésre;
- kitanulni a demokratikus állampolgári létet csak közösségben lehet;
- hogy megértsük saját helyzetünket, **otthon legyünk a saját életünkben**;
- arra ad lehetőséget, hogy olyan üzleti vállalkozást fejlesszünk ki, amelyben az egyéni célok a közösen kitűzött célokkal összhangban valósulnak meg.

A mindenén átnyúló, mindenhova bekúszó globális gazdaság egyetlen ellenfele a helyi gazdaság fejlesztése, azok megerősítése vásárlói bizalommal, helyi kedvezményekkel. A kicsi, rugalmas közösségi vállalkozások helyi megoldásokat nyújtanak, mélyen a közösségben gyökereznek, ismerik a helyi szükségleteket, a helyi kapacitásokat, ezért életképesebbek és tovább fennmaradnak. Ez a gazdasági társulási forma ott és akkor tud fenntartható módon megélni majd, ahol nem az esetek tömörítése, gyors – rövid távú – megtámogatása, majd magára hagyása jelenti a projektet, hanem ahol a közösség tanultabb, tehetősebb, vállalkozóbb szellemű tagjai a környezetükben élő hátrányosabb helyzetű, ámde sorsán fordítani kívánókkal akar és tud is közösen dolgozni. Napról napra.

Felhasznált, és ajánlott irodalom

- Alf Ronnby: Helyi közösségek mozgósítása. Szövetkezetfejlesztés. In: Parola 1996/2. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest.
- Bodorkós B., Kajner P., Kovács E., Peták P., Péterfi F.: RAJTunk múlik! Hogyan szervezkedjünk és képviseljük érdekeinket lakóhelyünkön?. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest, 2004., 2006. 101 oldal.
- Fülöp Sándor, dr.: A közérdekű adatok hozzáférhetősége. In: Tanulmányok a részvételi demokrácia gyakorlatából. Nonprofit Szektor Analízis Program, Budapest, 2005.
- Gyekiczky Tamás dr.: Emberi erőforrások és modernizációs stratégiák. In: Szociológiai adalékok az emberi erőforrás-fejlesztések és az emberitöke-beruházások társadalomtörténetéhez. T-Twins Kiadó, Budapest, 1994. 209. oldal. Az idézet az 50–51. oldalról való.

- Kajner Péter: Gazda(g)ságunk újrafelfedezése. Fenntartható vidéki gazdaságfejlesztés elméletben és gyakorlatban (szerk.). In: Fenntarthatóság és globalizáció 3. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2007. 153 oldal.
- Mészáros Zsuzsanna: A Felső-Kiskunsági fejlesztési folyamat bemutatása egy kunbábonyi példa alapján. Előadásanyag. Budapesti Művelődési Központ, Budapest, 2003.
- Mészáros Zsuzsanna: A szövetkezés előnyei, avagy mire is szövetkezzünk? Kézirat. Kunbábony, 2004.
- Mészáros Zsuzsanna: A Retextil Alapítvány „Árnyékból a fénybe” elnevezésű projekt szövetkezetfejlesztő tevékenységéről. Kézirat. Kunbábony, 2006.
- Mészáros Zsuzsanna: Közösségi vállalkozás és/vagy szövetkezet. Kézirat. Komárom, 1998., javítva: Kunbábony, 2007.
- Varga A. T., Vercseg I. dr.: Közösségfejlesztés. Magyar Művelődési Intézet, Budapest, 1998. 293 oldal.
- Vercseg Ilona dr.: Közösségfejlesztés leckék kezdőknek és haladóknak (Módszertani füzet). Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest, 2005. 38 oldal.
- Vercseg Ilona dr.: Szomszédsági gazdaságfejlesztés. In: Parola füzetek. Közösségfejlesztők Egyesülete, Budapest, 2000. 52 oldal.
- Vercseg Ilona dr.: Kistérségi fejlesztés a Mecsekalján. Önkormányzati Hivatal, Cserkút, 1995.
- Közösségi felmérés Cserkút, 1995. (Közösségi Adattár)

VARGA ALBIN

Együttműködésen alapuló kezdeményezések a Szombathelyi Kistérségben

„CIMBURA” határtalan népművészet

A Kistérségi Munkaszervezet kezdeményezésére, közművelődési szakemberek, művészeti csoportok, önkormányzatok együttműködésével egy „Interreg IIIA program” kidolgozására került sor a szombathelyi kistérségben 2006 áprilisától.

Résztvevők: Gencsapáti Község Önkormányzata
Gradisce Horvát Kulturális Egyesület
Táplánszentkereszt Önkormányzat
Vasszécseny Önkormányzat
Vép Nagyközség Önkormányzata
Szombathelyi Többcélú Kistérségi Társulás
Burgenlandi Magyarok Népfőiskolája
Musikverein Jugendkapelle Eberau

A projekt kiinduló helyzetként a határtérség közös kulturális hagyományaira épít, melyek részben ma is élnek, részben a határ megléte miatt az elmúlt évtizedekben elhanyagoltta váltak. Az eltérő fejlődés miatt megfigyelhető, hogy míg az osztrák oldalon a helyi, ill. nemzetiségi hagyományok és identitás megőrzése mind intézményi/szakmai, mind pedig pénzügyi téren jól kiépült, a magyar oldalon e területeken – néhány kivételtől eltekintve – csupán egyéni kezdeményezésekkel, szigetszerűen elhelyezkedő, leginkább egy-egy Művelődési Ház, vagy lelkes népművelő körül kialakult műhelyekkel, góccokkal találkozhatunk.

A projektben résztvevő települések közül csupán Gencsapáti és Szentpéterfa rendelkezik viszonylag jól kiépült ausztriai (kulturális) kapcsolatokkal. A jól szervezett hálózat és kapcsolatrendszer hiánya és az együttműködés rendszertelensége miatt jellemző az is, hogy mind szak-

mai, mind pedig közösségi és idegenforgalmi szinten meglehetősen ismeretlenek maradnak a már létező kezdeményezések is.

A projekt specifikus célja a közös kulturális örökség felelevenítése, az érdekelt szervezetek egymásra találásának segítése és a célközönség (turisták, helybeliek) érdeklődésének felkeltése. Ezzel – átfogó célként – hozzájárul az osztrák-magyar határrégió közös turisztikai potenciáljának kialakításához, fejlesztéséhez, a turisztikai kínálat bővítéséhez. A térségben újszerű módon egy olyan kulturális kooperációs hálózatot kívánunk létrehozni (részben a meglévő kapcsolatok kiterjesztésével és formalizálásával, részben új kapcsolatok alakításával), amely megalapozza a további együttműködést, lehetővé teszi a rendszeres, projekt-szintű kooperációhoz szükséges információcserét. Ezt két megközelítéssel próbáljuk elérni. A konferenciák a formális, szakmai kommunikációt, tapasztalatcserét és információ-áramlást segítik elő. A problémák/lehetőségek felmérésével könnyebbé válik a további együttműködéshez szükséges feladatok meghatározása és elvégzése. A fesztiválok ugyanezt teszik informálisabb keretek között. A résztvevők bemutatathatják tevékenységüket szélesebb közönség előtt; mindez a szakmán túl az itt élőket is bevonva, egy olyan „közönségigényt” generál, amely tovább erősíti az együttműködésre való késztetést.

Ennek elősegítésére három fő célt tűztünk ki:

1. A hagyományörzéssel, a helyi kulturális örökség megőrzésével foglalkozó intézmények és szakemberek tapasztalatcseréjének, valamint a rendszeres kapcsolatok kialakításának biztosítása, egy jól működő, határon átnyúló hálózat létrehozása.
2. A térség hagyományainak, kulturális örökségének a helyi közösségekben történő meg- és elismertetése, elősegítve ezáltal a helyi identitás megerősödését, a helyi közösségek aktívabb együttműködését a hagyományörzés területén.
3. A térség hagyományainak, kulturális örökségének szélesebb körben történő megismertetése, ezáltal a turisták számára is vonzó megállóhelyek létrehozása.

A fentieknek megfelelően 3 főbb célcsoportja van a projektnek: 1. A szakmai közösség: művelődési intézmények, hagyományörző együttesek, műhelyek vezetői, a területen működő civil szervezetek; 2. A helyi kö-

zösségek (összesen több, mint 11.000 lakos); 3. A térségbe utazni kívánó turisták.

A fenti célok érdekében a négy évszak jegyében négy népművészeti fesztivált és két szakmai (nyitó és záró) konferenciát kívánunk szervezni a magyarországi partner-településeken. A fesztiválokra fellépőként hívjuk meg a határtérség hagyományörző csoportjait, valamint az osztrák partner által ajánlott ausztriai magyar, horvát és osztrák művészeti együtteseket. Minden fesztivál alkalmával lehetőséget kívánunk nyújtani a térség kézműveseinek bemutatkozására is.

A két konferencia szűkebb fórumot biztosít a határ két oldalán dolgozó szakemberek számára a tapasztalatcserére, munkájuk bemutatására. A nyitó konferencia célja a problémák felvetése és áttekintése, a lehetőségek felmérése, a további munka meghatározása, egyfajta SWOT analízis kidolgozása. A záró konferenciára a szűkebb szakma mellett várunk pedagógusokat, oktatási vezetőket, helyi politikusokat is. Ennek célja a tapasztalatok összegzése, az eredmények bemutatása, az esetleges hiányosságok feltérképezése és kiküszöbölése, a további együttműködés kidolgozása.

Összegzés röviden:

Nem könnyű partnernek lenni. Az élet egyik területén sem persze, de ez a kultúra, a közművelődés területén sem egyszerű történet. Ma, amikor a pályázatok, stratégiák, koncepciók, pcm-ek (projekt ciklus menedzsmentek) korát éljük, nem könnyű partnernek lenni, mert bizony most még inkább *egymásra vagyunk utalva*.

Amíg a közművelődés, a kultúra szereplőivel kerülünk kapcsolatba, még csak-csak, de aztán valahogy más jelentés-tartalmakkal találkozunk. Paradigma váltás van-e nem tudom, de hogy minden struktúra mozgásban van, az biztos. Évek óta megfogalmazzuk helyünket, szerepünket a helyi, térségi, meg a nagy magyar társadalomban, de valahogy még mindig nincs egységes kép, elfogadottság, szakmai érdekérvényesítés, és még sorolhatnánk. Ha a helyi szereplő(k) hiteles(ek), és ügyekért kiállva is az tud maradni, ott marad intézmény, státusz, feladatellátás, ahol nincs ilyen, nem marad, vagy csak hamvaiban. Persze nem vagyok naiv, tu-

dom, hogy mennyire politikai kategória is vagyunk. Az egyik polgármester barátom szavait idézném:

„Egy kilométer aszfaltért – kollégáim zöme – bármit beáldozna”.

Egyémásra vagyunk utalva.. Most amikor egy új nyelvet tanulunk (pcm), amikor már nem kapunk forrást kis közösségekre, amikor minden MEGA lett, és csak térségi szereplőként kaphatsz elképzeléseidhez, hagyományaidhoz, szövődéshez, énekeseidhez, táncosaidhoz, Szentkútadhoz támogatást: nincs mese: partnernek kell lenni. OK. Leszek, de ha ő nem akarja, és még azzal sem tudom meggyőzni, hogy így lesz aszfalt is, akkor mi a helyzet. Új nyelvet tanulunk: stratégiákat, programokat, projekteket készítünk ki így, ki úgy. A mi területünk talán a leginnovatívabb tud lenni, ha akar, a jelen helyzetben és struktúrában. Projekt koordinátor, asszisztens, menedzser, meg még sok más, ha van lehetősége be szállni az új hajóba. Mert ez bizony egy új hajó, nagy lehetőségekkel és forrással.

A projekt, amelynek a „CIMBURA-határtalan népművészet” nevet adtuk 9,5 millió Ft-os támogatást kapott, amely lehetővé teszi a fenti célok és programok megvalósítását.

HEFNER ERIKA

Közkinccs kerekasztalok Tolna megyében

A Közkinccs pályázat fogalma már elterjedt a köztudatban, hiszen már a harmadik kiírásn túl. Új fogalom teremt kohéziót az önkormányzatok és a közművelődési területen tevékenykedők között: a Közkinccs Kerekasztal.

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium és elődjének a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Közművelődési Főosztálya mindhárom Közkinccs pályázat kiírásában hangsúlyozta az összefogás, a partnerség fontosságát.

- 2005-ben: K-2. A régiókban együttműködéssel megvalósuló, regionális jelentőségű közművelődési programokra
- 2006-ban: K 1/a : közkulturális szolgáltatások gazdagítására, terek kialakítására
- 2007-ben: K-I. Kistérségi Közkinccs-kerekasztal létrehozása, működésének támogatása

Az első pályázati kiírásra nagyszámú jelentkező volt, hiszen a művészeti események, programok régóta túlnyúlnak a megyehatárokon, nem is beszélve a felmenő rendszerű művészeti eseményekről.

A 2006-os pályázattal már több probléma volt, hiszen az elnyerhető rendezvénysátrak, szabadtéri színpadok tárolása, javíttatása, gondozása a partnerség aggályait vetette fel. Több esetben ezért nem nyújtották be a már előkészített pályázatot, mert nem tudtak megegyezni a várható esz-
közökkel kapcsolatos teendők leosztásában.

A sikert a 2007-ben meghirdetett Kistérségi Közkinccs-kerekasztal pályázat hozta. A kiírás a Többcélú Kistérségi Társulásokat célozta meg, olyan tartalmi munka támogatásával, amely valós társadalmi igényen alapul. A gerjesztő munka kiterjed a közkultúra minden szereplőjére,

önkormányzatokra, kulturális intézményekre, civil szervezetekre, művészekre, művészeti csoportokra, vállalkozókra egyaránt. Nagy erők mozdultak meg, és ami a legfontosabb: PARTNERSEGBEN.

A Minisztériumra hárul az a feladat, hogy megtalálja a folytatás lehetőségeit, támogatását.

A Dél-Dunántúli régióban összesen 10 pályázat érkezett a Közkinccs-kerekasztal létrehozására a 24 kistérségből. 9 pályázat nyert támogatást: Somogy megyéből 1 db (összes:10), Baranyából 5 db (összes:9), Tolna megyéből 3 db (összes:5), a kért, maximális összeget: 3 905 000 Ft-ot.

A megkezdett munka Tolna megyében a legintenzívebb. Köszönhetően a megyei intézmény koordináló szerepének, hiszen itt 1998 óta kistérségi formában folyik a megyei kulturális feladatellátás. Az öt kistérség öt kulturális szakreferense aktívan kiveszi részét a Kerekasztalok létrehozásában, a Többcélú Kistérségi Társulások munkatársaival együttműködve.

Egy programot a tapasztalás tesz hitelessé. A „good practices” – a jó gyakorlat értékmérő volta a nemzetközi pályázatokból adoptálva nálunk is elfogadottá vált. A megkezdett munkát látva és a szakmai segítség érdekében 2007. október 19-én *Kistérségi Közkinccs-kerekasztal létrehozásának módszerei címmel* regionális munkamegbeszélést tartottunk Főosztályunk szervezésében. A 2007. december 4-én Pécsen szervezett *Közművelődési Szakmai Nap* keretében a Sásdi- és a Tamási Kistérségi Kulturális Kerekasztal képviselői beszéltek az eddigi munkájukról.

A pályázat megvalósítása 2008. május 31-ig tart. A folyamat közepén járunk tehát, de a tevékenység szintje már most bemutatásra érdemes.

Szekszárdi Kistérségi Közkincs Kerekasztal

Az eddig történekről

A Szekszárd-tolnai kistérség a Dél-Dunántúlon, Tolna megyében található. A magyarországi Duna-völgy déli, illetve a Dunántúli-dombság dél-keleti területén helyezkedik el. A dombok ölelésében megbújó, ősi múltra visszatekintő falvak számtalan kincset rejtenek, melyek a kultúra és a hagyományörzés keretei között többek között a borhoz, a gasztronómiához, a sportokhoz és a természethez kapcsolódnak.

Tolna megye kistérségei közül a Szekszárd-tolnai a legnagyobb (1028 km²), népességszáma is a legmagasabb: 90 647 fő. Összesen 26 település alkotja, köztük a megyeszékhely és további két város. A lakosság döntő többsége a városokban él, Szekszárd, Bátaszék és Tolna lakosságának száma eléri a térség népességének 61%-át.

Napjainkban a kultúra megjelenése a különböző területfejlesztési koncepciókban egyre erőteljesebbé váló tendencia. Fontos felismerés, hogy ezekben a tervezési koncepciókban a kultúrának is szerepet kell kapnia. Egy-egy település élhetőségét, lakosságmegtartó erejét növeli, ha a kulturális szolgáltatásokat helyben vagy a lakóhelyhez minél közelebb, könnyen elérhető módon, jó minőségben találja meg a lakosság. A kistérségek, összefogva a helyi értékek megőrzését és továbbéltetését, ennek egységei lehetnek.

A Szekszárd és Térsége Többcélú Kistérségi Társulás megalakulása óta fontosnak tartja a kistérség kulturális és közművelődési fejlesztését. A fejlesztések és egyéb tevékenységek során mindig figyelembe vettük, hogy a kulturális fejlesztés is része a területfejlesztésnek. Ezen elv alapján folyamatosan kapcsolatokat építettünk a térségben kultúrával, közművelődéssel foglalkozó szervezetekkel.

Annak érdekében, hogy a szekszárdi kistérségben a kultúra területén feladatot vállalók között tovább fejlődjön az a kapcsolat, mely már a korábbi évek folyamán kialakult a közös tervezés és cselekvés révén, 2007. szeptemberében létrehoztuk a Közkincs Kerekasztalt. Célunk az volt, hogy a kulturális fejlesztések megfelelő hangsúllyal kerüljenek be a térség fejlesztési terveibe, és a kistérség rendelkezzen egy olyan közművelődési koncepcióval, mely alapjául szolgálhat az egységes és összehangolt fejlesztéseknek.

Programunk eredményeként a fenti szervezetek kapcsolata megerősödik a Többcélú Társulással és egymással, valamint elkészül a kistérség közművelődési stratégiájának előkészítő anyaga és a várható fejlesztési források dokumentumaihoz igazodó kistérségi szintű közös pályázati terv. A közös együttműködés nyomán el szeretnénk érni azt, hogy mindenki, a kistérség legkisebb településén is élni tudjon azzal a lehetőséggel, melyet a kulturális értékek megőrzése, létrehozása és megismerése jelent.

A Kerekasztal eddigi találkozásainak alkalmával a tagok megismerték egymást, majd elkezdődött a Kerekasztal tevékenységeinek meghatározása, és egy ütemterv készítése. Ezután kidolgoztuk a kistérségi kulturális adatbázis szempontrendszerét és a kistérségi kulturális és közművelődési stratégia tartalmát. Workshop keretében, a tagok által előzetesen elkészített anyagok felhasználásával meghatároztuk a helyzetfelmérés és az adatbázis elkészítéséhez szükséges kérdőív tartalmát és a további tevékenységeket, feladatokat, felelősöket. A helyzetelemzés elkészítéséhez végül három forrásból állnak össze az információk:

1. A TMKI kérdőíves felméréséből, melyet eredetileg a Kulturális Kézikönyv elkészítéséhez kérdeznek le (2008. márciusra várhatóak az eredmények).
2. A Többcélú Társulás adatgyűjtése a meglévő adatbázisokból.
3. A Többcélú Társulás kérdőíves vizsgálata (2008. februárra várhatóak az eredmények).

Az elkészült helyzetelemzést megismerve, a tagok közösen SWOT analízist készítenek a kistérség kulturális és közművelődési helyzetéről, majd ennek ismeretében javaslatot tesznek a kistérség közművelődési és kulturális stratégiájára.

A Társulási megállapodás a közös feladatok között tartalmazza a kulturális tevékenységeket. Ennek megfelelően a javaslatot a Többcélú Társulás Tanácsa is tárgyalja, majd ennek figyelembevételével készítjük el a végleges változatot, várhatóan 2008. május végéig. Időközben folyamatosan gyűjtjük az adatokat és az információkat, melyek feldolgozása után létrejön a kistérség kulturális adatbázisa és szolgáltatási jegyzéke, melyből kiadványt készítünk, illetve a kistérség honlapján tesszük elérhetővé.

Várhatóan 2007 utolsó negyedévére véglegesen körvonalazódnak az ÚMFT pályázati lehetőségei a kultúra területén és az ÚMVP kulturális vidékfejlesztést érintő részei is, így a lehetséges források ismeretében egy

közös, kistérségi pályázat tervezése is lehetővé válik. A projektterv elkészítése: várhatóan 2008 áprilisában.

Fontosnak tartjuk, hogy az együttműködés ne érjen véget a program zárásával, ezért folyamatosan keressük a forrásokat a Kerekasztal további működtetésére is, hiszen a közművelődési koncepció és a projektterv csak a kezdete egy közös kistérségi fejlesztés-sorozatnak, mely végül a térségben lakók számára egyenlő hozzáférést biztosít a színvonalas kulturális és közművelődési szolgáltatásokhoz, egyúttal erősíti a térségi identitást és további együttműködéseket generál. Ennek érdekében, záró rendezvényként egy olyan programot tervezünk, melyen a kistérség településeinek lakosai – különösen a kultúra területén tevékenykedő szakemberek – megismerhetik a Kerekasztal munkáját, elért eredményeit és javaslatokat tehetnek a továbbvitelére, valamint a kibővítésére, fejlesztésére. Emellett lehetőséget biztosítunk arra, hogy települések bemutassák kulturális életüket, illetve együttműködéseket alakítsanak ki a kultúra területén.

Bátainé Balogh Erzsébet

humán referens

Szekszárd és Térsége Többcélú Kistérségi Társulás

MEGALAKULT A KÖZKINCS KEREKASZTAL A PAKSI KISTÉRSÉGBEN IS

A Paksi Kistérségi Közkincs Kerekasztal alakuló ülésén megvitatta a Tolna Megyei Általános Művelődési Központ által készített helyzetelemzést, amelynek a leglényegibb részeit itt közöljük.

Kistérség, mikrotérség, kistáj Paks vonzáskörzetében

Az ötvenes éveket Tolna megye szerkezetileg hat járással érte meg. Nem sokkal később azonban a megye magvát képező Gyönki járást felosztották a többiek között. A hetvenes évek végén azután ez az öt járás kezdte meg a városkörnyéki igazgatási rendbe való átszerveződést. Az egységek határai kisebb mértékben szinte állandóan változtak, és voltak viták a közelmúltban is a kistérségek kialakításakor, de végül is Tolna megye jelenlegi öt kistérsége gyakorlatilag az egykori öt járásnak tekinthető.

A Paksi kistérségen belül közös jegyeket mutat a Sió-Sárvíz mente mikrotérsége, amely mint dél-mezőföldi kistáj egészen Tolnáig átnyúlik a Szekszárdi kistérség területére is. A megye keleti határvonalát képező Duna az immár három itteni híd ellenére is erős, tényleges határ. Így a megye Paksi-Dunaföldvári kistérsége Bács-Kiskun irányában stabil határú. Ez a paksi Duna mente tekintetében erősebb adottság, a dunaföldvári Duna mente esetében kissé lazább, inkább az északi város gyakorolhat esetenként kulturális vonzást a túlpartra.

Megkülönböztetést kívánhat a vizsgálódás szempontjából a Györköny-Németkér-Dunakömlöd kulturális háromszög, amelynek keretében meghatározóan erős a német nemzetiségi kultúra. A Paks-Dunaföldvári kistérség helyén így akár négy kistáj is megjelenik: a paksi, (és külön) a dunaföldvári a városközpontjaik jogán – a városoktól délre húzódó dunai térséggel együtt, egy német nemzetiségi a történelmi-néprajzi jogon, a dél-mezőföldi pedig a már elemzett okból. A dunaföldvári kistáj kultúrájában a folyami gazdasági élet, a hídfőszerep, a történelmi szerep (régészeti és műemléki emlékek), a községekben a református hagyományok hatása tekinthető fontosabbnak. A paksi kistáj kultúrájában a folyami gazdasági élet mellett immár annál is dominánsabban az atomenergetika és a rekreációs funkció emelhető ki. A délmezőföldi kistáj sajátja a magyar melletti erős roma (zömében beás) elem. A megkülönböztetetten kezelt „sváb háromszög” esetében a német nemzetiségi hagyományok mellett, a gasztronómiai és borkultúra, valamint a falusi turizmus említendő fontosabb meghatározóként. Látható az is, hogy az egyes kulturális kistájak jellegzetességei között vannak részrokonságok és átfedések.

Ezek összegzésével írható le az a kistérség szellemi és tárgyi kulturális sajátossága, amely a vizsgált területen – akár elhatárolható – identitás képzésére is alkalmas lehet. Az utóbbi megfontolások egy koncepciózus közművelődési fejlesztés során, figyelmen kívül hagyhatatlanok. Ugyanakkor letagadhatatlan, hogy a statisztikai kistérségek identitástudatát jelenlegi határaikkal egyre jobban erősíti a gazdasági, a forrásfeltáró közös érdek. Ez óhatatlanul kulturális hatásokkal is jár majd hosszabb távon. És a közművelődési szakmának ennek tényleges bekövetkeztéig sem célszerű tétlenkednie.

Megállapítható, hogy a kulturális kistájak szerinti elhatárolás csak részben mutat egybeesést a közoktatási struktúra szemszögéből meghúzott belső kistérségi elhatárolással.

A szociális-egészségügyi ellátó rendszerek logikája ezekhez képest nyilván egy harmadik típust képez. Végezetül a sport és testnevelési ellátó rendszerek tekintetében a legcsekélyebb a kistérség jelentőség, az azon belüli tagoltság végképp indokolhatatlan. Még a legelterjedtebb labdarúgás tekintetében sem kivitelezhető egy tisztán kistérségi körzeti bajnokság, mivel a megyei felmenő rendszerbe igazodás más logikát kíván meg. A kistérségi szerep ugyanakkor megerősödően van a diáksport és a sportigazgatás területén.

A közkultúra kistérségi feltételrendszere

A Paksi-Dunaföldvári kistérségen belül a feltételrendszer színvonalát, változatosságát és volumenét illetően messze kiemelkedik az „atomváros”, amely több sport- és tornacsarnokkal, több sportpályával, uszodával, ezek mellett több komplex funkciójú művelődési intézménnyel büszkélkedhet. Múzeuma több tekintetben nemcsak kistérségi, hanem megyei jelentőséggel is rendelkezik. Ugyanakkor könyvtára nem minden tekintetben éri el az azonos méretű városok feltételeinek átlagát. A meglévő feltételrendszer pozitív együttműködésre alkalmas a teljes városi, sőt városkörnyéki szakmai struktúrával is.

Dunaföldvár városában a volt vár vegyes (kulturális és turisztikai) funkciójú kialakításával a már meglévő rendszert kiegészítve, a város és szűkebb mikrotérsége számára már kielégítő feltételrendszert biztosít, Bölskén, illetve még inkább Madocsán az adottságok volumenükben megfelelnek akár egy nagyközségi elvárásnak. A dél-mezőföldi településbokorban a legsürgősebb teendő a nagydorogi kulturális terek kiszélesítése és színvonalra fejlesztése és korszerű tevékenységstruktúrára való átalakítása. Ennek során célszerű a felszabaduló közoktatási terek hasznosításával is számolni.

A mikrotérségen belül a vizsgált területen a leghátrányosabb Bikács település, amelynek azonban Nagydoroghoz való közelsége – a jó közúti kapcsolat alapján – önmagában megoldás lehet, továbbá kulturális tartalmú előrelépést is elindítottak a turisztikai fejlesztések. A Dél-Mezőföld – a „sváb háromszöggel” együtt – teleházai tekintetében országos ismertségű. A „sváb háromszög” települései közül kimagaslóan fejlett adottságú Györköny és Dunakömlőd. Németkér kulturális infrastruktúrája azonban gyors és koncepcionális megújulást kíván. A nagyszámú falunap, szüreti fesztivál, szabadtéri néprajzi esemény felveti annak cél-

szerűségét, hogy főleg a kisebb községek számára közös mobil rendezvény-infrastruktúra is létrejöjjön (kistérségi hatókörű mobil – akár többfelé tagolható – színpadrendszerrel, rendezvénysátorral és berendezésével, hangosító és világosító berendezésekkel, esetleg mobil illemhelyekkel). Egy ilyennek a kialakítása azonban már teljes körű megegyezéses kistérségi rendezvényütemezést is feltételezne. Ugyanakkor a kisebb települések közoktatási volumenének visszaszorulásával egyidejűleg növelhetné a helyi kulturális fejlettséget.

Dr. Say István

Igazgató, kistérségi referens
Tolna Megyei Általános Művelődési Központ

TAMÁSI KISTÉRSÉGI KÖZKINCS KEREKASZTAL

Tolna megye egyik legszebb része a Kapos-Sió-Koppány menti dombvidék, a Tamási kistérség. Ez a területi szerveződés 32 településre terjed ki, öt mikrotérségre osztható Tamási, Hógyész, Gyöng, Simontornya, Iregszemcse központokkal. A kistérség Tolna megye nyugati, észak-nyugati határán helyezkedik el. A megye 5 kistérsége közül, a kistérség településszáma szerint a legnagyobb. A megye területének 27%-át öleli fel, a tolnai népesség 17,3 %-a él itt. A kistérségben a középkorosztályok aránya a legmagasabb, az őket követő korosztályok részaránya lassan csökken. A demográfiai problémákat jól jelzi, hogy csak a kistérség minden tizedik lakosa fiatalabb tízévesnél.

Az elmúlt majd két évtized gazdasági átalakulása a megyében a tamási kistérséget érintette a legsúlyosabban, a kistérségek közül több mutató itt a legrosszabb. Ennek oka az, hogy az 1990-es évek elejének változásai az átlagnál érzékenyebben érintették a főként mezőgazdaságra és telepített iparra alapozó vidék gazdaságát. A 32 településből 22 társadalmilag-gazdaságilag elmaradott községek közé van besorolva, 24 településen a munkanélküliség szintje az országos átlagot másfélszeresen meghaladja.

A térség mozgalmas történelme során több nemzetiség, népcsoport élt, és él ma is együtt. A letelepedők magukkal hozták szokásaikat, népviseletüket, ünnepeiket és vallásukat. Kulturális értékeik azonban összefogás, szervezettség híján elszigeteltek maradtak. Az egyes népcsoportok, települési közösségek identitása fellelhető, de közös, kistérségi öntudat nem

alakult ki. Ez a térség nem tud felmutatni olyan markáns néprajzi, turisztikai vonzerőt, mint Tolna megyében pl. a Völgység, vagy a Sárköz. De nem kell szégyenkeznünk sem épített, sem természeti kincseink tekintetében. Ebben a kistérségben két vár is áll, az elmúlt években gyönyörűen felújított ozorai és a simontornyai, itt fekszik a gyulaj-tamási erdő, amely egy része világhírű, Európa egyik legnagyobb dámvad populációjával, Tamási gyógyító termálvize országhatárokon túl is ismert. Nem elhanyagolható a Balaton közelsége, Siófok Tamásitól 40 km-re, a kistérség északi településeihez pedig még ennél is közelebb fekszik. Joggal vetődik fel a kérdés, hogy ezen értékek birtokában mi lehet az oka, hogy a tamási kistérség nem egy virágzó gazdaságú, turizmusú, kultúrájú térség. Az okokat egyértelműen az összefogás hiányában kell keresni. Számos esetben hiúsultak meg azért fejlesztési elképzelések, mert az egyes települések nem tudtak együttműködni, régi sérelmeket félretéve, egymást segítő partnerként viselkedni. Olyan lehetőségek mentek el a települések mellett, melyek kiaknázásával infrastrukturális, foglalkoztatási, szociális gondjaikon enyhíthettek volna. Mivel a kultúra fontos eleme a gazdaság fejlesztésének, így minden eddiginél fontosabb a mikrotérségek, és az egész kistérség összefogása, közös kulturális koncepció kidolgozása, amelyre komplex társadalmi fejlesztés épülhet. Csak a fejlesztési folyamatok beindítása után várható, hogy kooperáció jöjjön létre a kistérség helyi közösségei között, világosan megfogalmazott célok, jól körvonalázott elképzelések mentén.

A közös gondolkodás, tervezés első lépcsőfoka lehet egy olyan együttműködés megvalósítása, mely ezen elvek mentén fogalmazza meg a kistérség döntéshozóinak feladatát.

Reményeink szerint jó alkalmat teremt erre a közkincs pályázat által nyújtott támogatás, melynek nyomán 2007 októberében megalakulhatott a tamási kistérségi Közkincs Kerekasztal.

A pályázatot a tamási Könyvü László Városi Könyvtár nyújtotta be a Tolna Megyei Általános Művelődési Központ szakmai támogatásával. Ez az együttműködés nem csak erre a pályázatra jött létre, a két intézmény munkakapcsolata hosszú évekre nyúlik vissza, többek között együttműködtünk a Tolna megyei népfőiskolai hálózat kiépítésében, a tamási könyvtári népfőiskola programjainak szervezésében csakúgy, mint egy tíz éve tartó tanulmányi versenysorozat évente történő lebonyolításában. A rendezvénysorozatok szervezése kapcsán a két intézmény szinte egész

évben folyamatos munkakapcsolatban van, de ezen túl is számos alkalommal működünk együtt a települést és a kistérséget is érintő kulturális fejlesztési folyamatokban. A könyvtár 16 településen lát el mozgókönyvtári feladatokat, az ÁMK együttműködik abban, hogy a falvakban élők információ és dokumentum ellátása kiegészüljön a felnőttoktatásban és a rendezvényeken való részvételi lehetőséggel.

A Közkincs Kerekasztal programját a pályázati kiírásnak megfelelően úgy állítottuk össze, hogy a benne résztvevők együttműködésének eredményeként előmozdíthassuk a térség kulturális turizmusát, ösztönözhesük a kulturális fejlesztéseket. Először abban gondolkodtunk, hogy kik azok a személyek, akik a kerekasztalban helyet kell, hogy kapjanak. A kerekasztal négy oldal képviselőit tömöríti, akik településüket és mikrotérségüket is képviselik a munkacsoportban. A pályázat nyomán alakult a dél-dunántúli régióban olyan kerekasztal, ahol inkább a kistérség nagy kulturális intézményeinek vezetői vesznek részt, és van, ahol a többcélú kistérségi társulás munkatársaira építenek. Kis képzavarral élve, a mi kerekasztalunk négy oldalának résztvevői a következők: önkormányzati oldal, szakmai oldal, civil oldal és művelődési vállalkozói oldal. A legtöbb résztvevő egyébként több oldalt is képvisel egy személyben. Az önkormányzati oldal részéről polgármesterek, művelődési bizottsági elnök, bizottsági tag, hivatali előkészítő, kulturális referens vesz részt a munkában, a szakmai oldalt népművelők, művelődési házak vezetői, könyvtárosok, teleházasok, tájházak munkatársai képviselik. A civil oldalon kulturális alapítványok, egyesületek, népfőiskola vezetők, művelődési csoportvezetők, egyéni alkotók, műkedvelő művészek kaptak helyet, a művelődési vállalkozók között médiavezetőket, helyi tv-k, rádiók, írott sajtó munkatársait, szponzorokat, mecénásokat találunk.

A kerekasztal létszáma 28 fő, ez a létszám jól koordinálható és minden oldal 6-7 fővel képviselteti magát benne. Valamennyien településük meghatározó személyiségei, a helyi kultúra fejlesztésének elkötelezett hívei. Olyan személyiségek együttműködési szándékát fogjuk össze, akik a saját mikrotérségükben maguk köré tudnak vonni embereket, így terveink szerint a kerekasztal hálózatszerűen tovább bővíthető. Azért is törekedtünk arra, hogy egy-egy személy több oldalt képviseljen, mert így még gyorsabban bővíthet a hálózat.

Találkozásaink havi rendszerességgel történnek, az ülések két részből állnak, minden alkalommal előadások, képzések, téringek zajlanak, majd

azt követi az érdemi munka. Hallhatnak a résztvevők többek közt a projekt-szemlélet és a pályázói magatartás kulturális szempontú fejlesztéséről, a közösségfejlesztés technikáiról, a civil erő mozgósításának módszereiről, a társadalmi-gazdasági-kulturális fejlesztés komplexitásáról.

Az érdemi munka során a munkacsoport egyik konkrét feladata egy olyan leltár elkészítése, mely a kistérség közkulturális kincseit veszi számba. Ennek már vannak alapjai, hiszen a Tolna Megyei ÁMK 2002-ben és 2005-ben is kiadta a megyei kulturális kézikönyvet, melyben a tamási kistérség is szerepelt kulturális adataival, értékeivel, ezért a kistérség közművelődési adottságainak feltárását a kézikönyv adatai mentén végezzük. A közművelődési ellátás és kulturális tevékenységek szereplőit részletesen bemutatjuk településenként. Az önkormányzatok, a közművelődési intézmények bemutatása mellett, a kulturális alapítványok, szövetségek, egyesületek adatai csakúgy megjelennek benne, mint a csoportok, klubok, szakkörök tevékenységére vonatkozó információk, a településeken élő egyéni alkotók, előadók elérhetősége. A természeti és épített látnivalók ismertetése mellett, megtaláljuk majd a leltárban a szálláslehetőségekre, vendéglátóhelyekre, a település hagyományos rendezvényeire, a kulturális intézmények szolgáltatásaira vonatkozó információkat is.

A közkincs-leltár összegyűjtésén és elkészítésén túl összehangoljuk a kistérség tevékenység és programtervezetét, kulturális SWOT analízist készítünk, mindezek pedig részét képezik a program végére elkészülő kistérségi kulturális stratégiának.

Bízom benne, hogy a kerekasztal működésének legfőbb eredménye - az imént felsorolt dokumentumok, fejlesztési tervek elkészítésén túl - egy olyan összefogás megvalósulása lesz, melyben a résztvevők a településük és a kistérség közös fejlesztését tartják szem előtt, félretéve évekre, évtizedekre visszanyúló vélt, vagy valós sérelmeiket.

Czink Judit

Főtanácsos, kistérségi referens
Tolna Megyei Általános Művelődési Központ

CSÁKI ROZÁLIA

IV. Nyári Egyetem a közösségi részvétel fejlesztéséről

Szabad állampolgárok – felhatalmazott közösségek

2007. július 25–29., Kunbábony

(Élmény)beszámoló

Kevés az az alkalom, amely mind szellemileg, mind lelkileg gazdagítja a résztvevőket. A kunbábonyi nyári egyetem egy ilyen esemény volt. A **Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus**, a **Közösségfejlesztők Egyesülete** és a **Civil Kollégium** szervezésében került sor, immár negyedik alkalommal a részvételi demokrácia népszerűsítését, a közösségek fejlődését célzó táborra. És szándékos a tábor szó használata, hiszen a Klebelsberg Kunó korabeli iskolaépület, mely pont 10 éve ad otthont a Civil Kollégiumnak, csak pár szobában tudott szállást adni az odaérkezőknek, a többiek sátorban szálltak meg a gyümölcsösben. Nagy sátrak adtak otthont a szakmai munkáknak, melyek közös bemutatók és beszélgetések, továbbá kisebb szakmai műhelyekben folytak.

Különös élmény volt számomra, hogy a rendezvényen nemcsak a szakmai kérdések iránt érdeklődő felnőttek voltak jelen, hanem családok, akik magukkal hozták a pár hónapos kisbabát, a 3–5 éves gyereket, de a 10–12 éves gyermekeket is. Együtt lehetett így a nagyszülő, a szülő és az unoka is, a család, a rokonság és az ezer idegenek mosolygó társasága is. A szép idő csak kedvezett az így kialakult csodás környezetnek. És a szakmai munkát nem zavarta meg a pár éves gyermekek gügyögése, vagy a randalírozó gyermekek játéka.

Az érkezőket színes plakátok fogadták a programról, külön programkínálat volt a gyermekek számára, és a **Könyves Pavilon**ba mehettek naponta egy órára azok, akik olvasnak szakmai anyagokat, és ezt másokkal is megosztották: így került bemutatásra számos hasznos kiadvány, és így került sor arra is, hogy az érdeklődőknek a *Civil Fórum* lapunkat is bemutatthassam. Az érdeklődő tekintetek és kérdések jóleső visszajelzések voltak arra, hogy érdemes ezt a munkát folytatni. És bizony szükség van az ilyen megerősítésekre.

De nemcsak e tekintetben volt számomra különleges ez az alkalom. Önkéntesként csöppentem bele a szervezők társágába a nyári egyetem megnyitását megelőző napon. Így együtt dolgozhattam velük azon, hogy előkészülten fogadhassuk az érdeklődőket. Az, aki hozzám hasonlóan napi 8–10 órát számítógép előtt ül, és bár aktív „civil munkát” végez, emberekkel dolgozik, de mégsem tapasztalhatja mindig meg a munkája gyümölcsét, talán jobban érti azt, hogy mit is jelenthet egy lelkes társaságban kítűzőket vágni, plakátot rajzolni, mappát tőrögetni. Szinte ismeretlenül csöppentem bele ebbe a társaságba, de örömmel fogadtak és befogadtak. A közös munkánknak pedig eredménye volt. És miért volt ez érdekes? Mert olyan közösségi élményt adott, amelyben nincs hetente, havonta részünk. Elidegenedünk, és a saját irodánkban dolgozókkal sem alakítunk ki mindig barátságos kapcsolatot. Arról nem is beszélve, hogy a közösségi élmények, amelyekben nemcsak inaktív élvezői vagyunk az eseményeknek, történéseknek, hanem aktív szereplői is, ritkán fordulnak elő. Ez a nyári egyetem pedig éppen arról kívánt beszélgetést, gondolkodást kezdeményezni, hogy miért is fontos, hogy élő közösségeink legyenek, akik kezükbe veszik a sorsukat, képesek közösen dönteni és meg is valósítani azt, amit eldöntöttek.

Gazdag programkínálat fogadta az érdeklődőket, akik többnyire a magyarországi civil életben aktívan szerepet vállaló személyek voltak. Többségében közösségfejlesztéssel foglalkozó személyek. Erdélyből a **Székelyföldi Közösségfejlesztők Egyesülete** képviseltette magát és jómagam személyében az **ERMACISZA** és a **Civitas Alapítvány**.

Az *első nap* fő témája: **Közösségi alapú tervezés (miért?)**. Magyarországon is előírás, hogy minden településnek legyen meg a településfejlesztési koncepciója. Ez nem fedti teljesen azt a helyi fejlesztési stratégiát, amely nálunk van. Azt mondhatjuk, hogy a nálunk is megkívánt helyi fejlesztési stratégia a magyarországi településfejlesztési terv első részének, a településfejlesztési koncepciónak felel meg. Ezek elkészülésében a helyi közösség aktív szerepvállalására volna szükség, hiszen a helyi közösség jövőjének az irányvonalai fogalmazódnak meg benne. És a megvalósításban nem nélkülözhető maga a közösség. Érdekes beszélgetések alakultak ki arról, hogy e tervek elkészítése során a munkák mennyire vonják be a közösséget, avagy mennyire készülnek az irodában, az építész és a polgármester közös munkájából.

Szó esett a LEADER programról is, mely a regionális fejlesztési stratégiák elkészülésében a közösségek részvételére alapoz.

Sokszor hallhatták a résztvevők, hogy a közösségi munka a kultúra irányából tudja aktivizálni a közösséget. És csak akkor beszélhetünk közösségi előremozdulásról, ha a közösség maga képes együtt gondolkodni.

A *második nap* munkálatai a következő központi téma köré csoportosultak: **Közösségi alapú tervezés (hogyan?).** Pataki György közgazdász előadásában a közösségi tervezés érdekes példáit mutatta be. Nagyon fontos, hogy a közösségi tervezés folyamatában részt vevő szakemberek és döntéshozók mennyire kompetensek, illetőleg, hogy vállaljanak felelősséget ebben a folyamatban. Harmonizálni kell a különböző csoportok érdekeit. Az sem mellékes, hogy egy alkotói folyamatról beszélünk. A közösségi tervezés folyamatának egyik legfontosabb eleme, hogy az emberek elhiggyék mondanivalójuk fontosságát. Érdekes kérdésfelvetés volt, hogy tervezünk, de ha az önkormányzat maga sem autonóm, akkor a megvalósításra mi a garancia? Talán nem ártana ezen nekünk is elgondolkodni. Illetőleg azon is, hogy a közösségeink fejlődése mennyire az önkormányzat függvénye.

A felvezető előadást és az azt követő érdekes beszélgetést követően az érdeklődők szakmai műhelybeszélgetések keretében folytathatták az eszmecserét. Párhuzamosan három műhely szerveződött a következő témákban: vidékfejlesztés közösségi alapon; városmegújítás közösségi alapon; alternatív közösségi szolgáltatások.

Délután a ***Szövetkezzünk! De hogyan?*** témakörben az új szövetkezeti törvényről, a szociális szövetkezetekről és a nonprofit gazdaságról esett szó. Ezt követően az érdeklődők két műhelyben beszélgethettek: egyrészt a *Településfejlesztési koncepció készítése lakossági részvétellel* témában Nádasd község esete került részletes bemutatásra, ahol a polgármester úgy döntött, hogy közösségi részvétellel alakítja ki a településfejlesztési koncepciót; továbbá a *Hogyan alapítsunk szociális szövetkezetet? Miért? Kikkel? Mennyiből?* témakörben alakultak ki beszélgetések.

A *harmadik nap* különleges volt. Ekkor ünnepelte ugyanis a **Civil Kollégium** a **10 éves** születésnapját. A nap szakmai munkája a *Szakmaközi együttműködés a társadalmi szocializációért* téma köré csoportosult. Szó esett arról, hogy *Hogyan segíthetjük a kistérségi identitás kialakulását?* továbbá arról, hogy *Hogyan valósulhat meg a közösségi szocializáció generációkon keresztül?*

A születésnap ünnepséget követően, melyen az ünneplő társaság az udvaron lévő kemencében sült mákos, diós és ízes kalácsot is megkóstolhatta, délután tovább folyt a szakmai munka. A műhelymunkákban a következők kerültek napirendre: *Életre nevelés oktatási intézményekben; A közösségfejlesztés lehetőségei a TÁMOP-ban* (Társadalmi Megújulás Operatív Program).

A *negyedik*, záró nap a **Közösségi érdekérvényesítő képesség és a részvétel lehetősége a gyakorlatban** volt a fő téma. A műhelybeszélgetések pedig a következőket részletezték: *Egymásra utalva, beszélgetés a kirekesztődés és a másság elfogadásáról, valamint a Közösségi akaratképzés városi ügyekben – utcavédő közösségi akciók*.

A délutáni beszélgetések témája igen érdekes megközelítést kínált: **Ünnepek, rítusok, művészeti akciók – Hogyan avatkozik bele egy független művészcsoport a helyi társadalom életébe azzal, hogy közösségi interakciókat kezdeményez**. Francia vendégek mutatták be a saját példájukat, és a székelyföldi közösségfejlesztők térhettek ki részletesebben a szerves közösségfejlesztés fogalmainak a bemutatására, visszatérve azokhoz az alapfogalmakhoz, ahhoz a magyar nyelvben kódolt hatalmi viszonyrendszerhez, amely meghatározza a közösségi életformát. A falusi közösségi forma, a székely rendtartó falu, mint még ma is működő közösség példája sokakban érdeklődést keltett. Ugyanakkor nagyon szépen fogalmazta meg **Kovács Edit**, a nyári egyetem főszervezője azt, hogy azok, akik városban születnek, ugyanolyan igénnyel szomjazhatják, élhetik meg a közösségi életformát. A cselekvő, a közvetlen közösségéért tenni akaró ember, amely közös környezetben él egy embercsoporttal, és közös célok vezérlik, ugyanúgy képes az ősbibb közösségi életformára, mint a falun élő ember. A társadalom fejlődése maga után von bizonyos életformákat, változásokat, amelyek közepette meg kell találni az élő közösségi életvitel módját. Számomra, aki szintén városban, panel lakásban nőttem fel, ez a gondolat nagyon fontos volt. Hogy csak egy példával éljek, a számítógép és az Internet elidegeníti többnyire az embereket, de ugyanakkor lehetőség is lehet arra, hogy távoli barátainkkal is kapcsolatot tartsunk. Az értékek bennünk vannak, és nekünk kell tudatosabban arra figyelni, hogy a hétköznapjainkban helye legyen a személyes találkozásoknak, a közös cselekvésnek, amelyben nem csak élvezői (nézői, hallgatói) vagyunk az eseményeknek, hanem alakítói, cselekvői is.

A közösségfogalmakat taglaló műhelymunka mellett helyet kapott a *Szakmai hálózatok a közösségi összefogásért* témájú műhelymunka is.

Az eseményt este egy kiértékelő, záró beszélgetés koronázta meg, aztán asztaltársaságokban örvendeztek tovább a jelenlevők egymásnak.

A szervezőknek gondjuk volt arra, hogy esténként is kedves programba kapcsolódhassanak be azok, akikben még volt kedv és erő erre. Így gitározás és éneklés, moldvai csángó népzene és néptánc, továbbá filmvetítés tette színesebbé az estét. A meleg nappalokon pedig a gyermekek zaja mellett a nagyobbak napilapot szerkesztettek, és azt árulták a felnőtteknek, így gyűjtve a napi fagyihoz, nyalókához, ropogtatnivalóhoz a zsebpénzt.

A 120–140 személyt megmozgató esemény minden nap alkalmat adott az egészséges fejtörésre, érdekes beszélgetésekre, vitákra, kapcsolatalakításra. És nem lehetett magányos, magába roskadó embereket látni.

Én ezúton is köszönöm a szervezőknek és a résztvevőknek, hogy megajándékoztak ezekkel az élményekkel és megerősítették bennem az elköteleződést a közösségi munka iránt. Mert természetes, hogy vannak buktatók, hogy vannak nehéz idők, hogy olykor-olykor hátat szeretnénk fordítani a „civilkedés”-nek, de ugyanolyan természetes az is, hogy mégsem fordulunk el, ha ezt elkötelezettséggel és felelősséget érezve végeztük, és tanulni próbálunk a megélt élményeinkből, és keressük a hasonló embereket, hogy erőt, ötletet merítsünk a továbblépéshez.

Találkozunk jövőben is!

A HELY SZELLEME

BRÜLL EDIT

A Budapesti Művelődési Központ az időskorúak tanulásáért, művelődéséért

Magyarország lakosainak 21%-a (2152 ezer polgár) 60 éven felüli – az arány a fővárosban valamivel még magasabb is (közel 25%), s a társadalom folyamatosan öregszik. Itt tehát egy érzékelhetően növekvő korcsoport, melynek tanulása, művelődése immár egyre kevésbé tekinthető pusztán magánügynek, sőt, egyre komolyabb gazdasági-társadalmi érdek fűződik ahhoz.

Kutatások bizonyítják, hogy bár a fiatal időseknek (60–69 évesek) jelentős művelődési szükségleteik vannak, az 55 éven felüliek közül csak egy elenyésző kisebbség vesz részt képzésben. Sokan öregnek érzik magukat már a tanuláshoz, de akadályt jelent a jövedelmi helyzet is. (Györgyi Zoltán)

Ha arra a kérdésre keresünk választ, hogy mit tanulnának szívesen az idős-idősödő korosztály tagjai, akkor azt látjuk, hogy a nyelvi képzés mellett számottevő a szakmai és a szabadidős képzésekkel kapcsolatos vágyak megjelenése is. Boga Bálint szerint az időskorúak tanulási motívumai három jellegzetes cél mentén csoportosíthatók :

- alkalmazkodás a változásokhoz, amelyek bennem és körülöttem zajlanak
- öngazdagítás
- második karrier.

Az időskorúak művelődési kínálatában a művelődési házak programjai a meghatározóak. Budapesten mintegy 120 közművelődési intézmény működik, majdnem minden ház kínál időseknek szóló programokat. A fővárosi művelődési házak csaknem felében működnek nyugdíjasklubok, melyek a nyugdíjasoknak rendszeres találkozási lehetőséget, közösségi élményt nyújtanak. A klubok negyedében zajlanak rendszeresen ismer-

retterjesztő előadások, kb. 5 százalékuk működtet amatőr művészeti csoportot. A nyugdíjasok érdekképviselésével, művelődésével néhány országos mozgalom, országos vagy helyi civil szervezet is foglalkozik, egy részük szintén a művelődési házakban működik.

A BMK idősek tanulását támogató programjainak célja az életminőség javítása mellett a kulturális és információs esélyegyenlőség megteremtéséhez való hozzájárulás.

Az idős korosztálynak szóló programok, az idős korosztály csoportjai a BMK-ban az intézmény alapítása óta megtalálhatók. Az Őszidő nyugdíjasklub 1979-től működik a XI. kerületben élő nyugdíjasok kedvelt és népszerű találkozóhelyeként. Heti rendszerességű klubnapjai az igényes ismeretterjesztés (zeneirodalom, művészettörténet, diavetítéses útbeszámolók) jegyében zajlanak.

Rendszeresen indulnak budapesti sétára, múzeumok időszakos kiállításainak megtekintésére, de gyakran mennek együtt kirándulni, sőt: időről-időre külföldi túrákat is szerveznek.

A 80-as években működött nagy sikerrel a Nyugdíjasok Amatőr Színháza, az idősek dalköre pedig még ma is rendszeresen találkozókat tart. Nálunk talált otthonra a Tájak-Korok-Múzeumok kelenföldi – döntően az idősebb korúakat tömörítő – 200 fős tagcsoportja is. A felsoroltak mindegyike szép és értékes, de inkább hagyományos jellegű program. Ezeket mind megtartva 2001-től már rendszerszerű programfejlesztésekbe vágunk bele, melynek fő elemei az alábbiak:

Képzések	Nyugdíjasklubok vezetőinek képzése (2001.)
	Művelődési program az élet harmadik korszakában élő időskorúak számára (350 órás képzési program fejlesztése: 2001.)
	képzők képzése (2003. április – RoLBOP ¹ keretében)
	„Kattints rá, Nagyi!” (képzési program fejlesztés, tanfolyamszervezés 2002-től)
	„Kattints rá, Nagyi!” tanár-továbbképzési program (2003. decembertől)
	Képzők képzése: nemzetközi szakembercsoport továbbképzése Budapesten a RoLBOP projektben kifejlesztett képzési program alapján (2005. Grundtvig 3 kurzus)
	Angol nyelvtanfolyam időskorúaknak (2005.)
	PHD dolgozat (Az idősök erőforrásainak felhasználása a helyi közösség fejlesztésében) – 2003-2007 – szerző: a BMK munkatársa.
	Az időskorúak tanulási korlátainak mérséklése – Magyar képzők továbbképzése a RoLBOP projektben kifejlesztett képzési program adaptálásával 2007.
	Információs, kommunikációs technológia oktatása időskorúaknak – Magyar képzők továbbképzése a Golden Age projektben kifejlesztett képzési program adaptálásával 2006.
Projektek	Az időskorúak tanulási korlátainak mérséklése – „RoLBOP” 2002–2003. (Socrates/Grundtvig 2)
	Az időskorúak tanulási korlátainak megszüntetése – „RoLBOP” 2003–2004. (Socrates/Grundtvig 2)
	WWW-Golden-Age 2005–2007 (Socrates/Grundtvig 2)
	Silvernet projekt 2007–2008. (Grundtvig 2)
	<i>SLIC – Fenntartható tanulás a közösségben: az idősök kompetenciáinak tudatosítása és újabb lehetőségek feltárása a tanulás és elkötelezettség érdekében 2007–2009. (Grundtvig 1)</i>
2002-től évente: Folytassa, Nagyi! Számítógépes ismereteket idős korban tanulók és oktatóik országos találkozója	
Hálózat-építés	szakértők hálózata (2002. szeptembertől) ²
	„Kattints rá, Nagyi!” képző intézmények hálózata (2003. márciustól)
	„Kattints rá, Nagyi!” képzésben résztvevők online közössége (2003. szeptembertől)
	„Kattints rá, Nagyi!” országos mozgalom elindítása (2003. szeptembertől)
	„Kattints rá, Nagyi!” weboldal készítése és működtetése (2003. februártól) www.nagyi.bmknet.hu

¹RoLBOP – Reduction of learning barriers for older people – Az időskorúak tanulási korlátainak csökkentése

²Az időskorúak társadalmi esélyeinek és aktivitásának elősegítésével foglalkozó andragógusok, pszichológusok, gerontológusok, időskorúak gondozásában jártas szakemberek hálózata

	Az EzüstNet Egyesület megalakulásának segítése, székhely biztosítása, együttműködés a szervezettel
Öntevékeny csoportok	Őszidő Nyugdíjasklub (1979-től)
	Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület Kelenföldi tagsoportja
	Folytassa, Nagyi! Klubok 2005-től
Kiadványok	Kattints rá, Nagyi – tanulási segédanyagok (jegyzet a résztvevőknek)
	The learning age – Removing barriers to learning for older people (2003.)
	Breaking down barriers to learning for older people – A training manual (2004.)
	„Az idős emberek tanulását gátló tényezők mérséklése” segédanyag – a Breaking down barriers to learning for older people – A training manual (2004.) magyar adaptációja
Időskorúak önkéntes munkája a bmk-ban	<ul style="list-style-type: none"> – e-Magyarország pont ügyelet – nyelvtanítás – Kattints rá... tanfolyamok tartása – bekapcsolódás a Golden Age és RoLBOP projektekbe – túravezetés
Egészségmegőrzés, szabadidő eltöltés	kirándulások szervezése
	gerinctorna tanfolyam
	KORLÁT – „Hogyan juthatunk zöldközelségbe” (http://korlat.bmknet.hu) Budapest természetvédelmi területei akadálymentességének feltérképezése mozgásukban korlátozottak számára (terepleírás, térképi információk, közművelődési kínálat)
	kézműves-foglalkozások
	családi hétvégék

2001-ben egy 360 órás művelődési programot dolgoztunk ki az időskorúak számára, mely mind terjedelmében, mind tartalmában egyedülálló volt, s még ez évben elindítottunk egy képzést a nyugdíjasklubok – többnyire a korosztályba tartozó – vezetői számára. Ezen a tanfolyamon vették fel a résztvevők azt az ötletet, hogy szervezzünk számítógépes tanfolyamokat időseknek. Így született meg a BMK egyik legsikeresebb programja, a Kattints rá, Nagyi! tanfolyam, mely mára országos kiterjedésű képzéssé vált, számos alprogrammal és nemzetközi együttműködésekkel.

Kattints rá, Nagyi!

A számítógéphasználat és az internethasználat szempontjából a 60 év feletti korosztály jelentősen elmaradt a többi korcsoporttól. 2006-ban a számítógéphasználók aránya 8% (2002-ben 2%), az internethasználók aránya pedig 4% (2002-ben 1%) volt ebben a körben. Ennek oka korántsem csak az érthető idegenkedés, szerepet játszik a megfelelő lehetőségek hiánya és a tanfolyamok ára is.

A BMK által kidolgozott 25 órás képzés mind tematikájában, mind módszertanában figyelembe veszi az időskorú tanulási sajátosságokat, s a jelképes részvételi díj biztosíték arra, hogy anyagi okok senkit ne gátoljanak meg a bekapcsolódásban.

A résztvevők megismerkednek a számítógép, az internet, az internetes keresők használatával, létrehozzák saját elektronikus postafiókjukat, s készség szinten elsajátítják annak használatát.

A program iránt kezdetektől óriási igény mutatkozik, folyamatosan százak váraкоznak az előjegyzési listán. 2002-ben indítottuk az első képzéseket, és azonnal szembesültünk azzal a nehézséggel, hogy bár mindenki – beleértve a döntéshozókat is – örömmel üdvözölte a kezdeményezést, a program anyagi háttérének biztosítása komoly erőfeszítéseket követel. Az első jelentős támogató Újbuda Önkormányzata lett – 2003-tól folyamatosan vállalja a XI. kerületben élő időskorúak tanulásának költségeit, de az igény még az ő esetükben is jelentősen meghaladja az anyagi kereteket. Jelentős fordulat 2006-ban következett be, ekkor lett a program támogatója a UPC Magyarország.

Hálózat

A UPC Magyarországnak köszönhetően a program vidéki városokban is elérhetővé vált. 2006-ban tizenegy, 2007-ben már 15 településen (Budaörs, Debrecen, Dunaújváros, Eger, Gyöngyös, Mezőtúr, Nagykanizsa, Nyíregyháza, Óriszentpéter, Pécs, Salgótarján, Székesfehérvár, Szombathely, Vasvár, Veszprém) indított a BMK kihelyezett tanfolyamot.

Partnereinkkel, a helyi közművelődési szervezetekkel, intézményekkel együttműködési megállapodást kötünk, így tisztázott munkamegosztás és

kiszámítható anyagi kondíciók mentén dolgozhatunk együtt. Ez az a fajta együttműködés, amin mindenki nyer. Nyernék mindenkinek előtt a településen élő idősebb társaink, mert elérhetővé válik számukra egy olyan tájékoztató és kapcsolattartási eszköz, ami sokáig a fiatalok privilégiumának tűnt. És nyernék a közművelődési szervezetek, hiszen tehetik azt, ami a dolguk. Anyagi nyereségük természetesen nincs, hiszen annak érdekében, hogy minél többen kapcsolódhassanak be a tanulásba, a kapott támogatást teljes egészében a közvetlen költségekre fordítják.

A BMK nem csak a szerződéses partnereinek, hanem mindenkinek kész segíteni, aki az idősek internet-tanulását a szívében viseli. Tapasztalataink megosztása mellett átadjuk a képzés módszertanát, a tanfolyami jegyzetet, az oktatóknak és a szervezőknek szóló ajánlásokat, valamint a képzési dokumentáció formanyomtatványait. A helyi tanfolyamok önerős beindításának segítésén túl pályázatok, támogatási kérelmek elkészítésében is örömmel segítünk.

Az elmúlt 5 évben 1000-nél többen végezték el a Kattints rá, Nagyi! tanfolyamot, 2007-ben pedig a két támogató segítségével ez a létszám megduplázódott, és az UPC támogatásnak köszönhetően a növekedés 2008-ban is folytatódik.

Az oktatási hálózat 2007-ben a határokat is átlépte: egy újabb, az Európai Unió által támogatott kétéves Grundtvig projekt (Silvernet 2007/2008) keretében Csíkszeredán és Komárnóban is elindulnak a „Kattints rá, Nagyi!” tanfolyamok.

Az oktatók és szenior tanulók a www-golden-age (2005–2007) nemzetközi projekt keretében öt EU tagállam hasonló oktatási programját és tanulóit is megismerték egy tanulási kapcsolatok program segítségével.

Folytassa, Nagyi!

A program részeként évente országos találkozókra is sor kerül, ahol a hasonló érdeklődésű „netnagyik” személyesen is találkozhatnak. A tanfolyamon megszerzett tudást „Folytassa, Nagyi!” klubfoglalkozásokon gyakorolhatják a végzett szenior tanulók, melyeket többek között önkéntesek vezetnek, de az infokommunikációs újdonságok bemutatásában a BMK munkatársai is kiveszik részüket. Azok a nyugdíjas internetezők,

akiknek nem áll otthoni internet-elérés rendelkezésre, minden oktatási helyszínen közösségi internet-elérési ponton egyénileg gyakorolhatják a megtanultakat. Az a tapasztalatunk, hogy a tanulócsoportok öntanuló és önszervező csoportokká válnak, a tanfolyam után is sokáig együtt maradnak, és közösen járnak gyakorlásra. A tanuláson kívül egyéb közös programokat szerveznek önmaguk számára, és a csoportok között is kialakulnak kapcsolatok. Az újbudai szenior tanulók igazi közösséggé formálódtak és megalakították saját egyesületüket is EZÜSTNET néven. Az egyesület tagjai kapcsolatot tartanak az ország számos településén tanuló netnagyikkal, sőt a nemzetközi kapcsolatok építésében is élen járnak: jelenleg távolból oktatják felvidéki és erdélyi társaikat.

A nyugdíjasok infokommunikációs képzését célzó országos képzési hálózatban elérhető „Kattints rá, Nagy!” tanfolyam az eInclusion legjobb gyakorlatai között felkerült a www.epractice.eu weboldalra, s egyben helyet kapott abban a dokumentumban, amelyet a liszaboni miniszteri tanács elé terjesztenek.

Nemzetközi tapasztalatok integrálása az idős hazai képzésébe

Az idős tanulók támogatásával számos európai ország jóval korábban elkezdett foglalkozni, tapasztalatot, módszertani tudást felhalmozni, így érthetően örömmel vettük, amikor 2002-ben megkeresték intézményünket, hogy csatlakozzunk egy az idős tanulók korlátainak csökkentését célzó nemzetközi projekthez (RoLBOP – Az időskori tanulás korlátainak mérséklése, Grundtvig 2.). A program első évében angol, ír és osztrák partnerszervezetünkkel közösen azonosítottuk az időskori tanulás korlátait, összegyűjtöttük a jó gyakorlatokat országainkban, rövid képzési programot tartottunk szakemberek és idős tanulók bevonásával, végül tapasztalatainkat, eredményeinket egy kiadványban rögzítettük. A második évben összeállítottuk egy 5 napos kurzus tananyagát, és a képzés anyagából kézikönyvet hoztunk létre. 2005-ben az általunk kialakított képzési program alapján kurzust szerveztünk Magyarországon, melyen 8 ország felnőttoktatói vettek részt.

A 2005-ig tartó program nemzetközi tapasztalatait igyekeztünk itthon hasznosítani és a hazai szakemberek számára hozzáférhetővé tenni. A projekt keretén belül adaptáltuk, a hazai szükségleteknek megfelelően átalakítottuk a nemzetközi programokat, úgy hogy a magyar igényekhez igazodjanak, de megőrizzék innovatív tartalmukat. Az adaptációt követően a két témára építve kétmodulos képzést szerveztünk az idősek képzését vezető, szervező közművelődési intézményekben, civil szervezetekben és szociális intézményekben dolgozó szakembereknek, önkénteseknek (Információs, kommunikációs technológia oktatása időskorúaknak – Magyar képzők továbbképzése a Golden Age projektben kifejlesztett képzési program adaptálásával 2006., Az időskorúak tanulási korlátainak mérséklése – Magyar képzők továbbképzése a RoLBOP projektben kifejlesztett képzési program adaptálásával 2007.).

2007 őszétől pedig egy új kétéves Grundtvig 1. programba vágunk (Fenntartható tanulás a közösségben: az idősek kompetenciáinak tudatosítása és újabb lehetőségek feltárása a tanulás és elkötelezettség érdekében). A projekt célja, hogy kapcsolatot teremtsen a közösségfejlesztés, az önkéntesség és az élethosszig tartó tanulás között. Olyan módszerek kidolgozására kerül sor a projekt keretén belül, amelyek arra ösztönzik az időskorúakat, hogy aktív állampolgárokká váljanak, valamint bátorítja őket, hogy tudásukat fejlesszék formális és nem formális képzési keretek között.

IVÁNYI KÁROLYNÉ

Vác város és a kultúra

Vác városát az elmúlt évtizedek folyamán sokféleképpen határozták meg, sokféle jelzővel illették. Nevezték, nevezik püspöki városnak, műemlékei miatt barokk városnak, nagyszámú oktatási intézménye miatt iskolavárosnak, rangos rendezvényei, zenészdinasztiái miatt zenei városnak, nem utolsósorban földrajzi fekvése miatt a Dunakanyar szívének. E meghatározások, jelzők mindegyikének mély történelmi gyökerei vannak, melyek a mai napig befolyással bírnak életére és jellemzik a város kulturális arculatát.

A város életében döntő szerepet játszott az a tény, hogy itt volt és van a Szent István király által utolsóként, tizedikként alapított püspökség székhelye.

Az ország és Vác város életében is döntő változást hozott a reneszánsz kultúra felvirágzása, mely városunkban Báthori Miklós püspök tevékenységéhez fűződik. Csak sejtéseink lehetnek arról, hogy – a csak szűk körnek elérhető Báthori-könyvtáron túl – a humanista eszmevilág és a reneszánsz kor külső megnyilvánulásai, az épületek (püspöki palota, vár, kanonoki házak, székesegyház) látványa milyen mértékben hatott a városban élő emberekre.

A főváros közelsége, a város püspöki székhely mivolta, a piarista gimnázium ittléte kedvező feltételeket teremtett ahhoz, hogy a város Pest megye északi, valamint Hont és Nógrád megye déli részének kulturális központjává váljon.

Az országban Vác azon kevés kisvárosok közé tartozik, ahol teljes a közgyűjteményi-hálózat. A városban 1950 és 1990 között több kultúrház is működött, de talpon csak az 1976-ban új épületbe költözködő Madách Imre Művelődési Központ maradt.

Az elmúlt közel két évtizedben bekövetkezett mélyreható gazdasági, társadalmi és politikai változások gyökeresen átalakították a szűkebb és tágabb környezetünk struktúráját. Mindez a közművelődés, a kultúra, a szabadidő felhasználása szempontjából is új helyzetet teremtett. A városnak ezért újra kellett gondolnia, milyen keretek között kívánja megvalósítani kulturális céljait. Az új helyzetnek megfelelően készült el a város középtávú kulturális koncepciója. A város úgy kívánta megújítani a kulturális életet, hogy bővítette az intézményi háttérrel és erősítette kapcsolatait a helyi egyházi és civil szervezetekkel, valamint a környékbeli településekkel.

A városvezetés az elképzelések megvalósítása során mindvégig tekintetbe vette és veszi a történelmi hagyományokat.

Hagyományörző-megújító kultúrpolitikája során együttműködik a váci püspökséggel és a többi vallási felekezet képviselőivel.

Sokszínűvé tette az iskolai oktatást; bővítette és fejlesztette a közgyűjteményi hálózatot: városi levéltárat létesített, pedig nem alapellátási feladata, tervbe vette a múzeum városi kezelésbe vételét; zeneiskolát tart fenn; fejleszti a közművelődési intézményeket.

Váci Huszár- és Nemzetőrbandérium

Intézményalapítással is elősegíti a többcélú turizmust; a helyi televízió városi tulajdonba vételével szélesebb körű ismeretátadást valósít meg; pártfogolja a kulturális célú magánkezdeményezéseket. Támogatja a civil szerveződéseket és kezdeményezéseket. Lehetővé teszi történeti és turisztikai kiadványok megjelentetését, és egész évben gazdag kulturális programokat kínál. Teszi mindezt úgy, hogy közben folyamatosan megújítja a városi környezetet is.

Mindezek azt mutatják, hogy Vác városa ragaszkodik múltjához, kulturális értékeihez, és ezek ápolásához, bemutatásához egyrészt megteremti az intézményi háttérrel, másrészt lehetőségeihez mérten támogat minden olyan civil kezdeményezést, amelyek a város rangját a kultúra eszközeivel emelik. Ez a tevékenység természetesen nem öncélú, és nem csak a város polgárait szolgálja. Kulturális programjait, turisztikai céljait a nyitottság és az egyediség jegyében kívánja megvalósítani oly módon, hogy azt maga a város, a Váci kistérség, a Közép-magyarországi régió, az Európai Unió, vagyis ország-világ megismerhesse.

Megalakult a Dunakanyar Többcélú Önkormányzati Kistérségi Társulás, amelynek egyik jelentős részfeladata a kistérségi, regionális kulturális együttműködés elősegítése és megvalósítása, a kistérségi települések művészeti csoportjainak bemutatkozása.

A városban nyilvántartott védett műemlékek száma 75. Legjelentősebb részét a történelmi belvárosban lehet megtalálni. A főként barokk épületegyüttesek jelentős turisztikai vonzerővel bírnak. A felújítások során az a cél fogalmazódott meg, hogy ezeket az épületeket funkcionálisan is kulturális célokra hasznosíthatóvá kell átalakítani.

A Duna, a Dunakanyar, a Pilis és a Börzsöny kínálta lehetőségeket Vác törekszik saját hasznára, a város fejlődése és a turizmus intenzív fejlesztése érdekében eredményesen hasznosítani.

Több mint ezeréves kisvárosunkban mindig is nagy becsben állt a kultúra.

Madách Imre Művelődési Központ

Ezen a helyen 1976 óta várja az intézmény a látogatóit, szolgálja a város kultúrát szerető közönségét. Ha elemezzük a statisztikai adatokat, bizony meglepő számokat kapunk. Évi százezer látogatóval számolva – a harminc év alatt – közel három millióan fordultak meg az intézményben. Harminc év alatt – évi hatvan színháztermi rendezvény tekintetében – 1800 saját szervezésű előadást tartottunk. Folyamatosan 30–35 művészeti csoport, klub, szakkör, civil szervezet heti, havi rendszerességgel tart foglalkozásokat az intézményben. Ezek a közösségek otthonra leltek itt, értelmes, hasznos időtöltést biztosítva tagjaiknak. Minden korosztály találhat kedvére való programot.

Napjainkban komoly kihívást jelent az informatika rohamos fejlődése, a plázák világa. Mégis azt tapasztaljuk, hogy vannak szép számmal olyanok, akik keresik a közösségi élményt, a szép és érdekes kiállításokat, az elgondolkodtató színházi előadásokat, a hétköznapi feledtető zenei élményeket.

Mi öértük dolgozunk, nekik ajánljuk a „ház” programjait, melyeket velük együtt szeretnénk összeállítani úgy, mint eddig.

Az intézménnyel szemben is újabb elvárások fogalmazódtak meg az elmúlt években, s ezeknek igyekeztünk megfelelni.

Hat évvel ezelőtt mi már kerestük azokat az új művelődési formákat, amelyek mára már hírnevet szereztek a városnak és az intézménynek is.

A működő művészeti közösségekre építettünk: Vox Humana Énekkar, Serenus Kórus, Harmónia Kórus, Fónay Márta – HUMÁNIA – Drámai Műhely, Jeszenszky Art Center, Silvestar Művészképző Iskola, valamint a városunkban élő, a városhoz kötődő művészekre: Bogányi Gergely, Bednarik Anasztázia, Kalocsay Zsuzsa, illetve hívtunk országos hírű előadókat, produkciókat.

Évszakonként megrendezzük a több héten át tartó igényes, kulturális értéket közvetítő, különböző műfajokat felsorakoztató programsorozatok.

A „piac” a kultúra esetében is ugyan úgy működik, mint más áru értékesítése esetén, ezért a marketing eszközöket nekünk is alkalmazni kellett. Elsősorban a reklám és propaganda anyagainkat dolgoztuk át, a

szervezést erősítettük, az internet lehetőségeit kezdtük jobban kihasználni.

Nem volt ez egyszerű, mivel személyi, tárgyi és anyagi eszközök kellett hozzá.

Hangverseny a Fehérek templomában

Ma már jó úton haladunk, mert megértésre, támogatásra találtak kezdeményezéseink a fenntartó önkormányzat részéről, továbbá intézményünk dolgozói is megértették, ma már kevés az, ami pár évvel ezelőtt még elfogadható volt kulturális kínálat címén.

Az anyagi feltételek megteremtése nagy munka (pályázat, szponzor, hirdető stb.), de legalább ilyen nagy munka volt az intézményen belüli szervezeti felépítés korszerűsítése is. Az értékeket meg kell tartani, de az újítás, a folyamatos megújulás elkerülhetetlen ma már.

A civil szervezetek, művészeti csoportok fontosak számunkra, de meg kellett értetni velük is, hogy együtt kell működni ebben a munkában, mert ez számukra is előnyökkel jár. Bemutatók, fellépési lehetőségeket biztosítottunk számukra. A közönség értesült a programjaikról, mivel bevettük a fesztivál programok közé azokat a csoportokat, amelyek szín-

padképes produkcióval rendelkeztek, ezáltal bevételre is szert tettek, illetve a pályázatokon is nagyobb eséllyel indulhatnak. Mára már törek-szenek arra, hogy valamelyik fesztiválon részt vehessenek.

A turisztikai vonzerőt jelentő fesztiválok, kulturális turisztikai prog-ramok éves tervét kidolgoztuk.

Az össz-művészeti fesztivál lehetőséget ad az igényes, színvonalas kulturális programok szervezésére, minden korosztály számára, a város és a környék lakosainak.

Ilyen városunkban a Váci Világi Vigalom a barokk jegyében, melyet már tizenöt éve rendez a város. Két évvel ezelőtt úgy döntött a város ve-zetése, hogy ezt a három napig tartó, közel száz programot magába fog-laló kulturális fesztivált a művelődési központ szervezze. Nagy feladatot jelentett ez, de igazi szakmai siker született. Három nap alatt száz prog-ram zajlott tíz helyszínen, a barokk épített örökség bemutatásával. Közel ötvenezer látogatónk volt az ország minden részéből, valamint külföldről – a német, szlovák, japán, francia, finn, izraeli testvérvárosok delegációi által.

A Kisebbségi Önkormányzatok – szlovák, ruszin, ukrán – rendszeren szerepelnek a műsorokban. Ebben az évben első ízben a cigány ki-sebbségi önkormányzat is jelezte együttműködési szándékát kulturális programok szervezésében.

Fesztiválprogramok, rendezvénysorozatok:

Váci Világi Vigalom 1992-től

Városházi Esték 2000-től

Váci Tavasz Fesztivál 2003-tól

Őszi Művészeti Hetek 2004-től

Téli Ünnepi Napok 2006-tól

Zsidó Nyári Fesztivál vidéki helyszínként 2006-tól

Közkinccs pályázatok

Három alkalommal pályázott az intézmény a Közkinccs által meghirdetett felhívásokra, ebből két esetben sikerrel.

2005-ben a modellértékű programok együttműködéssel megvalósuló regionális jelentőségű közművelődési pályázatra.

Az „Őszi Művészeti Hetek” kulturális fesztivál a pályázaton elnyert 1 millió forintos támogatással érte el azt a célt, amely létrehozásakor megfogalmazódott.

Célunk olyan kulturális programsorozatok megrendezése, amelyek hagyományt teremtenek régióinkban és szezonálisan bemutatásra kerülő eseményként jelennek meg a köztudatban.

Közművelődési tapasztalataink alapján a programok összeállításánál figyelembe vettük a műfaji sokszínűséget és azt, hogy a belépőjegyek mérsékelt ára látogatóink számára lehetővé tegye a több programon való részvételt. A 2005-ben immár másodszor megrendezésre került Őszi Művészeti Hetek tervezésénél a műfaji sokszínűségen kívül a nemzetiségekkel történő összefogást is kihangsúlyoztuk a programok kialakításánál. Együttműködve a ruszin, szlovák és ukrán kisebbségi önkormányzatokkal választottuk ki azokat a nemzetiségi érdeklődésre számító programokat, amelyek bemutatásra is kerültek.

Közönségünk körében hagyománnyá vált az évente többször is fellépő nemzetiségi néptáncgyűttesek előadásának látogatása. Az Őszi Művészeti Hetek keretében egy teljes napot szenteltünk a nemzetiségieknek. A „nemzetiségi esten” bemutatásra került a ruszin néptánc együttes, a szlovák népdalkör és az ukrán táncgyűttes műsora és közös képzőművészeti kiállításuk.

2007-ben a kistérségi feladatot végző közművelődési intézmények részére kiírt programra pályáztunk.

A Dunakanyar Többcélú Önkormányzati Kistérségi Társulás 2007 májusában pályázott az O/ktatási és Kulturális Minisztérium Közkinccs Programjának térségi szintű felhívására, a Közkinccs II. altémájára, a váci Madách Imre Művelődési Központ együttműködésével. A társulás

900 000 Ft támogatást nyert el „A mikrotérségek közötti kulturális kapcsolat erősítése” pályázati cél megvalósítására.

A program célja: A Dunakanyar Többcélú Önkormányzati Kistérségi Társulás mikrotérségei közötti kulturális kapcsolat erősítése egymás munkájának megismerésével, lehetőséget teremtve a további együttműködésre. Résztevők köre: A Dunakanyar Többcélú Önkormányzati Kistérségi Társulás mikrotérségeinek településén dolgozó közművelődési szakemberek, csoportok, a térség lakossága.

A Duna mente mikrotérségének településeit – Kismaros, Nagymaros, Szokolya, Sződliget, Vác, Verőce, Kosd – november hónapban hívjuk a Madách Imre Művelődési Központba.

A Cserhátalja mikrotérségének településeit – Acsa, Csövár, Galgagyörk, Penc, Püspökhatvan, Rád – március hónapban látjuk vendégül az intézményben.

A Felső Galga mente településeit – Csörög, Kisnémedi, Püspökstilágy, Sződ, Vácduka, Váchartyán – május hónapban kívánjuk bemutatni.

A programok kiszélesítését, a térség településeinek összefogását céloztuk meg azáltal, hogy a kistérség központjában a legnagyobb településen, Vácon szerveztük, és szervezzük meg a továbbiakban is a tervezett eseményeket.

Az egész napos programon az aulában, a kávézóban és a színházteremben egy-egy mikrotérség településeinek nyújtottunk lehetőséget sajátosságaik, értékeik bemutatására. A borkóstolástól a mezőgazdasági termékek bemutatásán keresztül a kézművesek alkotásainak kiállításáig mindenre sor került.

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium Közkincs programjának köszönhetően intézményünk olyan kulturális feladatokat is el tud végezni, amelyeket pályázat nélkül csak kisebb nagyságrendben vagy egyáltalán nem lenne képes megvalósítani.

Az eddigi sikerek alapján a jövőben is pályázni kívánunk.

A pályázatot lebonyolító Közép-magyarországi Régió Kulturális Koordinációs Iroda vezetőjétől minden felvilágosítást, segítséget megkapunk munkánkhoz, melyet ezúton is köszönünk.

Forrás: A kultúra magyar városa 2008.

PÁLNÉ HORVÁTH MÁRIA

Megújult a kultúra központja

Átépitett és szépen felújított épületben folytatódnak a Kemenesaljai Művelődési Központ és Könyvtár mindennapjai. Az egy évig tartó rekonstrukció után augusztusban lakták be ismét az épületet, s egyre többen keresik fel az intézményt.

A megújult épület előtere

Címzett állami támogatásként kapott Celldömölk önkormányzata 430 millió forintot a művelődési központ és könyvtár épületének rekonstrukciójára 2005-ben. A tavaly kezdődött munkálatok során új szint került az épületre, alapterülete 2200-ról 3500 négyzetméteresre bővült. Új helyre kerültek a falak, a terek új funkciókat kaptak. Közben a Nyugat-dunántúli

Regionális Tanács pályázatán újabb 19 millió forintot nyert a város, amelyből – hatmillió forint önrészt társítva hozzá – a színházterem is megújulhatott. A felújított épületet ez év augusztus 19-én avatta fel dr. Dudás Ferenc, a Miniszterelnöki Hivatal szakállamtitkára és Fehér László polgármester. A dátum annál inkább is jelentős az intézmény életében, mivel három és fél évtizeddel korábban, 1972. augusztus 18-án adták át az eredeti épületet Kemenesalja kulturális központjának. Így a 35. évfordulót igazán különleges módon ünnepelhettük, amikor az épület kulcsát átvehettem az avatási ünnepségen.

A Kemenesaljai Művelődési Központ és Könyvtár épülete

A kívül-belül megújult épület földszinti, tágas előtere lehetőséget ad arra, hogy kamara-előadásokat tartsanak, mellette kávézó fogadja a betérőket. A színházterem mellett ezen a szinten található a Szilágyi Mária szobrászművész hagyatékából berendezett állandó kiállítás. A lépcsőn és liften is megközelíthető emeleteken a kiállítások és társas rendezvények helyéül szolgáló galéria mellett oktatásra és konferenciákra alkalmas előadótermet, táncos foglalkozásokhoz próbatermet, díszítő- és képzőművész foglalkozásokhoz műtermet alakítottak ki. A könyvtár három szintet foglal el, az infotéka, a gyermek és felnőtt részleg belső lépcsőn is elérhető a könyvtár látogatói számára. A könyvtárban a már megszokott szolgáltatásokat tágasabb helyen, térben és funkcióban jól elkülönülve

vehetik igénybe az intézményegység használói, és itt is tovább működnek a megszokott közösségek, a Kemenesaljai Berzsényi Asztaltársaság és a Honismereti Kör. Egyelőre még csak szerkezetkész állapotban van az épületben a televíziós stúdió és a mozi, a városvezetés további pályázati forrásokat keres arra, hogy funkciójuknak megfelelően kialakíthassuk ezeket a tereket is.

A visszaköltözés után legegőbb a kisközösségek tértek vissza. Régi csoportjaink, szakköreink, klubjaink – 22 saját szervezésű kisközösségünk van – újra birtokba vették a házat. A Rocky Dilly ARRC Egyesület táncosai, az Energy Dabaston Sport Tánc Egyesület tagjai, a Kemenesalja Néptáncsoport, az asszonyok díszítőművész szakköre, a fafaragó szakkör, a képzőművész kör mellett elkezdtek munkájukat az újonnan szerveződött közösségek is, a hastánc-tanfolyam, az alakformáló, testtartásjavító és kismamatorna is. A civil szervezetek közül a Kemenesaljai Művelődési Központ és Könyvtárban működik továbbra is a Kemenesaljai Baráti Kör, a Dukai Takách Judit Játékszín Alapítvány, a Kemenesaljai Néptáncért Alapítvány, az Együtt Celldömölk Városért Egyesület, a Nyugdíjas Vasutasok Országos Egyesülete helyi csoportja. Szervezzük a felnőttképzési tanfolyamokat, az egészséges életmóddal kapcsolatos előadássorozatokat, filmvetítéseket, úti-élmény beszámolókat. Elindítottuk azt a konferencia-sorozatot, melynek keretében a városi óvoda fejlesztő műhelyével közösen szerveztünk szakmai napot. A gyerekeknek és felnőtteknek szóló bérletes színházi előadások, és az ifjúsági komolyzenei hangversenyek telt házasak. Tervezünk kamarazenei hangversenyeket, operett és operaelőadásokat is. A hagyományos városi nagyrendezvények (Városi Majális, Kráterhangverseny, Celli Búcsú, Sághegyi Szüret, az Éremgyűjtők Országos Cserenapja, a nemzeti ünnepekről és jeles napokról való megemlékezések) szervezése mellett új rendezvényeket, programsorozatokat, közművelődési tevékenységformákat tervezünk a következő évekre: szakmai konferenciák, civil fórumok, idegenforgalmi és turisztikai rendezvények, összművészeti fesztiválok.

Az intézmény jövőképeinek kialakítását meghatározza, hogy Celldömölk város és Kemenesalja kistérség fejlesztési koncepciója milyen célokat, feladatokat, prioritásokat határoz meg, és ezen belül milyen szerepet szán a város és kistérsége kulturális központjának, a Kemenesaljai Művelődési Központ és Könyvtárnak.

JÖVŐKÉP: A FEJLŐDÉS LEHETSÉGES ÚTJAI

KEMENESALJAI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT ÉS KÖNYVTÁR

Információs központ

- *szellemi műhely*
- *kistérségi információs centrum*
- *elektronikus adatbank*
- *világhálós kutatóközpont*

Konferenciaközpont

Idegenforgalom és turizmus

- *konferencia-turizmus*
- *kulturturizmus*
- *zarándokturizmus*
- *borturizmus*
- *termálturizmus*
- *gyógyturizmus*

Kulturális központ

- *Intézményi tradíciók*
- *Művészeti alapiskola*
- *Soltis Lajos Alternatív Színház*
- *Civil szervezetek*

Oktatási központ

- *szakemberképzés*
- *átképzés és továbbképzés*
- *továbbtanulási lehetőségek*

Eredmény:

- A Kemenesaljai Művelődési Központ és Könyvtár Celldömölk és Kemenesalja közösségi, kulturális szolgáltató központjává, információs centrumává és szellemi műhelyévé válik.
- Celldömölk és Kemenesalja gazdasági és társadalmi pozíciói erősödnek (a lakosság életszínvonala emelkedik, nő a munkahelyek száma, átalakul a helyi humánerőforrás-térkép).
- A város és térségének ismertsége és vonzóvá tétele fokozódik.
- A kulturális programkínálat és az idegenforgalmi szolgáltatásrendszer biztosítja a visszatérő és újonnan érkező hazai és külföldi vendégek létszámának növekedését.

HEFNER ERIKA:

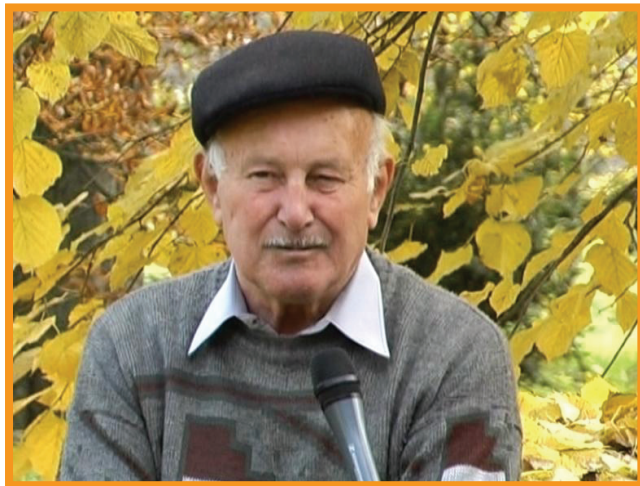
„Emlékek nélkül a nemzet híre csak árnyék”¹

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer Uzdon egy kúria, amelyből később iskola, azt követően pedig múzeum lett. Oda nem megy véletlenül az ember. Uzd 270 lelket számlál, Sárszentlőrinc csatolt községe, Pakstól 26 km-re nyugatra, Szekszárdtól észak-nyugatra 40 kilométernyire. Arról híres, hogy **„itt a lakosság tíz százaléka népfőiskolás”** – mondja a múzeum vezetője, az egykori iskola igazgatója:

RENKECZ JÓZSEF NÉPTANÍTÓ.

Így. Csupa nagybetűvel...

Már 18. éve, hogy minden ősszel tanulni hívja a falu embereit az „Igazgató bácsi”. Mert-hogy így hívja őt mindenki, még a 82 éves Mészáros Katica néni is, a népfőiskola egyik szépkorú hallgatója. **Uzdi Puszták Népe Népfőiskolá-**nak keresztelték el magukat, amit már meg is kell változtatni, hiszen a hat kilométerre lévő nagyobb településről

¹Vörösmarty Mihály 1840.

Sárszentlőrincről is átjárnak az emberek tanulni. Gondoskodtak arról is, hogy zászlót is hímezzen valaki és büszkén hirdesse: itt olyan emberek laknak, akiknek természetes az élethosszig tartó tanulás, pedig a Life Long Learning-ről még nem is hallottak. Az ő iskolájukban hetente van tanulás, amikor az „Igazgató bácsi” felkészülten várja a hallgatókat, a következő napirend szerint:

1. Mi történt a héten? – közérdekű országos és helyi hírek
2. Meteorológia – mennyi napsütés, csapadék, milyen irányú szél fúj (itt jegyzem meg, hogy 1990 óta Józsi bácsi naponta feljegyzést készít naplójába az időjárásról)
3. Ornitológiai percek – a madarak megfigyeléséről
4. Előadás meghívott vendéggel

Külön nagy szeretettel fogadják az uzdiak a Tolna Megyei Ifjú Tudor Verseny diákjait, akiknek felkészültségét mindig nagy elismerés övezi. Megfordult itt már nem egy egyetemi tanár is, de a polgármester is rendszeres vendége a népfőiskolának.

Aki időutazásra vállalkozik, és személyesen akar meggyőződni a leírt személyi és tárgyi feltételekről – különös élményben lesz része. Találkozik egy kivételesen megszállott emberrel és egy hamisítatlan milióval, amely cseppet sem tudományos, de mégis mély nyomot hagy a látogatóban.

Az udvaron a faragott – Négy ökrös – szekér fogadja a vendégeket. 1845 szeptemberének utolsó napjaiban innét indult el a szekér Petőfi Sándorral és Sas Erzsikével, ezért az 1993-ban itt táborozó fafaragók méltó emléket hagytak maguk után a székely kapun és a libikókán kívül is.

A felújításra szoruló épület három volt osztályában most kiállítóterem van, ugyanúgy, mint a ház többi helyiségében. Józsi bácsi 35–40 éve gyűjtögeti az itt kiállított dolgokat.

Az első a Néprajzi terem, ahol ő 10 éven keresztül tanította az összevont 5–6–7–8. osztályt. Itt egyveleg van. A településről gyűjtött régészeti eszközökön kívül szövő-fonó alkalmatosságok, méhészeti eszközök, a tíz évvel ezelőtti méhésztalálkozó tárgyi emlékei vannak. A leglátogatottabb az iskolatörténeti szoba, a valamikori 5–6. osztály. Itt eredeti minden. A padoktól a számológépen át a pohártartóig. Minden az uzdi-sárszent-

lőrinci iskola hagyatéka. Ezt nem rendezte muzeológus, úgy van, ahogy eredetileg használták.

A harmadik terem az úttörőszoba. A helyi úttörőélet számos relikviája vitatott értéket képvisel. Azok a látogatók, akik átélve ezt a kort idelátogatnak, szívesen nosztalgiáznak a látottakon.

Az épület számos kincset rejt még:

- Költők szobája, amely felidézi legfőképp Petőfi Sándor (a sárszentlőrinci Evangélikus Gimnázium tanulója volt), Illyés Gyula (mivel itt született nem messze), és Lázár Ervin emlékét, aki szintén e föld szülötte volt és sajnos nemrég elhunyt.
- Fürdős-szoba: a kúria tulajdonosainak ereklyéi, helyben gyűjtött, korabeli használati tárgyak idézik fel a régmúlt időszakot.
- Társalgó: 100 évesnél régebbi tálalószekrény a Fördös család tulajdonából, amelyet a termelészövetkezetből sikerült megmenteni, mivel ott mérekszekrényként használták. Itt látható Dr. Pesthy Pál egykori miniszter mives könyves-szekrénye. Az óriási körasztalon mindig aktuális dokumentumok vannak.

- Józsi bácsinak is van egy „irodája”, ahol a felmenők fényképei vigyáznak a helyes irányra. Itt van a számos kitüntetés, oklevél, amivel lelkes munkáját díjazták.

Józsi bácsi szívesen fogadta a diákokat udvari sátorozás formájában, vagy a „retró” stílusú 10 személyes, emeletes vaságyas, lavóros, udvari vécés szálláshelyen nyaranta.

Az épület történetéről Renkecz József mesél:

- 1959-ben sikerült megkönyékeznem a termelészövetkezet elnökét, hogy a sok kastély közül az egyiket alakítsák át iskolává. Három tanulócsoporthoz és három nevelő működött itt, de ahányan voltunk, annyi felé volt az iskola. Így aztán ’59-ben 80 ezer forintos hozzájárulással és sok-sok társadalmi munkával létrejött az iskola. Nagyon örültünk neki, mert a három tanulócsoporthoz külön-külön teremben tanulhattak, idilli környezetben. Itt elmélázhat az ember ősszel is és tavasszal is, nagyon idillikus, kedves hely ez. A gyerekek annyira szerettek ide járni, hogy csak délután 4–5 óra tájban mentek haza, pedig akkor még nem volt a „napközi otthon intézménye”! Holott közben még ebédelniük is kellett volna... Itt voltak méheink, nyulaink, galambjaink. Egy tanulmányi felügyelő, Herczeg Ágnes mondta: „ez egy ideális Rousseau-i iskola, gyönyörű természeti környezetben”. Így működött ez 1972–73-ig, amikor összevonásra került sor, mindhárom csoportnak be kellett költöznie nevelőstül a sárszentlőrinci iskolába. A szülői értekezlet után – ahol mindig teltház volt –, amikor ezt bejelentettük, tíz tagú küldöttség ment Paksra a pártbizottságra, hogy engedjék már meg, hogy itt maradjon, hagyják békén ezt az iskolát, hiszen már akkor tudtunk eredményeket felmutatni diákjainkkal. De az új hat, később nyolc tantermes iskolában megteremtették a feltételeit a szakrendszerű oktatásnak. Ma is látom magam előtt a négytagú küldöttséget, akik arra agitáltak, hogy vállaljam el az új iskola igazgatói posztját. Lőrinci lévén engem ismernek, tisztelnek, elismernek a Lőrinciek, fogadjam el a felkérést. Akkor még nem tudtam, hogy édesanyám és a nagytiszteletű asszony azért imádkoznak, hogy ne vállaljam el, mert túl nehéz feladat lesz számomra. Hát azért elindultunk... Nem volt

könnyű. Meg hát van olyan biblikus mondás is, hogy senki sem lehet próféta a saját hazájában – ezt is jól megjegyeztem én akkor. De hát nem tudtam ellenállni a kérésnek, 73-ban beköltöztünk Sárszentlőrincre. Mi nevelők a gyerekekkel együtt bejárók lettünk.

- Nehezebb volt akkor, mint ma. Soha nem hittem, nem gondoltam, hogy érzékenyebbek a pedagógusok. Itt soha nem ellenőriztük egymást, kinek mennyi túlórája van, hanem azt kerestük, ki tud többet jobbat tenni. Én azt az anyagias oldalát nem értettem meg, mert mindenkinek megvolt a tisztességes fizetése.
- Itt maradt az épület. Két szolgálati lakást alakítottak ki, amiből rövidesen beköltöztek a két kilométerre lévő Lőrincre a tanárok, mert megunták a bejárást. Én egy kicsit örültem, mert az elkezdett múzeumi gyűjtési munka továbbmehetett, helyet kapott.
- 1990-ben, amikor nyugdíjba mentem, attól kezdve a munka folyamatos és szakszerűbb lett, bár én nem vagyok muzeológus, de talán ez a jó. Többször ért a vád: „te Jóska, azt hiszed, ha sok mindennel kikapátázod a termet, akkor az annál többet mutat, annál többet ér? Pedig néha a kevés többet ér, mint a sok!”..Én ezzel mélyen egyetértettem, de én nem tudtam azt mondani sem a Laci bácsinak, Somogyi néni-nek, Julis néni-nek, hogy nem kell, amit jó szívvvel adott. Később, amikor jönnek és keresik: „hol van az amit adtam Igazgató bácsi? Hova tette?” – Mit mondjak én akkor?
- Nem egészen jó hátszéllel érkeztem én erre a pályára, mert a szüleim vagyonosak voltak, ezért volt egy kis munkaszolgálatom, és egy kis ávéhás egrecíroztatásom is, és hát ezek mind-mind visszajeleztek a pályafutásom során. Bár miután igazgató lettem Lőrincen, nem szakítottak tovább ezekkel. ’90-ben amikor azt mondták, hogy 15–20 évre lesz itt neked Uzdón teendő, kicsit rosszallva fogadtam. Hiszen én mindenkivel jót akartam tenni, ez volt a nagy bajom, ezért nem voltam jó igazgató. Mert a jó igazgató erélyes, határozott, kemény fellépésű. Azt gondoltam, aki bólogat, mosolyog az tényleg jó ember. Rá kellett jönnöm, hogy nem egészen így van ez.
- Úgy gondoltam, hogy a 18. éve működő népfőiskolának legyen egy helye, ezért a 80–100 fényképet és dokumentumot a volt iskolai könyvtárban helyeztem el. Jó lenne, ha volna ebben a megyében, valamely városban, faluban olyan hely, ahol ezek az ereklyék megte-

kinthetőek lennének. A népfőiskola most nem egy felkapott dolog, de én bízom abban és ez a hitvallásom, hogy akármilyen kulturális élet működik egy faluban, népfőiskola nélkül csonka a kulturális tevékenység.

Az iskolai oktató-nevelő munkám során sok komoly állami kitüntetést kaptam, nyugdíjba vonulásom után is még tízet. Ami azt jelenti, hogy most tartok a huszonnegyediknél. A legnagyobbat számomra mégis egy autóbusszofőr adta, aki hozta az iregszemcsei gyerekeket. Ültünk a padon, a gyerekek itt szaladgáltak-játszottak, és odafordult hozzám ez az egyszerű ember és azt mondja: „Jóska bácsi miért nem lehet ennek az országnak ilyen rendes ember a vezetője, mint maga?!” Ez nekem olyan jól esett, ezt mindenkinek elmondom, mert ezt az embert nem biztatta senki sem, nem szólt bele a szakszervezet, a párt, hanem így egyszerűen és közvetlenül kibuggyant belőle. Akkor azt gondoltam, ezek szerint jól csinálom azt, amit csinálok...²

---

²Az írás Hahn Róbert és fia Iskolából múzeum címmel készített filmjének felhasználásával készült.

VÁRHALMI ANDRÁS

90 éves a pesterzsébeti Csili

90 évvel ezelőtt, 1917. december 6-án apró cikk jelent meg az Erzsébetfalva és környéke elnevezésű helyi lapban:

„A magyarországi vas- és fémmunkások szövetsége erzsébetfalvai fiókja részére megvette 120 ezer koronáért a Csillag u. 2. számú Szücs-féle házat. A házat nemcsak átalakítják, hanem az udvarban egy nagy termet is építenek gyűlések céljára...”

A megvétel után gyorsan munkához láttak az új gazdák, és 1918 márciusában hivatalosan is megnyílt a munkásotthon.

Erről így írt a Vas és Fémmunkások lapja tudósítója:

„Március 2-án, szombaton este nyitottuk meg az erzsébetfalvai szaktársak új otthonát szép és kedves ünnepség keretében. Az ünnepi beszédet Vanczák János szaktárs mondta, aki rámutatott azokra a nagy kulturális törekvésekre, amelyeket a szervezett munkásság tűzött maga elé, és amelyeknek elősegítője, hajléka az otthon, melyet maguknak az erzsébetfalvai szaktársak áldozatkészséggel megszereztek. Az ügyesen összeállított rövid műsorban az erzsébetfalvai általános munkásdalkör énekszámai, kuplék és szavalatok voltak beállítva Maray Jenő, Mihályi Zoltán, Benyik Nusi és Cseke József előadásaiiban, azután tánc következett a záróráig.

A szép és kedves berendezésű otthonban bizonyára az egyetértés és a mozgalom iránti szeretet melege fog szétáradni, hogy a munkásság törekvéseinek előbbre vivője legyen.”

A munkásotthon a szervezett, szociáldemokrata elkötelezettségű, baloldali gondolkodású munkások közösségi, politikai, közéleti, művelődési

életének és társas együttlétének színtere volt. Rövidesen olyan közkedveltté vált, hogy már a 20-as évek elejétől csak Csili-ként becézték.

Az otthon életében a szakszervezeti tevékenység volt meghatározó. A Vas- és Fémmunkások helyi szakegyletének vezetése egyben a Vasmunkás otthon vezetési feladatát is ellátta. A befizetőhelynek 1925-ben 2000, 1930-ban 900, 1938-ban 1500 tagja volt. 22 tagú választmány intézte az ügyeket, mely az elnökségből és a Vigalmi Gárdából állt össze. Ez utóbbiak közé tartoztak a bálrendezők, könyvtárosok, pénztárosok, vigalmi ellenőrök.

Itt működött a Gyermekbarát Mozgalom, az Eszperantók Egyesülete, a Pesterzsébeti Nyomdász Társaskör. Volt énekkar, fúvószenekar, mandolin együttes, könyvtár. De a legközkedveltebb program a minden szombati és vasárnapi ösztánc volt.

1944. április 3-án az épületet bombatalálat érte, nagy része megsemmisült.

A Csili

Az újjáépített Csili 1948. év végére készült el. Az új intézmény első igazgatója Szita Flórián lett, aki tevékenységéért 1960-ban Kossuth-díjat kapott.

Az 50-es 60-as években természetesen, – amiként abban a korban mindent – a művelődési házak tevékenységét is a politika határozta meg.

E korszakban a fejlesztés elve kifejezetten mennyiségi szemléletű volt, a minőségi fejlesztés kibontakozását a valódi közösségek hiánya gátolta. Ennek ellenére a Csili pótolhatatlan szerepet töltött be Pesterzsébeten. Nagyon sokan itt láttak először színházat, itt hallottak először valamely témában ismeretterjesztő előadást, itt volt lehetőség valamely klubban, amatőr művészeti csoportban tevélegesen részt venni. Nem is beszélve a szórakoztató, zenés, táncos programokról, amelyekben óriási tömeg fordult meg rendszeresen, elsősorban a fiatal korosztályból, hiszen ez volt az igazi beat-korszak.

A 70-es évek elején új koncepció formálódott a művelődési intézményrendszer területén.

A népművelés kifejezést a közművelődés váltotta fel, jelezvén ezzel is, hogy a direkt irányítást áttételesebb formák irányába kívánják elmozdítani. Az 1974-es közművelődési törvény is erre mutatott. Ám ezzel egyidejűleg elindult egy centralizálási, a nagy intézmények kialakítását célzó folyamat is, elsősorban gazdasági szempontokra, az erők koncentrálására való hivatkozással.

Így alakult meg a XX. kerületben is a Művelődési Otthonok Igazgatósága, valamennyi működő közművelődési intézmény összevonásával, a Csili központi szerepével.

A 80-as évek elejétől egyre nyilvánvalóbbá vált a közelgő gazdasági összeomlás, bár az ország vezetése ezt még közel egy évtizedig nem volt hajlandó bevallani. A pénzügyi problémák a Csiliben is egyre fokozottabban jelentkeztek, s az évtized végére már a ház bezárása is felmerült. Azonban minden anyagi probléma ellenére a 60-as évek közepétől a 80-as évek végéig tartott az amatőr művészeti mozgalom legfényesebb időszaka hazánkban, így a Csiliben is. A Dr. Új József Kórus Kopeczki Alajos karnaggyal, a Soós Imre Irodalmi Színpad Dévényi Róbert vezetésével, az Astra Bábegyüttes Vízvári László irányításával, a Pertisné Zakariás Anikó vezette Csili Kamarakórus voltak Erzsébeten a mozga-

lom meghatározó csoportjai. Ezek az amatőr vagy inkább félprofí csoportok országos és nemzetközi hírnevet szereztek a Csilinek, országos és nemzetközi hírű művészeket neveltek.

A rendszerváltás első néhány évének egyik legnagyobb vesztese a közművelődési intézményrendszer volt. Az általános elszegényedés két oldalról is érintette a művelődési házakat, egyrészt kevesebb lett az állami támogatás, másrészt alig volt fizetőképes kereslet kulturális szolgáltatásokra. A szabadidős szokások radikális átalakulását okozták a kereskedelmi tévék új csatornái. Szakmailag is hiányzott a távlatos stratégia, sőt több politikus alapjaiban kérdőjelezte meg az intézményrendszer szükségességét. A viszonylagos stabilitás csak az évtized végére teremtődött meg.

A Csili esetében is ennek a viszonylagos stabilitásnak elérése volt az elsőrendű cél, ám hosszú ideig csak az intézmény jobb időkre való átmentése lehetett reális célkitűzés. Először is a pénzügyi egyensúlyt kellett megteremteni, a fenntartó és a polgárok tényleges igényeire alapozott stratégiát kidolgozni és tudatos, marketingszemléletű, partnerelvű, minőségi munkát végezni. Mindeközben folytatni kellett azokat a hagyományokat, éltetni azokat a közösségeket, melyekre igény volt az erzsébeti polgárok között, sőt, ha lehet, újakat alakítani. Megtalálni az egyensúlyt bevételi kötelezettség és küldetés között, megtartani a Csili helyét, szerepét a megváltozott társadalmi viszonyrendszerben. A továbblépésben kiemelkedő jelentőségű esemény volt az épület felújítása, és nélkülözhetetlen a munkatársak mindennapos áldozatos tevékenysége.

Ma, a 90 éves pesterzsébeti Csili igényes környezetben, naponta több mint húsz programmal várja a gyermekeket és felnőtteket. Itt mindent megtalálni, ami a művelődéshez, szórakozáshoz, társas együttléthez szükséges. Az év minden napjára vetítve átlag 1000 ember fordul meg az intézményben, naponta több mint 250 000 forintot áldozva szolgáltatásainkra. 2006-ban 23 rendszeres művelődési forma működött 515 taggal, 117 tanfolyami csoportot szerveztünk 1700 beiratkozott fővel. A több mint ezer, saját illetve külső szervek által szervezett rendezvényen több mint százezer látogató fordult meg, könyvtárunkban 1435 olvasó regisztrált.

ráltatta magát. Tavaly a 84 milliós támogatáshoz 97 millió saját bevételt tettünk hozzá.

Így élünk a 90. születésnapjára készülõ Csiliben, megbecsülésnek és közszeretetnek örvendve, kemény munkával töltve napjainkat. Holnap Önt is várjuk vendégeink közé, Kedves Olvasó!

A Csili színházterme

ÉRTÉK, HIÁNY

MARGITTAI KATALIN

A hozzáadott érték

Jól ismert tény, hogy a művelődés ügye nem csak az egyének, de a társadalmak életét is jelentősen befolyásoló, sőt meghatározó ügy, különösen korunkban, amikor egyre jobban felértékelődik a tudásnak, mint tőkének, erőforrásnak, valamint a társadalmi kapcsolatokhoz kötődő értékeknek, a szociális tőkének a fogalma és legújabb értelmezése is. A kulturális szokások társadalmi, gazdasági és réteg meghatározottsága, a kulturális fogyasztás tagoltsága miatt napjainkra kitüntetett fontosságú úttá és eszközzé válhatott/válhat a közművelődés, közösségi művelődés és a felnőttképzés társadalmi intézménye.

Európai uniós dokumentumok „lifelong learning” és „lifewide learning” koncepciói a következő évtizedre szóló cselekvési programok és ajánlások szerint, a formális tanulás mellett, a nem formális és az informális tanulási formák egymást kiegészítő rendszerével, hatékony és változatos eszközeivel, megújított módszereivel segíthetjük a felnőtt társadalom és benne az egyén megújulását, felzárkózását, társadalmi integrációját.

E dokumentumok a közművelődés, a felnőttoktatás, és a közösségi művelődés új korszakának beköszöntét ígérnek, és emelik azt Európában hivatalosan is nélkülözhetetlen társadalomfejlesztő programmá.

Magyarországon ma még jelen van az a közművelődési intézményrendszer, amely sokat tehet a kívánt folyamatok elősegítéséért, a marginalizálódás veszélyének csökkentéséért. Fontos szerepet töltenek be a készségek és a képességek, kulcskompetenciák fejlesztésében, a változó környezethez történő alkalmazkodás megkönnyítésében, az életminőség javításában. Ez különösen a leszakadó, vagy veszélyeztetett csoportok társadalmi integrációjához, vagy reintegrációjához nélkülözhetetlen segítség, de itt nem elég a hozzáférési lehetőség biztosítása. Legalább olyan

fontos, hogy a létező kulturális gátak és korlátok legyőzéséhez is kapjanak segítséget.

Ez az intézményrendszer alapvető kulturális szolgáltatásokat tesz hozzáférhetővé széles tömegek számára, ezek az intézmények biztosítanak feltételeket, nyújtanak segítséget a helyi társadalom formálódásához, a helyi közösségek működéséhez. Ez az intézménytípus sokszínű tevékenységrendszerével nem csak a kulturális értékek közvetítésében vállal fontos szerepet, de művelődő és alkotóközösségei egyben fontos szocializációs színterek is. Nagymértékben járulnak hozzá a kulturális esélyegyenlőtlenségek csökkentéséhez, az érték alapú kultúrafogyasztási szokások kialakulásához.

Tevékenységük prevenciós értéke nehezen mérhető, de jelentős hozzáadott értéket képvisel.

A hatékony működéshez segítséget nyújt számukra a helyi társadalomba ágyazottság, az intézményrendszer hálózatszerű működése, a civil szektorral és a rokonszakmákkal is együttműködni kész működésmódja.

A közművelődési intézmények fontos társadalmi szerepet vállalnak azzal is, hogy bölcsői, inkubátorai, gondozói, vagy befogadó intézményei helyi közösségeknek, civil szervezeteknek. Tevékenységük változatos, azt a helyi társadalom szociokulturális viszonyaihoz, az ott élők szükségleteihez alakítják. Meghatározó a közösségi művelődés különböző formáinak jelenléte, és jellemző a látogatókkal való aktív, interaktív viszony.

A művelődési házak látogatottsága kimagasló. Ez a leglátogatottabb kulturális intézményrendszer. Ennek dokumentálása, bemutatása közös felelősségünk.

Állításom alátámasztására szolgáljanak a 2006. év közművelődési statisztikai jelentések országos összesítő adatai és a belőlük képzett néhány fontosabb mutatószám.

2006-ban 3555 közművelődési intézmény és szervezet nyújtott be statisztikai jelentést.

Az alapellátásban (a települési önkormányzatok kötelező közművelődési feladatellátásának végrehajtásában) 2600 kisebb-nagyobb intézmény vesz részt.

A foglalkoztatottak száma 7860 fő, ebből mintegy 5764 fő a közalkalmazott. A közművelődési szakemberek száma összesen 4124 fő, ebből nincs egészen 3000 fő a közalkalmazott.

A közművelődési intézményrendszerben a közösségi művelődési alkalmak és formák jelenléte meghatározó.

A rendszeres művelődési formák közösségeinek (alkotó művelődési közösségek, amatőr művészeti csoportok, tanfolyamok, klubok, képzések) száma meghaladja a harmincezret, a tagok száma pedig a kétmilliót.

Ez azt jelenti, hogy az ország lakosságának 22%-a rendszeres (havonta több alkalommal is) látogatója intézményeinknek. Ha a látogatás gyakoriságát figyelembe vesszük, ez a napi látogatottsági adatokban 44 millió látogatót jelent.

Az intézmények tevékenység szerkezete sokszínű, változatos. Az eseti programok, ismeretterjesztő, művészeti, szórakoztató rendezvények, kiállítások és különböző szolgáltatások látogatóinak száma is megközelíti a 30 milliót.

Az intézményrendszer összes látogatóinak száma 2006-ban elérte a 73 milliót.

A szolgáltatások, programok kínálata oldaláról közelítve is hatalmas teljesítményt nyújtanak intézményeink, szervezeteink.

Több mint 1,9 millió programot és szolgáltatást kínálnak évente, amely napi szinten 52 ezer programot és szolgáltatást jelent.

Az intézmények szakmai munkából származó bevétele 22 milliárd Ft.

Ebből 11 milliárd Ft a működési bevétel, amelyet, ha az összlakosságra vetítünk 1100 Ft/fő-t, tehát a normatívához közelítő értéket kapunk.

Ha az átvett pénzeszközökkel megnövelt saját forrásokat vetítjük a teljes népességre, akkor az eléri a 2300 Ft/fő értéket.

Az állami, önkormányzati, fenntartói támogatások 28 milliárd Ft-jából a nettófinanszírozás miatt (a bérek, járulékok és adók) összesen 10 milliárd Ft be sem érkezik az intézmények számlájára, míg a többi támogatás többnyire 12 havi leosztásban kerül az intézményekhez. Ennek meghatározó részét, további 10 milliárd Ft-ot költenek épületfenntartásra, állagmegóvásra, karbantartásra és közüzemi díjakra.

Így a tevékenységek finanszírozása döntően saját bevételből valósulhat meg.

(Forrás: OKM ISTAR adatbázisa)

E rövid elemzés után nézzünk szembe másfajta tényekkel is.

A közművelődés szakintézményei – a művelődési otthonok – háza táján az elmúlt évekről két ellentétes, mégis igaz megállapítást tehetünk. Egyfelől széles körben megtapasztalhatjuk, hogy évről évre töretlenül magas a lakosság érdeklődése, igénye a művelődési házak szolgáltatásai iránt, és ennek megfelelően magas, sőt növekvő az intézményrendszer látogatottsága. Másfelől azonban folyamatosan érzékelhető a negatív sztereotípiák továbbélése, jelenléte főleg a döntéshozók és a média nehezen meghatározható, mégis létező köreiben.

A mi olvasatunkban úgy tűnik, hogy ez az előítéletes, sok esetben akár ellenségesnek is minősíthető hozzáállás pártsemleges. És mondhatom, nem szeretnénk, ha a sokat hiányolt konszenzus éppen a közművelődési intézményrendszer meggyengítése, ellehetetlenítése ügyében születne meg.

Sajnos az a tendencia, amit érzékelünk valóban riasztó. Felgyorsultak az intézményrendszerünket érintő negatív jelenségek, a létszámcsökkenések, épület eladások, összevonások, bezárások.

Feltűnően nagy veszteség érte tagszervezeteink fontos intézményeit, köztük a megyei közművelődési szakmai tanácsadó és szolgáltató intézmények jelentős részét is.

A megszüntetések, összevonások, csonkolások drasztikus beavatkozásai, végeredményét tekintve a feladatellátás szűkülését, vagy megszűnését eredményezik, veszélyeztetik, esetenként sértik a kulturális törvényben foglaltakat. Közép- és hosszútávon pedig az egész szakma működését befolyásolják negatívan. Csorbát szenved a hálózatban történő működés, az együttműködés szakmai előnye és lehetősége, melyet leginkább a kistélepléseken dolgozók és élők érzékelnek majd negatívan.

E jelenségek alapos, körültekintő megismerésében, megértésében és a tapasztalatok nyilvánosságra hozásában egyelőre úgy látom nem született meg a szükséges szakmai összefogás. Ebben civil szakmai szervezetünknek is jelentős adóssága van!

Pedig itt azonnali lépésekre van szükség. Mihamarabb el kell jutnunk legalább a helyzet reális felméréséig, kérdéseink világos megfogalmazásáig. Vegyük számba és mutassuk fel eredményeinket, annál is inkább,

mert úgy tűnik, hogy döntéshozóink vagy nem ismerik, vagy nem akarják megismerni, elismerni e szakma eredményeit.

Azt tapasztalhatjuk, hogy nem számítanak az intézményrendszer szakmai eredményei, sem az, hogy minden megszorítás ellenére is életképesnek, és a lakosság számára szükségesnek bizonyult az intézményrendszer java része.

Nem számít, talán azért, mert a látogatóink többsége nem rendelkezik erős érdekérvényesítő képességgel (gyermekek, idősek, alacsonyabb keresetű, különböző szempontból hátrányos helyzetű társadalmi csoportok).

Nem számít, mert nem igazán tudjuk felmutatni az eredményeket. Kevés pénzünk marad a marketingre, kevés idő a lobby tevékenységre, és kevés erő annak megakadályozására, hogy eltűnjenek a süllyesztőben a még ma is meglehetősen kedvező látogatottsági és saját bevételi mutatóink.

A KSH már évek óta, – ma még előttünk ismeretlen okból –, nem jelenítette meg évkönyveiben, nem tette elérhetővé honlapján, és nem elemezte tanulmányaiban adatainkat.

Felmerül a kérdés, vajon mi hangolja, mozgatja a negatív sztereotípiákat hangoztató, sarkos, előítéletektől sem mentes véleményformálókat a médiában. Vajon mi motiválja a számunkra egyre gyakrabban kedvezőtlen döntéseket hozó testületeket, döntéshozókat?

Vajon hol tájékozódnak, mit tudnak, kiket kérdeznek meg, és kivel tárgyalnak a szakmánkat érintő súlyos kérdésekről?

Ma, amikor kevés a forrás, amikor valóban alaposan meg kell fontolni, hogy mire fordítják az adóforintokat, hiszem, hogy még nagyobb a döntéshozók, az irányítók, az intézményfenntartók felelőssége.

Sajnos úgy tűnik, hogy a társadalom minden tagjáért, jövőjéért valóságos felelősséget érző és elvárható döntéshozói magatartás helyett sokszor érhető tetten a társadalomismeret hiánya, a hatásvizsgálatokat nélkülöző, primer, leegyszerűsítő, és szakmánk egészére vonatkozó, esetenként kifejezetten előítéletes gondolkodás, amely eredményeként ezek a döntések megszületnek.

Ezzel párhuzamosan jól látható az a folyamat is, hogy a korlátos forrásokért folytatott küzdelemben a rokon szakmák esendővé, egymás ellen kijátszhatóvá, kijátszóvá válnak.

E jelenségek ismerete, felismerése fokozott felelősséget ró a még működő megyei szakmai szolgáltató intézményekre, a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátusra, (MMIKL) és a közművelődési szakma civil szervezeteire.

Ma különös jelentőséggel bír, hogy e szervezetek képesek-e minőségi szakmai szolgáltatásokkal segíteni a közművelődés intézményrendszerében dolgozó szakembereket, főhivatásúakat és önkénteseket, amatőr művészeket, civil szervezeteket.

Fontos, hogy minél szélesebb körben népszerűsítsék, és a döntéshozókkal is ismertessék a közművelődés szakintézményeinek sokszínű, és a polgárosodó társadalom, a demokrácia működése szempontjából kiemelten hasznos, fontos tevékenységét.

Természetesen szükség lesz, szükség van – különösen a projektszintű együttműködések és a források megszerzése érdekében – a kistérségi és régiós szintű szolgáltatások megszervezésére is. Azonban a döntéshozókban tudatosítani kell, hogy a létező hálózatok idő előtti szétverésével, a nagy gyakorlattal, helyismerettel, tudás- és társadalmi kapcsolati tőkével bíró közművelődési szakemberek elküldésével jelentős veszteséget okoznak. Ezek a döntések, – jóllehet sokszor valóságosan így születnek, – nem szemlélhetők pontszerűen, leegyszerűsítve, társadalmi környezetükből kiragadva. Ha megfelelő komplexitásban, társadalmi kontextusában vizsgáljuk, könnyen belátható, hogy a veszteség sokkal szélesebb körben, mélyebb összefüggések eredőjeként jelentkezik majd.

Közös felelősségünk, ezért nyomatékosan fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a most zajló, – az intézményrendszer működését veszélyeztető – folyamatok valódi vesztese a látogató, végső soron maga a társadalom.

G. FURULYÁS KATALIN

Résztanulmány a közművelődésben dolgozók munkáltatói megbecsülése, egzisztenciális helyzete munkacímű kutatáshoz¹

Bevezetés

A kutatási témát két módszerrel, két megközelítésben vizsgáltuk. A kutatás első szakaszában főként arra fókuszáltunk, milyenek az alkalmazások körülményei az intézmények világában, a szintereken. Elemeztük, az alkalmazottak milyen helyet kapnak a települések intézményrendszerében, a többszereplős feladatellátásban; az alkalmazások szabályosságát szakfelüyeleti jelentések másodelemzésével elemeztük. A másodelemzések során feltártuk a sajátos alkalmazási formákat (az összevont munkaköröket, az önkéntes-társadalmi munkákat, a különféle funkcióbővítéseket az intézményeken belül, munkakörön belül).^{2 3}

Míg a másodelemzések során minden munkavállalói helyzetet szeretünk volna bemutatni, a vizsgálat második szakaszában a főállású alkalmazásokat tekintettük mintavételi keretnek. Ebben a vizsgálati folyamatban főként a munkáltatói megbecsülést, a javadalmazások különféle módját, arányait, jövedelemszerkezetet elemzünk, illetve egzisztenciális kérdéseket érintünk.

---

¹A kutatás (több szakaszban) a Magyar Művelődési Intézet Kutatási és Kutatásfejlesztési Igazgatóságán folyt 2005-2007-ben.

²A másodelemzések egységes szempontsor alapján készültek, hogy összevethetőek legyenek a feldolgozás során. 60 település szakfelüyeleti jelentése került másodelemzésre. A jelentések kiválasztásánál fő szempont volt a jelentések „frissessége”, 2004-es jelentésekből dolgoztunk, tekintettel voltunk a területi, illetve a településméret szerinti viszonylagos kiegyenlítettségre is.

³A feltárt adatok háttéranyagként szolgáltak és részben publikálásra kerültek az Egyedül a „kisvilágban” című zárótanulmányban.

Két régiót vontunk be a vizsgálat második szakaszába Nyugat-Dunántúlt és Észak-Magyarországot. A vizsgálat módszerül a kérdezőbiztossal felvett kérdőíves technikát választottuk. Az adatfelvétel során két szakmai képzést végző tanszékkel dolgozunk együtt⁴, a két kiválasztott régiónak megfelelően. Az adatfelvétel során 130 főállású, teljes munkaidős közművelődési dolgozót kérdezzük meg. Terveink között szerepelt, hogy a vizsgálatba további régiókat vonunk be, ezáltal sikerül egy országos képet felvázolnunk. További adatok felvételére azonban költségvetési okokból nem kerülhetett sor. Amennyiben folytatható lesz a vizsgálat, akkor sem követhetőek már az eredeti elképzelések, s az adataink lassan alkalmatlanok lesznek összehasonlításokra, esetleg csak különféle indexálásokkal, s akkor is bajosan. Jelen résztanulmányunk célkitűzése az, hogy a felvett és feldolgozott adatokat, még ha nem is az eredeti terveink alapján, megismertessük, s az adatállományunk **néhány** hasznos és vélhetőleg közérdeklődésre számot tartható elemét bemutassuk.

1. A minta néhány alapvető jellemzője

A minta kiválasztásánál alapvető szempontunk volt, hogy minden településtípus képviselve legyen, így megyeszékhelyeken ugyanúgy vettünk fel adatokat, mint kistelepüléseken. Igyekeztünk figyelemmel lenni arra, hogy ne csupán önkormányzatok által fenntartott intézményekben dolgozókat kérdezzünk, hanem alapítványi és egyéb alkalmazásban lévő adatokat is szerepeltessük. A mintába kerültek 88%-a közalkalmazotti jogviszonyban dolgozott, 1%-a köztisztviselő, 9%-a a Munka Törvénykönyve szerinti alkalmazott volt.

---

⁴Együttműködő partnereink voltak: Berzsenyi Dániel Főiskola, Szombathely, Mankó Mária tanszékvezető és Maurer Péter; Eszterházy Károly Főiskola, Eger, Szabóné dr. Stefán Edit

Szíves közreműködésüket ez úton is köszönjük.

1. sz. tábla
Az Ön alkalmazása?

Bázis: összes megkérdezett, n = 128

	%
Közalkalmazotti	88
Köztisztviselői	1
A Munka törvénykönyve szerint alkalmazott	9
Egyéb	3
Összesen	100

A közalkalmazotti jogviszonynak megfelelően a kérdezettek 88%-a önkormányzatok alkalmazottja volt, 8%-uk civil szervezeteknél dolgozott.

2. sz. tábla
Az Ön munkáltatója?

Bázis: összes megkérdezett, n = 128

	%
önkormányzat	88
civil szervezet	8
egyéb	4
Összesen	100

A kérdezettek 42%-a dolgozott községben, 36%-uk városban, 22%-uk megyeszékhelyen.

3. sz. tábla
A település típusa, ahol a kérdezett dolgozik

Bázis: összes megkérdezett, n = 128

	%
Község	42
Város	36
Megyeszékhely	22
Összesen	100

2. A kérdezettek főállásból származó nettó bevételei

A főállásból származó jövedelmek összevetésénél kérdésünk volt, van-e jelentős különbség a két eltérő régióban dolgozó közművelődési dolgozók nettó bevételei között? Jelentősen differenciál-e az alkalmazás fajtája, esetleg a szakemberek neme, vagy a település típusa, ahol a munkájukat végzik? Hol helyezkedik el a közművelődési dolgozók átlagos nettóbevétele a közalkalmazottak átlagos bevételeihez képest?

A vizsgálatban a főállásból származó nettó bevételek közé számítottuk a különféle jogcímen járó pótlékokat, a túlóra és egyéb más címen járó juttatások mindegyikét.

A kérdezettek 10%-ának 75 000 Ft alatt volt a havi nettó jövedelme, 23%-ának 75001 Ft és 90 000 Ft között, 29%-ának 90 001 Ft és 110 000 Ft között, 22%-ának 110 001 Ft és 140 000 Ft között és 10%-ának 140 000 Ft felett volt a havi nettó jövedelme.

4. sz. tábla Főállásából származó havi nettó jövedelme

Bázis: összes megkérdezett, n = 128

	%
nincs válasz	5
– 75 000 Ft	10
– 90 000 Ft	23
– 110 000 Ft	29
– 140 000 Ft	22
140 000 Ft felett	10
Összesen	100

A minta nettó jövedelem **átlaga 105 539 Ft** volt.

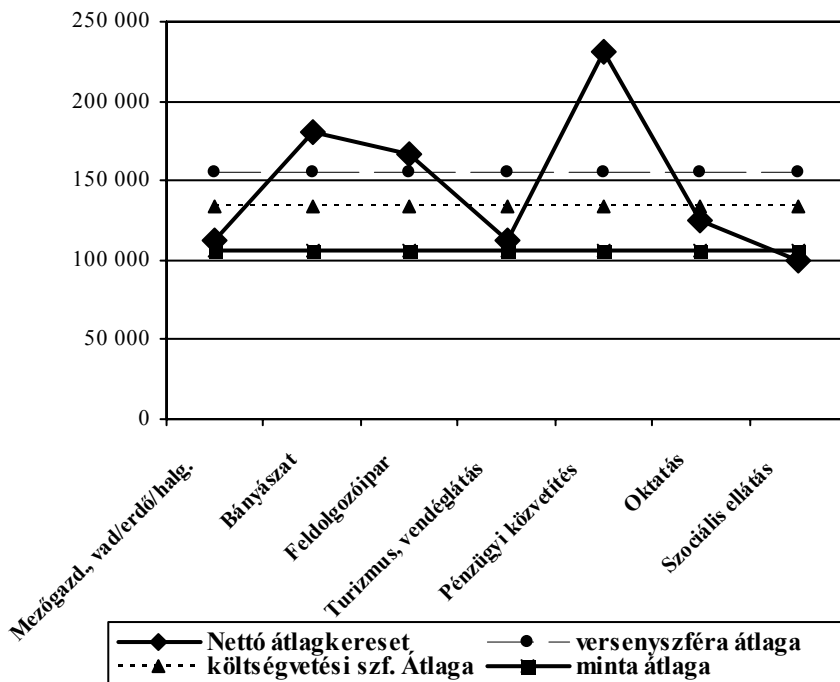
Összevetve a KSH által közzétett „A köztisztviselők és közalkalmazottak havi nettó átlagkeresete a költségvetési intézményekben” tábla⁵ 2006-os adataival, a minta átlagos nettó jövedelme némileg elmarad az ott közzé-

⁵<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat-eves/tab12-01-30i.html>

tett „szellemi” közalkalmazottakra érvényes 120 024 Ft-os főátlagtól. Ha a közzétett csoportátlagokkal vetjük össze a minta átlagát, a *közigazgatás, védelem, kötelező társadalombiztosítás* csoportban mintaátlagunkat alig meghaladó 113 028 Ft-os átlagot, az *oktatás* csoportban a mintaátlagot jelentősen meghaladó 126 017 Ft-ot láthatunk, s a mintabéli átlaggal szinte megegyezik az *egészségügyi, szociális ellátás* csoportátlaga (109 662 Ft).

Vessük össze a szellemi dolgozók (néhány gazdasági ágat kiemelve) havi nettó átlag keresetét⁶ a megkérdezett közművelődési szakemberek átlagos nettó keresetével:

1. sz. ábra
Szellemi dolgozók havi nettó átlagkeresete, 2006. (Ft)

⁶Forrás: KSH, 2006. <http://portal.ksh/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat-eves/tab12-01-28i.html>

Gazdasági ág	Nettó átlagkereset (Ft) 2006.
Mezgazdaság, vad-erdő-, halgazdaság	112 630
Bányászat	180 999
Feldolgozóipar	166 216
Szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás	112 432
Pénzügyi közvetítés	230 774
Oktatás	125 416
Szociális ellátás	99 917
Nemzetgazdaság összesen	144 337
versenyszféra	155 172
költségvetés	133 517

A „termelő” ágazatok viszonylagos magas jövedelmeihez képest szembeötlő a szolgáltató szféra (kivételek a pénzügyi szolgáltatások, amely „ág” a legmagasabb jövedelmet produkálta), azon belül is a szociális terület alacsony jövedelmi helyzete.

A közművelődési dolgozók mintabéli nettó jövedelemátlagja a szociális ellátás szellemi dolgozói felett, az egészségügyi és oktatási szellemi dolgozók jövedelme alatt helyezkedik el, elmaradva a költségvetési dolgozók 133 517 Ft-os átlagától, az elmaradás kb. 20%-os.⁷

A főállásból származó nettó jövedelmek a kérdezett nők esetében 100 898 Ft, a férfiaknál 118 235 Ft volt. A „férfi” és „női” jövedelmek különbsége 15%-pont. A különbséget főként a vezetői megbízásokkal magyarázhatjuk, a férfiak 56%-a, a nők 29%-a kapott vezetői pótlékot.

Nem volt érezhető a két régió gazdasági különbsége a vizsgált nettó jövedelmeknél. Bár az Észak-Magyarország régióbéli egy főre jutó bruttó hazai termék (GDP) csak 1 441 Ft, míg a Nyugat-Dunántúl régióban ez 2 169 Ft volt 2005-ben.⁸ Az Észak-Magyarország régiós jövedelmi mintátlagunk még egy kissé magasabbnak is bizonyult (106 271 Ft), mint a

⁷Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a jövedelemadatok esetében mindig nagy a jelentősége az adatok „eltitkolásának”. A versenyszféra és a költségvetési jövedelmek között mindössze 14%-pontnyi eltérés jelzett.

⁸Forrás: KSH, 2005.

Nyugat-Dunántúl régióban (104 552 Ft)⁹. A közalkalmazotti bértábla nivelláló hatása jól érvényesül, kiegyenlítve a régiók közötti gazdasági különbségeket.

Ha a települések típusa szerint vizsgáljuk a nettó összjövedelmek alakulását a községekben kapott jövedelmek 14%-kal maradnak el a megyeszékhelyek, városok átlagától.

3. A főállásból származó jövedelem és az összes bevétel aránya

A főállásból származó jövedelmek a kérdezettek meghatározó része (76%) bevételeinek túlnyomó részét jelenti. Nem jellemző tehát, hogy a főállás mellett másodállások segítenének meghatározó jövedelem kiegészítésekre szert tenni. A kérdezettek 81%-a utasította vissza, hogy a nettójövedelmet pluszmunkákkal tudja meghatározó mértékben növelni.

5. sz. tábla Főállásból származó jövedelme az összes havi bevételének mekkora hányadát jelenti?

Bázis: összes megkérdezett, n = 128

	%
Túlnyomó részét	76
Meghatározó részét	16
Kisebb hányadát	3
Egyéb	4
nincs válasz	2
Összesen	100

Ha jelentős bevételekkel nem is számolhattak a kérdezettek, mégis 44%-uk válaszolta, hogy a főállásán kívül dolgozik még valahol, ahol jövedelemhez jut. A leggyakoribb kiegészítő kereseti források: a tanítás, óraadás, korrepetálások; előadások tartása (13-13%); a klubok, körök, művészeti csoportok vezetése (10%); a szakfelügyelői tevékenység (9%).

---

⁹Nem volt jelentős különbség a két régióbéli minta életkori és iskolázottság mutatói között.

4. A garantált illetmény és a munkáltatói döntés alapján adható illetmény néhány jellemzője

Ahogy a minta jellemzőinél láttuk a szakemberek 88%-a volt közalkalmazott. A közalkalmazotti bérek a KJT¹⁰ szerint kerülnek megállapításra. A bér az iskolai végzettség és a közalkalmazotti évek alapján megállapított besoroláshoz tartozó szorzószám és a legalacsonyabb fizetési fokozat, legelső korcsoportjához tartozó garantált illetmény szorzata. Ez a szorzat alkotja a közalkalmazott garantált illetményét, amelyet minden településen, minden intézményben meg kell kapnia, függetlenül az alkalmazás körülményeitől. Ezen felül a munkáltató saját döntése alapján akarata és lehetősége szerint bármilyen összeget megállapíthat a garantált illetmény kiegészítéséhez.¹¹

A vizsgált szakemberek 63%-a kapta csupán a garantált illetményt, 24%-nak ítélték meg a garantált illetményen felül, munkáltatói döntés alapján is bért.

6. sz. tábla Az ön bérbesorolása helyes-e, kap-e bért a garantált illetményen felül?

Bázis: összes megkérdezett, n = 128

	%
a besorolásom megfelelő, de csak a garantált illetményt kapom	63
a besorolásom megfelelő, a garantált illetmény felett munkáltatói döntés alapján is kapok pénzt	24
a besorolásom nem megfelelő, nem kapom meg azt, amit meg kellene minimálisan kapnom	4

¹⁰Az 1992. évi XXXIII. évi törvény a közalkalmazottak jogállásáról

¹¹A gyakorlat azt mutatja, hogy legtöbbször a munkáltató a garantált illetményben állapodik meg a munkavállalóval. Emiatt sokszor éri kritika a bérezési rendszert, miszerint a döntéshozók a minimumot látják, s nem is érdekeltek más kondíciók keresésében, így a „kézenfekvő” minimum kerül megállapításra.

A minta 4%-a jelezte, hogy besorolása nem helyes, ez nem tűnik magas arányúnak. Ugyanakkor a szakfelügyeleti jelentések elemzéséből, a felvett interjúkból tudható, hogy egyrészt igen sokszor a kérdezettek nem naprakészek besorolásuk helyességéből, nem igazán tudják, hol tartanak a bértáblában, bíznak az ügyeiket intéző hivatal, vagy munkáltatóik ügyvitelében. Másrészt a munkáltatók, ha nem tudják megadni a garantált illetmény, többnyire nem a teljes alkalmazás mellett döntenek, nem vállalva a hibás besorolás kockázatát, sokkal inkább a részmunkaidős alkalmazáshoz folyamodnak, így spórolva az illetménnyel.

A garantált illetmény feletti összegek nem igazán jelentősek, 45%-ban 10 000 Ft alatti összegekről van szó.

7. sz. tábla

Mekkora az Ön bérében a munkáltatói döntés alapján járó illetmény rész?

Bázis: akik a garantált illetményen felül is kapnak pénzt, n = 30

	%
5000 Ft alatt	10
5001–10000 Ft	35
10001–20000 Ft	19
20001–30000 Ft	23
30000 Ft felett	9
Nincs válasz	3
Összesen	100

Nem volt kimutatható összefüggés a két régió között abban, hogy a munkáltatók tudnak-e, vagy adtak-e a garantált illetmény feletti bért. A minta alapján nem igazolható tehát az elképzelés, hogy a viszonylagos gazdasági előny kedvezőbb jövedelmi viszonyokat eredményezne a közalkalmazotti szférában.

5. Pótlékok, egyéb juttatások

A minta fele kapott valamilyen pótlékot, s 13%-a válaszolta azt, hogy járna valamilyen címen számára pótlék, ezt azonban nem kapja meg. A pótlékok esetében is elmondható, hogy ezek nem nagy összegűek (a pót-

lékok mértékét is központi előírás szabályozza), bár még mindig jelentősebb tételnek bizonyultak, mint a munkáltató által adható, garantált illetmény feletti bérek.

8. sz. tábla
A kapott pótlékok összege havonta

Bázis: összes megkérdezett, n = 128

	%
0 Ft/nincs válasz	46
– 10 000 Ft	15
– 25 000 Ft	19
25 000 Ft felett	13
nem tudja	7
Összesen	100

A pótlékok főként vezetői pótlékok, a kérdezettek 36%-a részesül ebben, jóval kisebb arányban kapnak a szakemberek címpótlékokat (7%), s még ennél is kisebb arányú az idegen nyelv ismeretéért nyújtott nyelvpótlék (6%). A nyelvpótlékok esetében további 8% jelezte, hogy járna/adható lenne ilyen jogcímen pótlék, a szakemberek azonban ezt nem kapták meg.¹²

A pótlékokban főként a minta férfi kérdezettjei részesültek (a férfiak között jóval több volt a vezető, mint a nők között). Az észak-magyarországi régió szakemberei magasabb összegű pótlékhoz jutottak átlagosan, mint a nyugati régió vizsgált alkalmazottjai.

Egyéb, jelentősebb arányú juttatásként kiemelhetjük az étkezési utalványokat (88%), ruhapénzt a kérdezettek 38%-a kapott, s 35%-uk jelezte, hogy jutalomban részesült a kérdezett idő intervallumban. Egyéb juttatásként kérdeztük, s így is értelmezzük a továbbképzések költségtérítését (24%), konferenciák regisztrációs díját (32%), a különféle kiküldetések költségeinek térítését (37%).

¹²A szabályozás nagy teret enged a nyelvpótlékok megítélésénél a munkáltatónak.

9. sz. tábla
Az elmúlt fél évben kapott-e a következő címeken juttatást?

Bázis: összes megkérdezett, n = 128

	%
Túlóra	13
Jutalom	35
Részesedés, osztalék	1
Célprémium	2
Helyettesítési díj	4
Ruhapénz	38
Gépkocsi használat	10
Étkezési utalvány	88
Továbbképzés költségtérítése	24
Konferencia regisztrációs díja, szállásköltsége	32
Kiküldetés (napi díj, közlekedési költségek)	37
Egyéb címen	11

Az egyéb juttatásokat élvezők aránya el-eltért regionálisan, de nem következetesen a nyugati régió javára.

6. Mitől függ a kérdezettek munkabére?

A közalkalmazotti bérezés logikája köszön vissza a munkabér mértékében szerepet játszható okok rangsorolásánál. A végzett munka minősége és mennyisége sokkal jelentéktelenebb tényező a kérdezettek megítélése szerint, mint a legdominánsabb iskolai végzettség, illetve a munkában töltött évek száma. A két listavezető után hatalmas lemaradással következnek csak az egyéb tényezők, a tehetség, innovatív hajlam az utolsó előtti helyen állnak és elutasításra került a munkáltatóval való kapcsolat minőségének feltételezett fontossága. A bértábla előnyeként említhettük nivelláló hatását, ebben a megközelítésben azonban jól megmutatkozik beszorító jellege is. Az egyéni munkateljesítmény, a tehetség, a szorgalom nem igazán jut érvényre a bérezésben; legfeljebb ha magában az alkalmazás tényében.

10. sz. tábla

Az ön munkabérének összegét, mi határozza meg? Rangsorolja az állításokat! (1. helyre a legfontosabb meghatározó kerüljön, a legkevésbé meghatározó utoljára!)

Bázis: összes megkérdezett, n = 128

	Átlag
Iskolai végzettség	1,71
Munkában eltöltött évek száma	2,36
Munkáltató lehetőségei	4,08
Végzett munka minősége	4,95
Végzett munka mennyisége	5,45
Tehetség, innovatív hajlam	5,77
Munkáltatóval való kapcsolat minősége	5,84

7. Mi számít igazi elismerésnek, megbecsülésnek?

A fentiekben igen nagy szerepet tulajdonítottunk a bérezés, jutalmazás körülményeinek mint a munkáltatói megbecsülés egyik általunk feltételezett talán legjelentősebb fokmérőjének. A válaszadók nem erősítették meg, hogy a bérezés lenne a megbecsülés, elismerés legjelentősebb mutatója, mindössze 16% vallotta azt, hogy ennek valóban nagy jelentősége lenne. Sokkal nagyobb szerepet tulajdonítottak a méltó munkakörülmények (25%), és még nagyobbat az önállóság biztosításának (49%). Más nézőpontból azt is gondolhatjuk, a már sokat elemzett bértábla garanciái, automatikus működése biztonságot ad, amennyi jár, annyit a munkavállalók meg is kapnak, máshol sem jár jelentősen több a végzett munkáért, ezért a bért szinte konstansnak tekinthetjük a megbecsülés modelljében. Így jut nagy szerephez a munkakörülmény és az önállóság, mint egyébként vélhetően deficités szegmens.

A szakemberek nagy többsége (89%) úgy ítélte, hogy munkáltatója többnyire elégedett a teljesítményével. 6% látta úgy, hogy nem tudja milyen a megítélése valójában, s csak mindössze 2% vélte azt, hogy a végzett munkájával a munkáltatója többnyire elégedetlen.

A munkáltatói elégedettséget vagy elégedetlenséget főként a szóban, személyesen átadott értékelésekből érzékelhették, illetve a szintén szóbeli, de nem személyesen átadott információkból. Az írásbeli értékelésnek nincs nagy jelentősége, tegyük hozzá gyakorlata sem. A jutalom elmaradásának, vagy megadásának és az egyéb juttatások nyújtásának, megtagadásának volt még valamilyen, de sokkal kevésbé hangsúlyos szerepe a munkáltatói elégedettség kommunikációjában.

11. sz. tábla
Miből érzékelheti a munkáltatójának elégedettségét vagy elégedetlenségét?

Bázis: összes megkérdezett, n = 128

%	Egyáltalán nem érzékelem	Kissé érzékelhetem	Nagyon érzékelhetem	Összesen
Szóbeli személyesen átadott értékelés	9	24	66	100
Szóbeli, de nem személyesen átadott értékelés	50	30	20	100
Írásbeli értékelés	80	13	7	100
Jutalom elmaradása, nyújtása	75	16	9	100
Pótlék megtagadása, nyújtása	85	8	7	100
Egyéb juttatások megtagadása, nyújtása	77	11	12	100
Egyéb	88	4	8	100

Az elismerésnek egyik fajtája lehet, ha valamilyen díjban, kitüntetésben részesítik a munkavállalókat. A kérdezettek 44%-a kapott a pályája során valamilyen díjat, kitüntetést. 27%-uk kapott településszintű díjat, elismerést; 23%-uk pedig országos érvényű szakmai díjban, elismerésben részesült.

8. A közművelődési szakemberek egzisztenciális helyzetének néhány jellemzője

Az egzisztenciális helyzet vázlatos bemutatásaként, elsőként hasonlítsuk össze a minta háztartásainak és a magyar háztartások tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságát.

12. sz. tábla
Van-e az Önök háztartásában, otthonában?

Bázis: összes megkérdezett, n = 128

%	A mintabeli háztartásokban van	Országos átlag ¹³ 2006.
Tévé	99	144
Rádió	98	–
Video lejátszó	84	–
Vezetékes telefon	77	–
Mobiltelefon	96	158
Számítógép	84	54
Internet	57	–
Otthoni e-mail cím	55	–
Mosógép	98	83
Mosogatógép	22	–
Autó	80	54
DVD lejátszó	67	–
Digitális fényképezőgép	54	–
Videokamera	23	8

Az adatok csak korlátozottan alkalmasak összehasonlításra, bár azonos időpontban, de eltérő kérdésstruktúrában vizsgáltunk. A KSH adatok a száz háztartásra jutó éves átlagos állományt írják le, míg mi a fogyasztási javak meglétét kérdeztük. A televíziók esetében a minta háztartásainak 99%-a volt felszerelt, a KSH átlag 144-es mutatója, azt jelzi, hogy a

¹³http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat_eves/tab12_02_03ia.html

háztartások egy részében több készülék is van, amit nem zárhatunk ki a minta kérdezettjeinél sem. Ugyanez a helyzet a mobiltelefonoknál.

Azoknál a javaknál, amelyeknél értelmetlen többet tartani egy háztartásban (így alkalmasak az összehasonlításra) a mintaátlagok lényegesen jobbak az országos átlagnál.

A vizsgált szakemberek 91%-a saját lakásban, illetve házában lakott, mindössze 7%-uk élt szolgálati lakásban, 1% szolgálati férőhelyen. Nem jellemző tehát a szakmacsoportra a lakhatással kapcsolatos munkáltatói kiszolgáltatottság.

A kérdezett közművelődési szakemberek (háztartása) 28%-ának volt országos napilap előfizetése, 45%-nak területi napilap előfizetése, 56% járatott valamilyen hetilapot, 34% járatott valamely szakmai periodikát, tudományos folyóiratot. Az elemzett munkavállalók 88%-ának háztartásában volt 100 kötetnél nagyobb házikönyvtár. Hetven százalékuknak volt lehetősége néhány napos belföldi kirándulásra, 41%-uk vehetett részt legalább egyhetes belföldi, 28% pedig külföldi nyaraláson.

9. Személyes elégedettség

A szakemberek fele vallotta, hogy munkáját megbecsülik anyagilag is, számítanak rá a munkáltatói. Hatvan százalékuk vélte, hogy ugyan munkáját nem fizetik jól, de ez nem zavarja, szereti amit csinál. Több, mint hatvan százalékuk számára nem az anyagi megbecsülés fontos, a munka tartalmának megbecsülésére vágyik. A vizsgált szakemberek kevesebb, mint fele (38%) értett jellemzően egyet azzal az állítással, hogy munkáltatói minden lehetséges juttatáshoz hozzásegítik, amit a lehetőségeik megengednek.

Ugyanakkor a munkavállalók 77%-a nem gondolt arra, hogy állást változtasson, 15%-uk jelezte, hogy elhagyná a szakmát, 9% a szakmában maradna, de máshol helyezkedne el. A munkahelyet elhagyni szándékozóknak 55%-a éppen a megbecsülés hiánya miatt váltana, a szakmát is elhagyni tervezők fő kifogása az alacsony fizetés.

Bár látható, hogy a szakmacsoport gondolkodásában a bérek nem minden esetben elsődleges megítélésűek, mégis érdekes lehet, vajon milyen jövedelemmel lennének igazán elégedettek. A meghatározó többség a jelenlegi jövedelmének maximum kétszeresét gondolja reálisnak.

13. sz. tábla
Ön szerint mennyit kéne kapnia havonta (nettóban)
azért a munkáért, amit végez?

Bázis: összes megkérdezett, n = 128

	%
nincs válasz	5
a jelenleginek megfelelőt	3
a jelenlegi 1,1–1,5-szeresét	28
a jelenlegi 1,6–2-szeresét	41
a jelenlegi több, mint kétszeresét	22
Összesen	100

Néhány összefoglaló jellegű megállapítás a fenti adatok alapján

- a minta nettó jövedelem **átlag 105 539 Ft** volt, ez nem tért el jelentősen a szellemi dolgozók KSH által közzétett jövedelemadataitól
- nem volt érezhető a két régió gazdasági különbsége a vizsgált nettó jövedelmeknél
- a főállásból származó jövedelmek a kérdezettek meghatározó részének (76%) bevételeinek túlnyomó részét jelenti
- a minta fele kapott valamilyen pótlékot, s 13%-a válaszolta azt, hogy járna valamilyen címen számára pótlék, ezt azonban nem kapja meg
- a minta 88%-a közalkalmazott volt
- a vizsgált alkalmazottak bére főként az iskolai végzettségtől és a munkában eltöltött évek számától függött, a teljesítmény, a tehetség, kreativitás kevésbé domináns elemek voltak
- csak 16% vallotta azt, hogy a valódi megbecsülés a bérben jelentkezik
- sokkal nagyobb szerepet tulajdonítottak a méltó munkakörülmények (25%), és még nagyobbat az önállóság biztosításának (49%)
- a minta egzisztenciális helyzete, a tartós fogyasztási cikkek birtoklása alapján az országos átlag felett van
- a kérdezettek jelentős része nem tervezi a pálya elhagyását
- a meghatározó többség a jelenlegi jövedelmének maximum kétszeresét gondolja reálisnak.

F. GÁL SÁNDOR

Amíg kész a leltár

Gondolatok a közösségi művelődés jövőjéről

*„Akár egy halom hasított fa,
hever egymáson a világ,
szorítja, nyomja, összefogja
egyik dolog a másikat
s így mindenik determinált.”
(József Attila: Eszmélet)*

Elöljáró

Ha a 2007. évre visszatekintünk nyereségeink és veszteségein mérlegét készítve, bátran állíthatom, hogy boldogabb jövőre vágyik mindannyiunk. A kultúra adja az emberi élet értelmét és igazolását, kifejeződik benne a homo sapiens essenciája. Ennek egy színes mezője a közösségi művelődés, amelyben az embernek, mint társas lénynek olyan igénye jelenik meg, amely nagymértékben hozzájárult és hozzájárul a nemzet fennmaradásához. Ehhez az egymáshoz kötő szálhoz ragaszkodik a közösségi ember, függetlenül attól, hogy családban él vagy egyedül. A közösségi művelődéshez keretet és segítséget a közművelődés szolgálata nyújt, ebben találja meg cselekvési terét és társait a népművelő. Már évek óta nagyobb akadályok gördülnek e hivatás gyakorlói elé, mint aminek leküzdésére a szakma egyedül vállalkozni tudna. Talán ezért jövünk össze évről évre, egymást látni, hallgatni, mert ez mindig erőt ad, bár nemcsak ünnepi pillanatokból állnak találkozásaink.

A legutóbbi vándorgyűlés programja azt sugallta, hogy a szakma képviselői – egy offenzívában lévő közművelődési stratégia vonulatában – meghatározó jelentőségű konferencián találkoztak Miskolcon. A Magyar

Népművelők Egyesülete XXIV. Vándorgyűlése napirendjei között a következő figyelemre méltó témák szerepeltek:

A közművelődés fejlesztésének lehetséges irányai

A kulturális vidékfejlesztés

A közművelődés, a kulturális vidékfejlesztés forrásai 2007–2013

A szekciók szakmai műhelymunkájához hasonlóan fontos párbeszéd ajánlatok társultak:

A fiatalok közösségi művelődési lehetőségei a településeken

A kistérségi feladatellátás

A kreatív város

Csak egy szakmai műhely napirendjén jelent meg valami zavarra utaló jelzés: „A megyei közművelődési szolgáltatás átalakulása, a közművelődés át- és kiszervezése.”

Első tétel

Krízishelyzetben a közművelődés, vajúdik a szakma. Hosszú idő óta vitatkozunk, folyik a közművelődési szakértők elemző tevékenysége, szakmai konferenciákon folyó eszmecseréken keressük a választ a települések közművelődési feladatellátásának minőségi, fenntartható, távlatosan stabil és „eurokompatibilis” biztosítása érdekében. Szemünk előtt a magyar művelődéstörténet intézményesített értékeinek, örökségének, sajátosságainak megőrzése, átmentése lebeg. Nem feltételezhető, hogy egyetemeken, főiskolákon olyan szakképzés folyik, amely alkalmatlan olyan gyakorlati szakemberek képzésére, akiknek hivatásszerű munkája biztosítani tudja ennek a – helyi társadalom számára nélkülözhetetlen – társadalmi feladatnak az ellátását.

Megállapítható, hogy nemcsak a népművelő társadalom ügye az a vajúadás, amelyben meg kell születnie az intézményi művelődés, a művelődő, alkotó közösségek jövőjét, a közművelődési törvény értelmét felmutató szakmai innovációnak, társadalmi párbeszédnek. Olyan mozgalomra várni azonban, amelyben az intézményi, közösségi művelődés iránti elkötelezettség áthatja a döntéshozókat, önáltatás lenne. Az elinduláshoz viszont még mindig jó alapokkal rendelkezünk: a szerepek meghatározottak, a szakminisztérium, és az önkormányzatok felelőssége pontosan rögzített. A polgárok és közösségek igénye, elvárásai napraké-

szen értelmezhetők, vezethetők. Rendelkezésre áll a népművelőkből, közösségfejlesztőkből, intézményi kommunikátorokból, informatikusokból álló szakembergárda, bár a tőlük elvárt feladatellátás és annak feltételrendszere sokszínűséget mutat.

A művelődési ház hálózat működésének megújításához azonban már kevés, – de továbbra is nélkülözhetetlen – a szakma általános helyzetét meghaladó, közösségekkel, civil szervezetekkel harmonikus együttműködést megvalósító művelődési házak egyedi sikere. Szükséges megismerni a települések közéletében ismert/elismert, sikeres/kudarcos (és túlélő) intézményvezetők szerepét, mert fontos értékelhető válaszokat adhatnak arra a viszonylag rövid lefolyású folyamatra, amelynek eredményeképpen ebbe a defenzív helyzetbe került településeinken a közművelődés intézményesített feladatellátása.

Nemcsak számomra fontos, hogy a szakmai megújulás alapkérdései őszinte, tárgyilagos vita középpontjába kerüljenek, így: a művelődési házak hálózatszerű működése, a partnerségre épülő többfunkciós terek kihívásai, nonprofit szervezetek bevonása a feladatellátásba, az intézményi közösségi művelődés jövője. A vándorgyűlés már egy újabb állomás volt a megyei feladatellátás átszervezési folyamatának világos, szakmai alapú leírásához, mi több, rövid- és középtávú programot és alternatívát kínál – a települési közművelődési aktivitás megtartásához – a megyei szinten szervezhető tanácsadói, szolgáltatói tevékenység jelentőségének megerősítése.

Egy másik elfogadható távlat vizsgálatához vezet a kistérségi közművelődési kooperáció tételeinek megfogalmazása, mert az önkormányzatok eddig nem kaptak ennek fontossága mellett érvelő döntő bizonysgot a szakmától. Beazonosítása nem egyszerű feladat, életképességének és hasznosságának bizonyítása csak ezután következhet. Ehhez kevésbé nyújthat alkalmas példát a járási művelődési házak időszakának vizsgálata. Olyan szakmai műhelyre van szükség rövid időn belül, amely ennek a feladatnak a megoldására jön létre, képes eredményt produkálni, és a résztvevők együttgondolkodása nem l'art pour l' art vitában merül ki. Ehhez a feladathoz nincs szükség az egyéni zsenialitásra építő, feltételező/kísérletező rendszeralkotási mintákra és azok elemzésére. Bizton állítom, hogy a legsürgetőbb tényező most az idő, és kemény munka vár mindannyiunkra, amíg kész lesz a leltár.

Második tétel

Élt az ötvenes években, de él ma is szakmánkban a fejtetőre állított logika: az intézménynek vannak közösségei, és nem a közösségeknek van otthona. Tiszta, magyarázatra nem szoruló fogalom a közművelődési intézmény, de napjaink valósága, hogy más az „otthon” és más az intézmény. A civil szervezetek megjelenése az intézményekben máig nem kapott megfelelő figyelmet, értelmezést. Ehhez szükséges olyan egységes szakmai álláspont, olyan partneri szerep kialakítása, amely elvezethet a probléma alkotó megközelítéséhez, a feladatellátás új, a döntéshozókat is az objektivitás felé kényszerítő befolyásolásához. Kétségtelen, hogy szükséges azonos fogalmakkal rendelkezni ennek az adósságnak a rendezéséhez.

■ A civil szervezet (egyesület, alapítvány) nem intézményfüggő, sőt olyan alternatívát felmutató – bizonyított szakmai felkészültséggel bíró, azt befogadni képes – szereplő, amely potenciális partner a közművelődési feladatellátásban. A civil szervezet statisztikai értelmezése nincs a helyén, sokszor a szakmán belül „civil közösségként” határozzák meg és összekeverik a művészeti, hagyományörző, stb. közösséggel. A civil szervezet tagjait nem személyiségük gazdagítása, képességeinek, készségeinek fejlesztése vezeti el az önszerveződéssel létrehozott szervezetbe, hanem a közösségi folyamatokban való cselekvő részvétel igénye. Ennek a közösségnek a kovásza a hit abban, hogy saját közegükben (településükön) képesek a folyamatok befolyásolására. Ez a tagság közérdekű és közhasznú feladat ellátására „szerveződik”, a felismert és közösen elfogadott céljait deklarálják az alapszabályban/alapító okiratban. Ezért a szervezet tagságának „közvetlen hasznót” nem jelentő célért önkéntes munkát, és személyes anyagi áldozatot is vállalnak. Tevékenységük nem foglalható be foglalkozási keretbe, mert az önkéntes munka nem időkorlátos. A civil szervezet függetlenségre való törekvése nem pusztán jogállásában fejeződik ki, de létrejöttének folyamata is arra a közérdekű függetlenségre épül, amely az egyéni érdek elé helyezi a köz szolgálatát, személyi ellentételezés nélkül.

Nem kizárt, hogy céljaik között szerepel intézményben működő művészeti, hagyományörző, szociális vagy más közösségek működésének segítése, támogatása. Ez kelti azt a felszínes látszatot, hogy a civil szer-

vezet a közművelődési intézmény fiókszervezete, függetlensége formális, céljai és működése beszűkíthető, beterelhető az intézményi célok utcájába. Természetes, hogy sok ilyen „kiskorú civil szervezet” jött létre és működik intézményi székhelyen. Ezek a szervezetek korlátozott helyzetük miatt csak kivételes esetekben lehetnek alkalmas partnerek a közösségi művelődés megújításában.

A civil szervezet nem vezető(k) és vezetettek közössége, mert nem tekintélyvel szerveződik, összetartó erejét a különböző életkor és világnézet ellenére az önkéntesség, önzetlenség és a cselekvő „mi” tudat alkotja. Az intézményi székhelyű civil szervezetek a népművelői közreműködést csak meghatározott keretek között igénylik. Intézménybe való bekerülésük annak a politikai akaratnak az eredménye, amely az egyleti házakat megszüntette, az önszerveződésnek korlátot szabott, és belekényszerítette ezt a helyi társadalomszervező erőt a művelődési házakba, amelyet korábban elidegenített az építető/fenntartó egyletektől.

■ Az intézményi közösség, amelynek otthona, működtetője és fenntartója a művelődési ház, jól elkülöníthető a civil szervezettől. A művészeti, hagyományörző, hobbi és szabadidős, stb. közösségek tagsági kötődését érdeklődési kör és életkori sajátosságok motiválják. Az egyén figyelmét és törekvését személyiségének gazdagítása, „önkifejező, önmegvalósító” képességének fejlesztése, közösségigénye, vagy valamilyen a közösség által őrzött érték megtartása iránti elkötelezettség határozza meg. Tagságának fenntartása lehet távlatos, de élethelyzete, életkora változásával új motivációk vezérelhetik, más (egyszerre több) közösség iránt is érdeklődhet. Felkészült, tiszteletdíjas szakmai vezető áll a csoport élén. Működését intézményi támogatás és a meghatározott díj fizetése biztosítja. Működésük határozott időkeretben tervezett, meghatározott helyen és napokon folyik. A művelődési intézmény közösségei folyamatosan igénylik a népművelő közreműködését, olykor személyes részvételét is.

Fentiekkel egy új tétel megfogalmazását kívántam felvezetni, amely az eddigi elméletet felülbírálván, az ötvenes évektől létező gyakorlattól vissza és egyben előrelépve, alapkérdésként foglalkozik a „közösségek háza” valóságos programmal. Korlátja lehet ennek a közművelődési törvény egyfajta intézményi megközelítésű, sajátos értelmezése, a megmeredett intézménystruktúra, és a fenntartói, „testületi akarat”. Ez utób-

biak korlátozó tényezőit célszerű elemezni, annak ismeretében, hogy a szaktörvény direktívával nem korlátozza az intézményi közösségi művelődés megújulását.

Heves megyében, egy 2000-ben készült tanulmány a közművelődési intézmények, általános művelődési központok, klubkönyvtárak, teleházak állapotát, valamint falaik között megtalálható közösségi művelődési formákat mutatta be. Hét év alatt új kategóriát alkotott az élet: a „közművelődési szempontból ellátatlan települések” csoportját. Ez annak az állapotnak a rögzítése, amelyben rideg tényként áll előttünk, hogy a közművelődési szintér csak a statisztika szempontjából értelmezhető, valóságos közösségi művelődés nem folyik az alkalmi tereken. Ahol az önkormányzat már nem tart fenn közművelődési színteret sem, az intézményi művelődés álom a múltban. A helyi társadalom véghelyzetét tükrözi a közösségek hiánya, itt csak az önszerveződés, a közösségfejlesztés törheti fel a minősítő igénytelenséget.

Ha az új szakmai megközelítéshez keresünk gyakorlati példát, megtaláljuk a „kulcsos házakat”, melyeknek rendje van, a civil közösségi központokat, amelyeket sajátos szimbiózis vezérel, a Kolping házakat, helyőrségi klubokat, melyeknek életképessége kis csoda. Ugyanakkor az egyházi tulajdonú művelődési házak, ha szerény mértékben is, de bizonyítják az egyleti örökség létezését. Ezeken a helyeken élő a múlt és kész a jövő törvénye: a közösségeknek van háza, és nem az intézménynek közösségei. Ez más minőség.

A tétel zárásaként – anélkül, hogy részleteiben idéznék több kiváló munkából, amely a szakma fejlődéstörténetét is rögzítette –, vázlatba tömöríték három fontos mozzanatot:

- A közösségi társadalom programjának meghirdetése, sajátos értelmezése az 1950-es évektől a népművelés szerves fejlődési folyamatát megszakította, kényszerpályára állította. Amikor a kulturális, agitációs-propaganda osztályok léptek az intézményt működtető egyletek helyébe, állami kultúrpolitika szabott keretet az intézményi művelődésnek, a szakmai, módszertani kérdések alárendelt szerepe nyilvánvaló volt.

- Az átértelmezés lehetősége következett be az 1976-os közművelődési törvény megalkotásával. A most is korszerű közművelődés fogalma előrevetítette a demokratizmus megteremtését a közösségi művelődésben. Teret nyitott az intézménytől független, vagy épp azzal szembehelyezkedő egyesületi kezdeményezéseknek. Programmá szerveződött a szakmában és a közösségi művelődésben rejtve élő, megújulásra törekvő egyleti erő. Ez a program felerősítette azt a társadalmi igényt, amely más törekvésekkel egyetemben az 1989-es rendszerváltáshoz vezetett.
- A háború utáni közel fél évszázad történetének ismeretében elfogadható a közművelődési intézményrendszer fenntartásának szükségesszerűsége 1989 után. A művelődési házak hálózata azonban nem fejlődhetett korszerű szakmai hálózattá; a felszínes és felelőtlen politikai ítélet, a sokszor laikus és önkényes fenntartói elvárás nyomása alatt szinte megdermedt állapotban őrizte a korábbi képzeteket. Azt gondolom, hogy elvárható egy olyan társadalmi konszenzus – nem elsősorban a népművelő szakma érdekében –, amely helyi társadalom életképességének megtartásához lehetőséget teremt a közművelődés korszerű programmá szervezéséhez, a népművelők feladatellátó, közösségfejlesztő szerepének újraértelmezéséhez.

Harmadik tétel

Vízió felvázolása helyett, tegyük egy lépést a jövőt meghatározó szubjektív tényezők felé. Tegyük ezt annál inkább, mivel az egyéni döntések folyamatában a társadalmi dilemma olyan helyzetet teremtett, amelynek végső állapotában létrejött a mindenkit korlátozó csapda.

A társadalmi csapda (...) olyan hibás, a társadalom ellenőrzése alól már kicsúszott automatizmus, amely egy adott társadalmi dilemma rossz, szűken önérdékű megoldásának következtében alakult ki(...) a társadalmi csapdákat – anélkül hogy tudnák – maguk az áldozatok állítják fel maguknak. Mert emberi tettekből, emberi elhatározásokból, döntésekből, emberi törekvésekből szövődik a háló, amelybe az emberi közösségek, társadalmak nagyon is gyakran belekeverednek, s mire észreveszik a

maguk szőtte hálót, többnyire már nagyon nehéz kikeveredniük belőle.”
(Hankiss Elemér: *Társadalmi csapdák, diagnózisok*)

A közösségi művelődés feltételei intézményekben koncentrálódnak. A közművelődési intézmények bezárása egy dilemma következményeként létrejött csapda, amelyből önkormányzat és a közművelődési szakma együttesen is nehezen jut ki. A Közművelődési Tanács, amely a civil kontrollt biztosíthatta volna a folyamat döntéselőkészítési időszakában, ma még konfliktushelyzetet jelent a helyi társadalomban. Az önkormányzat kényszerhelyzete, a szakmai szűkkeblőség és a civil felkészületlenség együttesen készítette elő a terepet a csapda kialakulásához, amelynek vesztese minden polgár, végső soron pedig a magyar kultúra.

Mit tesz ebben a helyzetben a döntéshozó önkormányzati képviselő, a feladatellátás megszervezésére vállalkozó intézményvezető, a csapdahelyzetben közösségekkel együtt élő népművelő, a közösségi értékek iránt elkötelezett közösségvezető? Nem utolsósorban, mit tehet a közösségi ember, akiért az „egész rendszer” létrejött? Nem hiszek a véletlenek törvényszerűségére építő problémamegoldásban. A csapdához vezető út véletleneken múló mintaátvételek sora volt, amely a döntéshozók körében „eredményesen” működött. Azt gondolom, hogy a kérdésre adandó válasz a helyi társadalmakban születik meg. Abban az élettérben, amelyben a képviselő, az intézményvezető, a népművelő egymásrataltsága és új típusú partnersége feltételezi a közösségi részvétel egyenrangúságát és jogosságát. Ez a közösségi tér az, amelyben az önkormányzat ma is többet vállal a közművelődésért, mint az állam. S, hogy mit tesz a sokszor átnevezett minisztériumunk, az a kormányon és ellenzékben lévő politikai pártok társadalmi felelőssége, amelyek – történelmi küldetésük új dimenziójában – szembesülhetnek társadalmi szerepük újraértelmezésének időszerűségével.

A lehetséges cselekvési irányokról annak tudatában írom a következőket, hogy a válaszok időben és megfelelő nyitottsággal történő megfogalmazásának szükségességét újra bizonyítanom. A kérdések pontos megfogalmazása előfeltétele az eredményre vezető megoldások kidolgozásának, amelyben a közösségi művelődés jövőjének lehetséges alternatívái prognosztizálhatóak. Ebben a munkában a partnerek közötti konszenzus alaptétel, mert a többség – mint arra a múlt figyelmeztet – még

nem jelent tévedhetetlenséget. Útjelzőket találunk, melyek segítenek: történelmünk ismerete, elődeink cselekedeteinek előremutató példája, a jelen nyomorúsága és a jövőt vallató, változásra ösztönző erők jelenléte a helyi társadalomban. A Szent István-i megye, mint értelmezhető „közöségi szintér” jelenti számomra azt a kiindulási pontot, amely a szakmai program kidolgozásához szakértelmet, kapcsolati tőkét és partnereket biztosít. A program felépítése pontosan úgy történik, miként azt a Bölcsék Könyvében olvashatjuk: „A munkát nem neked kell befejezni, de nem vonhatod ki magad alóla.”

1. Anélkül, hogy a művelődés ügyét elé helyezném bármely más alapvető társadalmi kérdésnek (egészségügy, közbiztonság, stb.), úgy gondolom, hogy a közművelődésben időszerű egy – törvényi előfeltétellel, szakmai előkészítettséggel és példákkal rendelkező – sajátos társadalmi kísérlet vállalása. A helyi társadalom szintjén a képviseleti demokrácia fejletlensége előtérbe állítja a képviselettel felruházott önkormányzati testület önkorlátozásának és a társadalmi kontroll szabályainak kötelező érvényű megvalósítását. A „demokratikus deficit” jelenléte miatt egyre nyilvánvalóbb, hogy a politikai választásokkal létrejövő képviseleti demokrácia hatására az állampolgárok egyre inkább elfordulnak a közügyektől. A művelődéshez való jog gyakorlása pedig az egyik legszemélyesebb közügy. A közösségi művelődés jelenléte, vagy elhalása egy településen a közösség létét meghatározó tényező, ezért azt nem lehet sem rövid, sem hosszú távon véletlenszerűen alakuló, laikus testületre bízni.

Az intézmények átszervezése, bezárása, a megyei feladatellátás intézményi hátterének megszüntetése konkrét jelzés a szakmának, hogy a jövő építése nem történhet a jelen tárgyyszerű értelmezése nélkül. Eddigi értékeink és gyengeségeink számbavételével tervezhető meg az út, amelyen a művelődési otthonokat akár többfunkciós intézményként megtartani lehet, amelyben a közösségi művelődés fenntartása megkérdőjelezhetetlen helyi társadalmi program. Ennek a társadalmi részvételt feltételező, közösségi ellenőrzést megtestesítő programnak törvényes formációja a Közművelődési Tanács, amely egyben „demokratikus deficitet” csökkentő tényezővé válhat. A CXL. törvény halott paragrafusának életre keltése a közművelődési szakma legnagyobb tartozása. Nincs mentség az

eddigyi mulasztásra, és semmi okot nem látok a további halasztásra. Az intézményi székhelyű és intézményen kívüli szervezetek önkéntes szövetségének elősegítése egy településen olyan szakmai feladat, amelyhez először az előítéletekkel és az általánosító negatív példákkal kell szembe-sülni és megküzdeni. Az intézményi székhelyű szervezetek – a kultúra tág értelmezésével nem korlátozódik csak kulturális célú közösségekre – alkotják a magját a civil kontrollt biztosító szövetségnek. A Közművelődési Tanács olyan civil testület, amely garanciákkal rendelkezik az objektivitás biztosítására, és egyenlő partnere lehet a képviselő testületnek. A tanács törvényességének és szükségszerűségének elismerését társadalmi párbeszédben, a partnerség valódi tartalmának értelmezésében nyerheti el. A tanács demokratikus működésének formalizálása, fenntartása, a „Civil kontroll a kultúra demokratizálásáért program” felépítése komoly szakmai kihívást jelent, de a törvény értelme és a helyi társadalom ismerete megfelelő és elégséges ahhoz, hogy ez a munka minden településen népművelői közreműködéssel elinduljon.

2. A vidék jövőjét és jövőtlenségét villantja fel Lányi András az „Élőlánc Magyarországért” mozgalom elnökségi tagjának gondolata: „...*ha az utolsó közösségformáló és kultúraközvetítő intézményt is elveszik, akkor a falu kihal, megszűnik*”. A gondolat folytatásának igazságtartalma vitathatatlan: „...*a kistelepülés előbb szociális otthonná, majd temetővé válik, azután pedig felszánthatják*”. A kulturális értékek és hagyományok megtartásában más irányt is vehet a vidék társadalmának fejlődése. Az öngyógyító, vagy a külső segítséggel történő közösségfejlesztés szükséges, de nem elégséges program, amely láthatóan a közösségi erő gyengülésének tendenciáját jelzi. Hozzájárulhat-e a közösségi művelődés ennek a pontosan mérhető folyamatnak a megállításához, visszafordításához? A feladatellátásra kötelezett önkormányzatok kiszolgáltatottságának/jövőtlenségének időszaka egybeesik az állam kivonulásának térnyerésével. Csökkentheti-e – községekben, nagyközségekben – az önkormányzati intézményfenntartás kizárólagosságának kényszerét a „községek háza” program? Úgy gondolom, hogy igen, erre a működő példákban találunk bizonyítást.

A közösségi művelődés intézményi feltételeinek fenntartásához, működtetéséhez az önkormányzat elkötelezettsége, pénzügyi ereje és a tár-

sadalmi tőke együttesen szükségesek. Evidencia, ami nem épült be a képviselő testületek stratégiai rendszerébe, és amit a közművelődési szakma nem kommunikál megfelelő hatékonysággal, annak következtében a kulturális közösségek és más polgári önszerveződések (gazdasági, érdekvédelmi, korosztályi, stb.) működtetése, támogatása elsősorban intézményi feladatként jelenik meg. A helyi kulturális értékek iránt elkötelezett vállalkozások érdeklődésének és érdekeltiségének, távlatos partneri viszonyának megszervezése kevés helyen kezdődött el. Ennek egyik oka, hogy helyi civil szövetségek hiányában, a képviselőtestület és a vállalkozói oldal nélkülözi a „látható partnert”. Másik ok az intézményi csapda, amelyben a korszerűtlen szemlélet gátolja a kultúra közüggyé emelését. A harmadik ok a szponzori és mecénás magatartás tudatos értelmezésének hiánya, az indítékok feltárása. Vitathatatlan, hogy az üzleti szektor érdeklődésének felkeltésében, érdekeltiségének megtartásában a kultúra értékeinek, a közművelődés társadalomfejlesztő eredményeinek értékalapú bemutatása stratégiai jelentőséggel bír.

A közösség értékeinek megtartását szolgáló hosszú távú befektetés kialakításához rendelkezni kell a megbecsülés eszközeivel és kultúrájával, amit közösségi nyilvánosság juttat kifejezésre a személy, a család, a vállalkozás, a szervezet irányába. Ne feledjük, hogy helyi társadalom elsőrangú terepe a hitelesség, megbízhatóság és távlatosság próbájának, a bizalom építésének. Ahol nincs társadalmi konszenzus a jelen és a jövő fontos kérdéseiben, nem működik a részvételi demokrácia. A „fenntartó testület” és az „intézményi közalkalmazott” társadalmi részvétel nélkül gyenge, nem egyenrangú és bizonytalan partnerségre kárhoztatott. A közösség önbecsülése és ereje, de jövőtlensége is megjelenik a közösségi művelődés helyzetében és a közművelődési intézmények állapotában.

3. A közművelődés terén a megyei szakmai műhelyeké a jövő. Lehet ezen vitatkozni, de úgy gondolom, hogy a települések közművelődési feladatellátásának közeljövőjét meghatározó szakmai feladat vár a megyei közművelődési intézetekre. Átszervezésük folyamata nem fejeződött be, ezért nyilvánvaló, hogy a saját intézeti lét megtartásának feltétele; miként él és tudatosul a települési önkormányzatok testületeiben a megyei közművelődési tanácsadó, szolgáltató folyamatok fenntartásának szükségessége. Mi több, az intézeti lét új távlatot nyithat annak a szakmai

kistérségi műhelynek, amelyben a helyi társadalom teljességének kérdéseire keresnek választ, szolgáltatnak módszereket és adnak programot. A kistérségi műhely akkor és ott lesz működőképes, ahol a népművelők, pedagógusok, civil szövetségek képviselői, vidékfejlesztési szakemberek, Leader közösségek vezetői felismerik; a társadalmi folyamatok behatárolják a fejlesztés irányait és a forrásteremtés lehetőségeit. Ha elfogadják és megértetik, hogy a kistérségben a kultúra, a közművelődés tipikusan „partnerkényszeres”, együttműködő, eszköz és értékkoncentráció, koordinációt igénylő terület, amely az életminőség biztosításához lehetőséget teremt. Ezekben a szakmai műhelyekben a közös cselekvési tér a kistérség, amelyben európai minőségként jelenik meg a konzorciumi együttműködés kultúrája. Ez a szint, amelyben a szükséges tudást biztosító képzési rendszerek hatékonyan szervezhetők. A társadalmi tőkét biztosító civil szövetségek, információs és szolgáltató központok feltételeinek kialakítása közművelődési szakemberek közreműködésével a kistérségben/településcsoportban végezhető eredményesen. A megyei szakmai műhelyek hitelesen és eredményesen segíthetik a közösségfejlesztés igényének felmérését, a települések önszerveződésének megerősítését, öngyógyító képességének visszaállítását.

Nem vagyok egyedül abban a gondolkodásban és eszmecserében, amely a mai magyar valóságot vallatva a közművelődés társadalomformáló erejébe vetett hitet kívánja erősíteni. Mégis hiányolom társaimat abban a szellemi műhelyben, amely írásainknak, gondolatainknak rendszeres fórumot teremthetne. A pusztába kiáltott szó érzete, vagy a szakmai folyóiratok csendes olvasási élménye helyett vitáinkkal jelen kellene lennünk ott, ahol élünk – a közösségi művelődés jövőjét meghatározó döntési folyamatokban. Minden rendszeralkotás, elvárás, feltételezés a „mennyei királyság” eljövételére már több, mint illúzió – káros köldöknezés. Eszmecserénk akkor szolgálhatná a közművelődés ügyét, ha nem saját kiérlelt, vagy előrevetített rendszerünk védelme vezérelné, hanem a valóság korlátainak, csapdáinak feltárása, a közösségi művelődés feltételrendszerét fenyegető téves döntések megakadályozása.

Konklúzió

A közösségi művelődés túlbecsülése nélkül korunk közösségi értéket tagadó folyamataiban, szakmánk felelősségéről, cselekvési lehetőségeinkről gondolkodva vallom: az ember minősége a másik emberhez és a nemzet kultúrájához való viszonyában jelenik meg. *„Régi tömlőbe ne tégy újbort, mert szétrepeszi azt”* – olvastam valahol. Igazsága megfontolandó és figyelmeztető a népművelés, a közösségi művelődést szolgáló művelődési házak megújításának feladatában.

Kimagasló érték a közösségből induló művészek életpályája. Kimagasló érték az előregedő, temetőnek szánt faluban a magyar népdalt zengő asszonykórus, és számomra reményt keltő például – a divattá vált idegen kultúrák varázsát megtörő – ifjúsági szólótáncverseny. Azonban minden homokra épül, ha a formális demokrácia csapdáit elkerülve nem rajuk le a közösségi részvétel kultúrájának alapjait.

WEHNER TIBOR

A szobor helye szoborhely-e?

Tizenhat évvel a rendszerváltás után, a *Petőfi Népe* 2005. május 18-iki száma *Kossuth-élmű kerül Lenin helyére* címmel adott hírt arról, hogy a Kiskőrös Városért Alapítvány a Pálffy Gusztáv-alkotta Kossuth-mellszobrot a város bíróságának épülete előtt fogja elhelyezni, ott, „ahol egykor a város Lenin-szobra állt, amikor az igazságügynek átadott épület még a járási pártbizottság székháza volt. Az alapítvány a lakossághoz fordult, hogy lehetőségeikhez mérten támogassák *a szobor méltó helyre kerülését*. A Petőfi-szülőházzal szembe néző szobor újraavatására a Városi Napok rendezvénysorozat keretében kerül sor.” (Kiemelés: W. T.) A tudósítás lényegi eleme *a szobor méltó helyének* kiválasztására való törekvésre való hivatkozás: a szobortelepítésre kijelölt városi térség nyilvánvalóan korábban is méltó hely volt, ha egyszer a nyilvánvalóan központi elhelyezkedésű és kiemelt jelentőségű járási pártbizottság előtt álló, és a Petőfi-szülőházzal szembenező Leninnek adott otthont. A hely jelentősége az időközben lepergett másfél évtized alatt nem kopott meg, de a szobordíszletek változásával illetve megváltoztatásával lépést kell tartani az idő múlásával és az ún. korszellem módosulásával.

Témánk problémakörét és jelentőségét megvilágítandó, idézzük Marosi Ernő *Szobrokról* című, 2002-ben közreadott tanulmányának egyik részletét: „Az emlékállítás ... történetiségében szemlélendő aspektusa a közterület-foglalás. Maga a tény a hozzá fűződő szokásokkal együtt régebbi, mint maga a modern köztéri emlék. Magyarországon – anélkül, hogy bizonyíthatatlan folyamatosságú középkori példákig kelljen visszanyúlnunk – az ellenreformációs gyakorlatra utalhatunk. A barokk honosította meg azokat a Mária-, Szentháromság-oszlopokat, pestisemlékeket, esetleg konfliktusokra ... is utaló emlékeket, amelyek a vallásos képtisz-

teletet a városi térre kiterjesztve a közteret mintegy megszentelt, liturgikus térré alakították. Kialakultak körülöttük e kultusz formái is: a körmenet, a szabadtéri istentisztelet, amelyek a nem vallásos emlékkultusz közösségi formalitásaiban is tovább élnek. E köztéri szoborállítás legfontosabb értelme azonban a nyilvános hely kisajátítása, valamely többség – vagy hatalmi helyzetben lévő kisebbség – kultuszának szolgálatába állítása s másoknak e helyzet elfogadására készítése – vagy eltérésére való kényszerítése.”

Ez tehát a hely elfoglalásának indítéka, amely évszázadok óta, napjainkig változatlan: de mely helyeket foglalnak el a szobrok, és miért azokat a helyeket, amelyek szoborhelyekké válnak? E téren André Chastel eszmefuttatása lehet segítségünkre, aki a francia forradalom ceremóniáinak elemzése kapcsán állapította meg, hogy a város olyan útvonalak és helyszínek együttese, amelyet a hatalom pontosan mérlegelve jelöl ki és szabályoz a hétköznapi és az ünnepek színteréül, s amelyben nagyon fontos szerepet játszanak az e színtereket keretelő épületek és az e közegekben álló állandó monumentumok, valamint a provizórikus elemek. És mindez arra szolgál, hogy kialakuljanak azok a kitüntetett szerepű városi térségek és útvonalak, amelyben az építészeti és szobrászati elemek együttese révén a hatalom az általa preferált történelmet jeleníti meg, mintegy az életet keretelő tabló gyanánt fogalmazza meg elveit a városlakók előtt. Ha ezt a modellt alkalmazzuk, akkor pontosan megvonhatók a konklúziók a magyar terek, szobrok és a magyar ünnepek vonatkozásaiban is, s különösképpen a közelmúlt eseményeinek fényében. Ha a 2006. október 23-ai vagy a 2007. március 15-iki ünnepek ünnepi térségeit és útvonalait analizáljuk, pontosan kidomborodnak azok a jellegzetességek, azok a szimbolikus tartalmak, amelyeket a többségnek nevezett hatalom és a kisebbségnek nevezett ellenzék az eszményeinek és céljainak leginkább megfelelőnek és kifejezőnek ítélt. Megragadhatók e szellemi tartalmak a részvételi lehetőségekben is: a korlátozottságokban és szabadságokban: ki, mikor, milyen feltételekkel és körülmények között, hol lehetett jelen, mely szobornál, mely téren ünnepelhetett, mely helyszíneket keresett, kereshetett fel ünnepi menete állomásait bejárván. Felmerülhetnek emlékezetünkben a hajnali, kora reggeli, vagy késő esti, mintegy lopva lebonyolított tisztelgések és koszorúzások, a szigorúan

elszigetelt, a szürke városlakók – a potenciális tüntetők – számára megközelíthetetlen köztéri ünnepségek médiák által közvetített, kongó ürességű képsorai. (A verőfényes időben zárt esernyőkkel felvonuló testőrök beszédesen fémjelezték a közállapotokat és mintegy előrevetítették a várható eseményeket.) Persze az aktuális lehetőségeket, a mesterségesen kreált feltételrendszereket is meghatározzák azok a történeti hagyományok által determinált városépítészeti és szoborállítási, emlékmű-létesítési hagyományok és adottságok, amelyek állandó és új objektumokat, továbbá provizórikus elemeket vegyítve teremtik meg az ünnepi, illetve a hétköznapiakban is az ünneplés atmoszféráját, a fennkölt eszmeiséget sugározni hivatott városi díszleteket és kulisszákat.

Nem vagyunk bővében az ünnepi, az ünneplést a méltó emlékművel vagy szoborral is hangsúlyozó tereknek: vagy szegénységük, elhanyagoltságuk, esztétikai igénytelenségük, vagy túlzásfoltosságuk, furcsa monumentum-koncentrációjuk miatt összpontosulnak a problémák. Gondoljunk arra, hogy számos nagyvárosnak tulajdonképpen nincs a közöséget, a városlakókat ünnepi összejövetelre befogadni képes főtere (csak valamifajta útkereszteződésekből kialakuló csomópontja, illetve vonulásra alkalmas főutcája) – Miskolcot, Debrecent, Tatabányát vagy Kaposvárt említhetjük –, illetve hogy más településnek meg olyan, emlékművekkel és szobrokkal agyonzsúfolt, furcsa, szelektív történetiséget tükröztető és meglehetősen ellentmondásos szimbolikát elegyítő, mintegy kegyeleti bazárt teremtő és képviselő központi tere van, mint Szekszárdé, Kecskemété vagy Szegedé. De a kisebb települések sem szerencsésebbek: a néhány éve várossá vált Martonvásár néhány négyzetméteres Emlékezés terén szorosan az első világháborús emlékmű mellé került a közelmúlt másfél évtizedében a második világháborús emlékmű, az 1848-as forradalomra emlékező obeliszk és fejfa-együttes, majd ugyanitt elültették a szabadság, illetve a függetlenség fáját és felállították az 56-os forradalomra emlékeztető kopjafát, s az eddig szabadon maradt tenyérnyi helyre most készülnek elhelyezni egy Trianon-emlékművet. Mint egy jól konstruált bevásárlóközpontban: minden tragikus magyar történelmi katalizma-idézet könnyen elérhető és gyorsan átélhető. Természetesen mindig a városközpontok, a település-centrumok válnak az ünnepi térségekben és emlékező, emlékeztető objektumokban túldimenzionálttá, és

ez így van Budapest esetében is, amelynek paradox módon alig van reprezentatív, tömegeket befogadni képes, jelentésekkel mélyen átítatott, méltó monumentummal megkoronázott térsége. Ilyen lehetne a Kossuth Lajos tér, amelyen a XX. század folyamán kialakult és napjainkra kaotikussá vált az emlékmű-bazár, ilyen a sok változást megért Hősök tere, valamint az emberöltőkként gyökeresen átalakuló 56-osok tere – amely nem is tér, hanem egy kommunista felvonulási útvonal –, ilyen a közelmúltban ligetté alakított Szabadság tér, és bizonyos fokig ilyen a Vörösmarty tér. A többi: közlekedési csomópont: mint a Deák tér, az Astoria, a Kálvin tér, a Blaha Lujza tér, a Baross tér, az Octogon, és a szobrokkal ékesített, a tér-funkciókat azonban egyáltalán nem szolgáló Roosevelttér. E terek és az általuk hordozott jelentéskörök állandóan dúsulnak és újra meg újra átértékelődnek: a Kossuth Lajos tér vagy a Szabadság tér által hordozott jelentés-tartam a 2006-os események után egészen más, mint korábban volt – a szovjet hősi emlékmű bontási kísérlete által a szobordöntések ősi hagyományának legújabbkori fejezete íródott tovább –, mint ahogy a Március 15-i téren álló Petőfi-szobor üzenete is új rétegekkel gyarapodott a tojászáporos-esernyős polgármesteri beszéd által. De megőrzött, meggyalázott, ledöntött, lecsereált, újraállított szoborral vagy szobor nélkül alig-alig van olyan közterünk, ahol csak úgy álldogálni, ögylegni, időt múlatni, összegyűlni és szétszéledni lehetne úgy, hogy közben minden agresszió és fenyegetettség nélkül lelkünkben jelen lehetne a múlt, a történelem is.

Ezeknek a furcsa berendezkedésű tereknek kell befogadniuk a kor által vallott eszményeket kifejező, a múlt történései által képviselt, magáénak vallott történeti események és személyiségek objektivizációit: fennmaradt vagy rekonstruált épületeket és mindenekelőtt az architektonikus és plasztikai eszközökkel élő emlékműveket és szobrokat. Az emlékművek elhelyezését, helyének kiválasztását két szempont befolyásolhatja: a topográfiai vagy lokális és az agresszíven szimbolikus. Topográfiainak vagy lokálisnak nevezzük azokat az emlékeket, amelyek szorosan helyhez kötöttek: egy-egy, az adott térséghez, városrészhez szervesen és valóságosan is kötődő történeti eseményhez, történelmi fordulathoz kapcsolódnak, vagy ott született, élt, munkálkodott személyiség életútjához kötődnek. Szimbolikusnak és agresszívnek akkor minősít-

hetjük a helyválasztást, amikor az emlékmű vagy szobor csupán jelentőségteljes helyet, központi pozíciót követelve magának a város, a település legfontosabb pontjait foglalja el, sajátítja ki a maga és az általa megjelenített üzenet számára. A helykijelölés, a birtokbavétel kötődhet a hatalmi berendezkedéshez, a hatalmi reprezentációt kifejező épülethez vagy épületegyütteshez és kihasználhat városszerkezeti vagy földrajzi adottságokat: eklatáns példa a gellérthegyi, Budapest felett szívós géniusként lebegő felszabadulási emlékmű-nőalak, amelyet a biztonság kedvéért szerte a városban számos központi vagy kisebb jelentőségű szovjet emlékmű nyomatékosított a szocializmus évtizedeiben, és amelyek közül a Szabadság téri napjainkig mozdíthatatlannak bizonyult. 1989 előtt az egykori szocialista országok, illetve a Szovjetunió mintája szerint a főtér, a városközpont a szovjet hősi és felszabadulási emlékműnek, és a Lenin-szobornak, valamint a tanácsköztársasági emlékműnek és valamely munkásmozgalmár portréemlékművének, s a korábbi korok tanúiként az úgy-ahogy megtört első világháborús emlékműnek és az enyészetre ítélt országzászlónak adott otthont. Rényi András mutat rá a 2000-ben a *Mozgó Világ* hasábjain publikált *A légből kapott monumentum* című, Varga Imre egykori budapesti, a Vérmező sarkára állított Kun Béla-emlékművét elemző tanulmányában: „Van itt azonban még valami, amit nem hagyhatok említés nélkül – mégpedig a szobor térbeli pozicionálása egykori helyén, az Attila út–Krisztina körút találkozásánál. Már a lektorátusi zsüri szakvéleménye figyelmeztetett, hogy *'a Vérmező sétáló, pihenő hely, s feltételezhető, hogy az emlékmű veszít tartalmi funkciójából az adott környezetben'*, lévén a helyszín nem alkalmas ünnepek rendezésére. Az emlékművek dolga a természetes felejtés akadályozása: e hivatásukat viszont csak akkor teljesíthetik, ha a későbbi generációk folyamatosan *őrzik* a helyet. Ha az utókor aktív módon nem kultiválja a *genius locit*, hiába áll ott valamilyen jelölő tárgy, referenciája elfelejtődik, és menthetetlenül beleszürkül a jeltelen környezetbe. Ezért az emlékművek nem csupán felmutatott szimbólumok, de olyan környezetek is, amelyek fenntartó rituálékat (koszorúzásokat, ünnepeket stb.) kívánnak. ... Nem a hely szelleme testesült itt az emlékezet művévé, hanem az azt kisajátító politikai akarat talált üres helyet a maga műve számára.” Rényi András mindemellett nem emlékeztet arra, hogy a Kun Béla-monumentum helyének kiválasztásával és környezetbe illesztésével mintegy

megsemmisítették az itt már évtizedek, 1955 óta álló, Matzon Frigyes által megformált Magyar jakobinusok-emlékművének terét, amelyre mintegy rátelepedett a Varga Imre-konstruálta hatalmas diktátor-emlékmű. De ezt az agresszív hatótér-sértést, emlékműhely-kiszorítást akár szimbolikusan is minősíthetjük: a kommunizmus a szoborhelyek terén is kíméletlenül átvette a hatalmat.

Az 1989-es fordulat után a kommunizmust éltető monumentumok többsége raktárba került, néhányat – költségkímélő megoldással – kissé átalakítva átmentettek, és az üresen maradt helyekre második világháborús mementók, majd 56-os emlékművek, gyakran a hajdani Lenin-szobor talapzatára Nagy Imre-szobrok, Szent Istvánok, városalapító és kiváltságokat adó magyar uralkodók szobrai, millenniumi emlékművek, holocaust-mementók kerültek. Terek középpontjaiba, sugárutak tengelyébe, főbejáratok elé, magaslatokra: téri hangsúlyok, városszerkezeti fókuszok, kikerülhetetlen, kiemelkedő, emblematikusnak szánt objektumok gyánánt. (És hogy helyenként milyen ügyetlenül, azt a Gellérthegy régi, pazsar elhelyezésű Szent Gellért- és az új, meglehetősen esetlegesen környezetébe illesztett Szent István-szobra, illetve a két mű összevetése illusztrálja ékesen.) Ez az a változatlan, évszázadok óta gyakorolt emlékmű- és szobortelepítési elv, amelyet a reneszánsz, a barokk és a klasszicizmus is magáénak vallott. Monumentalitás, lehengerlő hatásrendszer, lenyűgözés, elkábítás és a megjelenítettbe foglalt tartalom, jelentés folytonos, szüntelen sulykolása. Persze, vannak azért üdítő jelenségek: a kiemelés, a kiemelkedés helyett a környezetbe-olvadás, a szerves környezeti elemmé válás szándéka, amelyet a posztamensek fokozatos elszivárgása tanúsított a múlt század hetvenes éveitől, majd a járósintté váló, illetve az azt megnyitó, alsó régiókba húzódó emlékekre hivatkozhatunk (így az ún. járdaplasztikákra – győri és budapesti, Ráday utcai botlókövekre –, vagy Lugossy Mária székesfehérvári és Jovánovics György budapesti munkáira). És az emlékművekkel és szobrokkal egyre telítettebb, zsúfolt központi térségek ellensúlyaként az eddig elhanyagolt közegekre, a hátterekre kellene figyelniük, a perifériákra, a félreeső helyekre: amelyek ugyancsak városi, városiakok által lakott, nap mint nap megélt térségek. Talán itt teret kaphatna a fellengzős emlékművek, a politikai eszméket reprezentáló monumentumok helyett maga a szobrászat, a művészet is:

nem kihangsúlyozott, kiemelt, centrumot teremteni hivatott alkotásként, hanem a városszövetbe harmonikusan illeszkedő alkotóelemként.

Nem kerülhet akármilyen szobor akármilyen helyre. A helyeknek is megvan a maga rangsora és a szobroknak is megvan a jelentőség-sorrendje. A fontos helyek általában fontosnak minősített szobrokkal kapcsolódnak, ezt veszi körül az innen kényszerűen kiszorult szobrok gyűréje, és aztán a perifériákon átláthatatlan káoszba, jelentéktelenségekbe és fontosságra-törésekbe fullad minden. Méltatlan, mellérendelt, perifériális helyre nem kerülhet fontosnak minősített szobor, és jelentéktelennek minősített szobor nem kerülhet a kitüntetett figyelem övezte centrumba. Ez az elv gyakran áthágja a lokális, a topografikus aspektusokat is. A központi, fontos helyek azonban általában foglaltak – elvégre elég sokminden történt itt, e szűk Kárpát-medencében az elmúlt ezer esztendőben –, és így előbb-utóbb a centrumokban egymás nyakára hágnak a szobrok: minden talpalatnyi helyet megpróbálnak szobor-helyekként hasznosítani. Ezt pontosan és szépen reprezentálja a budapesti Kossuth Lajos tér, a ma álló, és a múlt rétegeibe süllyedt, az emlékezetben, a kollektív tudatban, a hagyományban azonban élénken megőrzött, egykor itt állt szobraival. Erről a szobor-újratelepítők általában megfeledkeznek: az egykor ott állt szobrok által jelentésekkel, tartalmakkal, szimbolikus üzenetekkel itatódnak át: kifejezőkké válnak maguk a szoborhelyek is, amely jelentések, tartalmak és szimbolikák sajtáságos módon vegyülnek az új, az arra a helyre újonnan állított szoborral. A budapesti Kossuth Lajos téren egykor állt Andrásy-lovas szobor helye az az Andrásy-lovas szobor helye, és nem a József Attiláé, illetve nem azé a József Attiláé kizárólagosan, amely az Andrásy-szobor helyén áll. A tragikomikus sorsú és szimbolikájú Dózsa György úti Időkerék helye az egykori Lenin-emlékmű térsége és közege: ahogy korábban egy grandiózus emlékmű által is, itt most újra megállt, megállítatott az idő. Tatabánya újvárosi negyedének központi térsége, amely korábban a szovjet hősök demonstrációs fala előtt felállított Lenin-szoborral sűrítette magába egy rendszer tömör lényegét, ma meglehetősen hiteltelenül hivatkozik Trianonra és a Millenniumra azzal a krómacél, Nagy-Magyarország vízrajzát megjelenítő életfával, amelynek gyökerei az egykori, cirill betűket hordozó demonstrációs falba mélyednek, amelyen talán még a kőburkolatot sem cserélték ki újra. Szegeden az évtizedekig ácsorgó Lenin he-

lyére Nagy Imre állt, míg Kecskeméten Kodály Zoltán és az éneklő gyermekek bronz-kompozíciója ítéltetett távozásra, hogy a nagy zene-költő szellemét szimbolizáló architektúra amúgy változatlanul, kis kiegészítésekkel az 1956-os forradalom emlékművévé alakuljon. Ez a kecskeméti különösen súlyos eset, mert az építésztervező azonos: úgy tűnik, teljesen mindegy számára, hogy bensőséges zene vagy csörömpölő forradalom.

Hogy a hely, a szobor, az emlékmű helye milyen jelentős tényező, azt a 2007-es év tavaszán lezajlott észtországi és oroszországi események, világpolitikai feszültségek is tanúsítják. Tallinnban az észti hatóságok a városközpontban álló szovjet emlékművet leemelték talapzatáról és egy külvárosi katonai temetőbe költöztették. Oroszország válaszul felfüggesztette az Észtországba irányuló vasúti szállításokat, s megakadályozta a határ-menti teherautó-forgalmat. A diplomáciai és gazdasági válság indítóoka egy szobor, illetve egy szobor helye: a kitüntetett térségből a háttérbe utalása. Amely azért történt, mert az emlékmű főalakja – Tőkéczki László megfogalmazása szerint –, a nyomorult és szerencsétlen szovjet bronzkatona más vonatkozások, a felszabadítás aktusa mellett tényleg kifejezi a hódítást is – csak hogy az óriási vérveszteséget szenvedett hódolatottak és mai örököseik nem kívánják megalázottságuk szimbólumát naponta látni. Ez az indulat diktálja a budapesti Szabadság téri szovjet hősi emlékmű eltávolítását indítványozóinak szándékait – visszaadni azt a helyet az eredeti, Trianonra emlékeztető funkciójának –, és ez az ellenérzés munkál a Dózsa György úti új 56-os emlékmű-létesítésének fogadtatásában: hátborzongató ugyanis, amikor a forradalom eltipróinak örökösei, az egykori ellenforradalom-hívók állítanak monumentumot a forradalomnak. A hely viszont itt általuk valóságosan, és képletesen is megszentelt, illetve eltörölhetetlenül meggyalázott: a kommunizmust éltető kényszer-tömegdemonstrációk kitörölhetetlen emlékével, a hajdani hatalmas Sztálin-emlékművel és a talapzatán berendezett, a megalázott tömeg hódolás-fogadására évtizedekig használt integető-mellvéddel. Ez a hely: szörnyű dagonya. Nem emlékműveket kellene állítani itt: ezt a helyet be kellene hinteni sóval.

(Az előadás 2007. július 11-én Hajdúböszörményben, a Hajdúsági Művésztelep konferenciáján hangzott el.)

SASVÁRI EDIT

Szoborpályázatok 1950–2000 **– könyvbemutató –**

Mielőtt belefognék a könyv ismertetésébe, két, rövidke történetet szeretnék Önökkel megosztani. Az egyik a nyolcvanas évek legvégén, a rendszerváltást közvetlenül megelőző évhez fűződik. Óvodás csoport tagjai pálcikára erősített piros papírzászlócskákat szúrtak le – talán április 4-én – Kiss István dunaújvárosi Lenin-szobrának talapzata mellé. Az óvó néni megkérdezte a gyerekeket, tudják-e, ki volt Lenin? Az egyik kisfiú büszkén kihúzta magát, és azt válaszolta: Lenin egy szobor volt. A másik eset tavaly nyáron történt. Egy baráti házaspár – a férfi magyar, a feleség amerikai – minden évben hazatérnek, és a nyarat Magyarországon töltik. Egy ilyen alkalommal a Deák téren sétálgattak, amikor a feleség, Butter, megpillantotta Bajcsy-Zsilinszky Endre újonnan felállított szobrát. Érdeklődve kérdezte férjétől, hogy vajon kit ábrázol ez a szobor? A férj lehajolt, megnézte a táblácskát, és a bajusza alatt csak annyit mormogott: „ez a nagypapa gyilkosának a szobra”. Az 1956 után Amerikába szakadt férfi ugyanis Áchim András unokája volt.

Ez a két történet gyakran eszembe jut, ha köztéri szobrokról esik szó. Mert miről is szólnak tulajdonképpen? A nagyon különféle nézőpontokról, amelyek az embereket, a generációk sorát ezekhez a monumentumokhoz, és rajtuk keresztül a történelemhez fűzik. Nagy Ildikó és munkatársai átfogó és elképesztő bőségu munkájukkal, egy olyan „objektívet” kínálnak nekünk, amellyel egy hosszú időszak képét minden generáció élesre állítva szemlélheti.

A Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus egy újabb, nagyszabású dokumentumgyűjteménnyel állt elő, Nagy Ildikó szerkesztésében. Ez azért is öröndetes, mert több mint másfél évtizeddel a magyarországi demokratikus fordulat után a művészettörténet éppen a Lektorátus legutóbbi években megjelent forráskiadványaival kezdi ledol-

gozni a társtudományokkal szembeni jelentős lépéshátrányát a II. világháború utáni rendszerek kutatásában. A közelmúlt „hivatalos jelenségeihez” való viszonyában a művészettörténet igencsak tartózkodó maradt, leszámítva néhány elszigetelt, de annál értékesebb kezdeményezést. Az említett tudományok nem csupán a szisztematikus forrásfeltárásban járnak előttünk, hanem jelentős korszak-monográfiákat és tanulmánygyűjteményeket is letettek már az asztalra. Vagyis, nem csupán összegyűjtötték és ma is folyamatosan gyűjtik a forrásokat, hanem irigylésre méltó tapasztalatokat szereztek a bennük való eligazodásban.

Az áttörés a 2000-es években következett be, amikor is a Lektorátus gondozásában megjelentek az első ilyen típusú forráskiadványok. Az intézmény jó érzékkel ismerte fel új szerepét a megváltozott helyzetben: a 90-es évektől az általa őrzött anyagok rendezését és mielőbbi kutathatóvá tételét tekintette fő feladatai egyikének. A XX. századi magyar művészeti dokumentumok c. sorozatban megjelent első kiadványaik olyan nagyobb, összefüggő iratsorozatból álló publikációk voltak, amelyek fontosságát szeretném itt kiemelni, és amelyek a korszakot megélt szemtanúk, illetve a kutatók számára egyaránt tartogattak meglepetéseket. (Adatok és adalékok a hatvanas évek művészetéhez. A Művészeti Bizottság jegyzőkönyvei, 1962–66., I–II., Budapest, 2002.; A Derkovits-ösztöndíj története, 1955–2005.) A sorozat szerkesztője: Wehner Tibor.

E mostani kötet az 1950-től 2000-ig tartó időszak, vagyis ötven év szoborpályázatait gyűjti egybe, kizárólag a Lektorátuson őrzött, bár nem feltétlenül itt keletkezett iratok közzétételét tekintve céljának. A szerkesztő Nagy Ildikó munkájának legfőbb erényét a dokumentumok elrendezésének egyszerű és világos koncepciójában látom. Széles időintervallumban, évtizedes bontásban, kronologikusan fűzi fel az egyes pályázatokat, mindegyiknél megismételve a pályáztatás menetének konstans elemeit. Ez az elv számomra azért rendkívül szimpatikus, mert lehetőséget ad az egyes pályázatoknak egy hosszú folyamatban való összevetésére. Aki tehát nem csupán szűkebb kutatási témájához keres adalékokat, hanem végigragja magát e vaskos kötetben, annak három, egymást követő korszak összefüggéseiben lesz módja a köztérre kerülő műalkotások bírálati/döntési mechanizmusának működését és változó szempontjait tanulmányozni. Bár a döntési mechanizmus a demokratikus fordulatig mindvégig cenzurális alapokon nyugodott, és javarészt a szakmai érvelés

is ennek volt alárendelve, egy ilyen típusú metszetben, jelen esetben a szoborpályázatok metszetében is szemléletesen kirajzolja ennek a hosszú időszaknak a történelmi változásait. Erre Nagy Ildikó is felhívja a figyelmet bevezetőjében, utalva többek között a bírálati terminológia alakulására.

Nagy Ildikó mellett feltétlenül meg kell említeni a kötet munkatársait is: Wehner Violát, Kertész Lászlót, Sz. Szilágyi Gábort, akik a szoborpályázatokkal kapcsolatos lektorátusi forrásokat gondosan kivonatolták, és a pályázati dossziékban található egyéb dokumentumok, újságcikkek, levelek, stb. adataival az egyes tételek körültekintő kiegészítését végezték. Tulajdonképpen ezek az apró adatok arra figyelmeztetnek, hogy a látszat ellenére mindaz, amit a kötetben találunk, nem a jéghegy maga, csupán annak a csúcsa. Vagyis: a konkrét esetek kutatásánál nem kerülhető meg a forráshelyen végzendő aprómunka!

A kötet munkatársai ötven év szoborpályázatait gyűjtötték össze a szoborállítás szándékától a megvalósulásig vagy épp a sikertelen lezárásig. Az anyag természetét figyelembe véve, alapvető céljuk nem az egyes szoborművek szabatos művészettörténeti bemutatása volt. Sokkal inkább a szoborállítás körülményeiről, a hatalmi reprezentáció szempontjából leginkább preferált köztéri művészet *közegéről* adnak hihetetlenül érzékeltes képet. Bár a kötetben felsorakozó szoborművekből számosat jól ismerünk a közterekről vagy a szakirodalomból, az illusztrációs anyag sajnálatos hiánya miatt le is kell mondanunk a pályaművek önmagukban, szobrászi alkotásként való vizsgálatáról. Cserébe azonban egy olyan világba tekinthetünk be, amely sokáig a kivételezetteké volt.

A dokumentumok hangsúlyos eleme a pályázati mű körül zajló vita, érvek és ellenérvek egymásnak feszülése. A könyv rendkívül szemléletesen mutatja be azt, hogy az évtizedek során hogyan változtak a szoborállítás kritériumai és a tárgyalt időszakokban milyen elvárások mozgatták a reprezentációs igényt. Különösen éles megvilágításba kerül az a körülmény, hogy a köztéri szobrászat műfaja döntően kompromisszumokra épül, és hogy ezeket a műveket legalább annyira formálták a megrendelői elvárások és a bírálati szempontok, mint maga a szobrászművész. Az is kiderül, hogy a megrendelői/laikus nézőpont alapvetően más logika szerint épül fel, mint a művészé, és az általános közizlés legalább olyan rombolóan hatott e kérdésekben, mint a politikai elvárásokat tükröző

cenzurális megkötések. A megrendelői, bírálói és a művészi pozícióból megfogalmazott nézetkülönbségek elsimítása és a szobrok felállítása sokszor éveket vett igénybe, ennek súlyos anyagi vonzata is volt. De megtudhatjuk, hogy kik voltak a megrendelők, miért és hova szerettek volna szobrot állítani, milyen típusú igényekkel álltak elő és hogyan viszonyultak az elkészült műhöz. Ennek egyik szemléletes példája a Somogyi József: Szántó Kovács János szobrával kapcsolatos vita volt, amelyet negyven év után – más szempontból – a Kis Varsó művészpáros amsterdami munkája szított fel nemrégiben. Számomra a Kis Varsó-munka kapcsán előállt eset érzékletesen bizonyítja, hogy Nagy Ildikó és munkatársai nagyon is élő anyaggal dolgoztak.

A kötet anyaga több szempontból is elképesztően információ-gazdag, és számos, kutatásra érdemes téma-lehetőség ágazik ki belőle. Csak néhányat emelnék ki ezek közül: vizsgálni lehetne például azt, hogy milyen preferenciái voltak a köztéri szobrászat különböző műfajainak, a műfajokon belüli típusoknak a különböző időszakokban. Milyen típusai voltak pl. a politikai tárgyú szobroknak, illetve milyen tematikák jelennek meg az egyes korszakokban. Hogyan hatott az ideológia változása pl. a Lenin-ábrázolásokra? Milyen szempontok alakították a megrendelő – a művész – a zsűri és a lebonyolító viszonyát a tárgyalt évtizedekben? Érdekes téma lehet a szobrászok foglalkoztatásának a kérdése is. Statisztikák készülhetnének arról, hogy ki mennyi és milyen megbízást kapott? Vagy: milyen volt a megbízások generációs megoszlása? Ez utóbbi azért érdekes, mert a hatvanas évek közepén a Fiala Képzőművészek Stúdiójának érdekérvényesítő törekvései következtében a fiatal nemzedék is bekerült a pályázati rendszerbe. Sőt, olyan esettel is találkozunk, hogy maga a Képzőművészeti Alap igazgatója, Szilárd György tiltakozott a fiatal művészek munkáinak indoklás nélküli visszautasítása ellen. Tanulságos megfigyelni a nonfiguratív plasztikákkal szembeni ellenállás fokozatos oldódását, valamint azt is, hogy egy magát modernnek tételező egypárt-rendszerű politikai berendezkedés hogyan gondolkodott önreprezentációjának korszerűsítéséről? Nem utolsó sorban kiegészíthetővé válnak az egyes szobrászéletművek, megtudhatjuk, hogy egy-egy jól ismert szobornál megvalósulásig milyen típusú kompromisszumokat kellett kötnie a szobrásznak eredeti víziójához képest. Milyen intézményi hálóban működött a pályázati rendszer (Lektorátus, MEB, IPARTERV, MSZMP,

minisztérium, stb.). Milyen koncepció szerint dőlt el a külföldre kerülő szobrok megvalósítása, és ez mennyiben volt más a hazai köztéri elképzelésekhez képest? Nem utolsó sorban perspektivikusan szerencsés lenne összekötni a szoborpályázatok anyagából kiágazó szálakat más forráshe-lyek anyagaival is.

Egy-egy pályázat kapcsán nem csupán az adott esetre vonatkozó konkrét adatokkal ismerkedhetünk meg tehát, hanem a tudományos munkát segítő sok hasznos információt is ki tudunk nyerni belőle. Például: milyen más pályázatok futottak az adott időszakban, (Fővárosi díszkút pályázat, melynek anyaga 1955-ben, az Egyetem utcában volt kiállítva) vagy az 1958-as Tanácsköztársasági emlékmű pályázat (1958), Fővárosi Lenin-emlékmű pályázat, 1960: Marx-pályázat, a szombathelyi Derkovits-pályázat) stb., de azt is megtudhatjuk például, hogy a gipsz hiánycikk volt az ötvenes években.

Amikor egy korszak végérvényesen lezárul, vele együtt a szobrait létrehozó akarat arculata is a múlté lesz. Lassan az is elfelejtődik, hogy ezek a művek olyasmit voltak hivatottak képviselni, amely valaha egy egész társadalomra nézve normatív érvényű volt. Ebből a szempontból jellemző, hogy a kötetben tárgyalt alkotások javarésze ma már nincs is a helyén. Nos, az előző rendszer szobrait ledönthetik, eltávolíthatják, megsemmisíthetik, de a szándék, amely szobrokat kíván állítani, nem múlik el egy politikai berendezkedés megváltozásával. Legyen szó akár kormányzati hatalomról, pártakaratról vagy civil szerveződésről, az önreprezentációnak ez a formája valószínűleg megmarad. Érdekes megfigyelni a kötet végét, az 1990-től 2000-ig tartó időszakot. A kialakuló demokráciában olyan érzéseket, eszméket megtestesítő szobrok, emlékművek születtek, amelyeket a diktatúra évtizedekig elnyomott. Láthatjuk, hogy a szoborállítás körülményei tényleg demokratikusabbak lettek, megszűnt a cenzúra, megszűnt az egyeduralkodó ideológia nyomása... És aki akar, elmélázhat azon is, hogy a sok Szent István, kopjafa, II. Világháborús emlékmű és 56-os szobor körüli viták szempontjai részben mintha az előző korszakból köszönnének vissza.

(Elhangzott a Fészek Klub gobelintermében 2007. november 19-én, a Kortárs művészet. Szoborpályázatok 1950–2000 c. kötet bemutatóján.)

TALATA-DUDÁS KATALIN

A helyi önkormányzatok kulturális kiadásainak és azok forrásainak alakulása, 1996–2006

Kutatási terv

A kutatás célja és fogalmi keretei

Kutatásunk tárgya a magyar települési és területi önkormányzatok kulturális kiadásainak és forrásainak elemzése az 1996–2006-os időintervallumban.

Az önkormányzatok kulturális kiadásainak elemzését azért tartjuk időszerűnek, mert jelenleg folyik a vita a közigazgatási szintek átalakításáról, arról, hogy mi legyen a régió, mi a megye, a kistérség vagy a település feladata és ehhez kapcsolódóan pedig hogyan változzon a finanszírozási rendszer. Megállapíthatjuk, hogy ebben a folyamatban sajnos a szükségesnél jóval kisebb figyelem fordul a kulturális területre, holott már régen felismert összefüggés, hogy egy ország gazdasági fejlődését, lakóinak életminőségét nagyban meghatározza a kultúra állapota¹. Emiatt állami és társadalmi érdek annak meghatározása, hogy a kultúrát milyen politikai-gazdasági-társadalmi elgondolások alapján kell központilag támogatni, mik legyenek annak prioritásai, mely módszerekkel célszerű támogatni a művelődési folyamatokat. Önmagukban azonban a forintban, illetve százalékban mégoly pontosan kimutatott számadatok sem mondanak sokat arról, hogy egy adott önkormányzat (vagy az önkormányzatok általában) túl keveset, vagy éppen túl sokat fordít-e az adott feladat ellátására. E kijelentéssel nem pusztán a hatékonysági számítások hiányára kívánjuk felhívni a figyelmet, hanem arra is, hogy addig, amíg nem születik egyértelmű törvényi meghatározás az állam és az önkormányzatok, illetve az egyes önkormányzati szintek közötti munkamegosztásról, a

---

¹Ld. erről dr. Koncz Gábor: A művelődésgazdaságtan szakirodalma, KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat, Budapest, 1981, 11–17. o.

ráfordítások mértékének értékelése problematikus marad. A fenti, a közgazgatási reform alapproblémáit jelentő kérdéseken túl szükséges lenne a kultúra szerepének, s annak tisztázása, hogy ebből következően milyen esztétikai, társadalmi és politikai értékek mentén szükséges a kultúrát támogatni. Munkánk azonban elsősorban leíró jellegű, a van „Sein” állapotot kívánja bemutatni, a kívánatos „Soll” állapot meghatározására nem vállalkozhat. Elemzésünkkel a fenti a koncepcióalkotó-tervező munkát szeretnénk elősegíteni. Véleményünk szerint azonban a feladatunk nem merül ki abban, hogy tájékoztatást adjunk a kultúra önkormányzati finanszírozásáról, hanem legalább ugyanennyire fontosnak tarjuk, hogy a helyi kulturális élet szereplőit informáljuk az önkormányzati szféra helyzetében bekövetkező változásokról, az önkormányzatok támogatási potenciálját meghatározó gazdasági feltételek alakulásáról.

Le kell szögeznünk, hogy munkánkban sem elméleti, sem gyakorlati okokból nem adhatunk teljes képet arról, milyen szerepet játszanak az önkormányzatok a kultúra támogatásában. A mérendő fogalom meghatározásakor (operacionalizálás) a mi felmérésünk is szembesül a művelődésgazdaságtani kutatások általános problémájával, miszerint bár elméletileg a kultúra széles, kulturális antropológiai fogalmával ért egyet, a kutatás során mégis a kultúra szűk, közgazdasági, sőt adminisztratív-közgazgatási fogalmát kénytelen használni². Korábbi, a kreatív gazdaságról³, illetve a kulturális szegénységről szóló kutatásaink eredményei szerint is a társadalom és a gazdaság fenntartható fejlődését szolgáló pozitív tendenciák megerősítését a kultúra egy átfogóbb megközelítése, befogadóbb értelmezése, nyitottabb gyakorlata szolgálná, ami a kultúra facilitáló, képesség-közvetítő jellegét hangsúlyozza az eddig követett magaskultúra – populáris kultúra – mélykultúra „termék-osztályozó” megközelítése mellett. Így a szellemi kultúra (könyvtár, színház, közművelődés) támogatásán túl azt is a kultúra támogatásának, sőt követendő gyakorlatnak tartjuk, ha egy önkormányzat például a településfejlesztési koncepció kialakítása során áldoz a közösségi tervezés megvalósítására. Ennek országos szintű kimutatására azonban még reményt sem látunk.

---

²dr. Koncz Gábor: A művelődésgazdaságtan szakirodalma, KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat, Budapest, 1981, 19. o.

³Lágler Péter: A kulturális szegénység, a kreatív gazdaság és „a művelődés hete – a tanulás ünnepe”. SZÍN, 11/2

A mérhetőséget tekintve szintén több problémával kell szembenéznünk. A statisztikai nyilvántartás rendszere történeti alakulásából kifolyólag a kultúrán belül elsősorban a szellemi kultúrára, azon belül is az intézményesült kultúrára koncentrál, azt „látja”. Ezen túlmenően a nyilvántartások jellegükből adódóan csak a pénzmozgással járó ráfordítások kimutatására alkalmasak, holott egy önkormányzat a kimutatható pénzeszközökön túl is jelentősen képes támogatni a helyi kulturális-közösségi életet, illetve a kormányzat is képes pénzmozgások nélkül is befolyásolni az önkormányzatok és egyéb szereplők viselkedését. Az a kérdés, hogy az önkormányzat mely kiadásokat hova könyvel, szintén több problémát vet fel⁴.

Összességében leszögezhetjük, hogy elemzésünk az önkormányzatok kultúrátámogatási gyakorlatának egy szeletéről, az intézményesült (szellemi) kultúra pénzmozgással járó finanszírozásáról tud képet adni, bár kultúraértelmezésében más felfogást vall.

KUTATÁSI MÓDSZEREK

Kutatásunk során egyrészt a helyi önkormányzatok mérlegbeszámoló adatait, másrészt pedig – az egyes területeken zajló folyamatok mélyebb megértéséhez – az OKM által gyűjtött kulturális statisztikákat⁵ elemezzük. Az időbeli változások értelmezése szükségessé teszi az önkormány-

---

⁴Dudás Katalin: Kísérlet a községek 2002. évi kulturális és közművelődési kiadásainak becslésére, SZÍN 9/3, 2004. május 33–43 o. és Dudás Katalin: Kísérlet a helyi önkormányzatok közművelődési és kulturális kiadásainak meghatározására, mérlegbeszámolójuk alapján, SZÍN 10/1, 2005. február, 18-38 o.

⁵Közművelődési, könyvtári, múzeumi, ***

zatokra vonatkozó törvényi szabályozás és gazdasági helyzetük változásainak megismerését is, a vonatkozó szakirodalom alapján⁶.

KUTATÁSI HIPOTÉZISEK

A választási ciklus hatása

A hazai tapasztalatok szerint az önkormányzati kiadások nagysága a választási ciklushoz kötődve ingadozik⁷. A parlamenti, illetve az önkormányzati választások évében, illetve az azt megelőző időszakban a kiadások nőnek a szavazóbázis erősítése érdekében. Előfordul a választást követő évben történő növekedés is, jutalmazás jelleggel. Hipotézisünk szerint ez az ingadozás az önkormányzatok kulturális kiadásainál is tetten érhető, sőt e területen az ingadozás mértéke az önkormányzati átlagot meghaladhatja, mivel egyrészt a kultúra a politikának, ideológiáknak kitett terület, másrészt pedig azért, mert itt viszonylag kisebb ráfordítással is látványos eredmény érhető el.

Feltételezhető, hogy mind a rendezvényekre, mind a beruházásokra fordított összeg emelkedik, azonban eddigi tapasztalataink alapján a rendezvényekre fordított összeg, pláne ennek emelkedése kevésbé kimutatható, mivel a testületeknek érdeke a „cirkuszra” fordított pénz elrejtése más költségvetési címszavak alatt. A beruházásokra fordított összeg ezzel szemben feltehetően jobban kimutatható.

---

⁶Ld. többek között ld. Varga Sándor: Fél évszázad a helyi tanácsi és önkormányzati szabályozásban. Pénzügyi Szemle 2004/5 480-501 p. és 2004/6 631-648 p. és Vigvári András: Politika, gazdaság és reformkényszer a helyi önkormányzati szektorban, 1990–2004. A helyi önkormányzati szektor problémáiról és a lehetséges megoldásokról. In: (szerk.: Böhm Antal) A helyi hatalom és az önkormányzati választások Magyarországon. 1990–2002. MTA PTI Budapest, 2006, 19–65 p., továbbá Ágh Attila: Közigazgatási reform és EU versenyképesség: A konfliktus-konténerek felszámolása. In: (szerk.: Dr. Vigvári András) Félúton. Tanulmányok a helyi önkormányzatok finanszírozási rendszerének továbbfejlesztési lehetőségeiről. Timp Kft., Budapest, 2005, 15–20 p.

⁷Varga Sándor: Fél évszázad a helyi tanácsi és önkormányzati szabályozásban. Pénzügyi Szemle 2004/5 480-501 p. és 2004/6 631-648 p.

A képviselőtestület politikai irányultságának következményei

Feltételezésünk szerint a kormányon lévő pártok oldalán álló önkormányzatok több fejlesztési forráshoz juthatnak hozzá, mint az ellenzékiek⁸. (E hatást tompíthatja viszont a személyi függések rendszere, amely bár részben összefügg a politikai hovatartozással, de át is metszheti azt.) Ezen túlmenően, érdekes lenne annak vizsgálata, hogyan hat a képviselőtestület politikai irányultsága általában a kulturális ráfordítások alakulására (hat-e a kiadások nagyságára, az egyes területek közötti megoszlására). Pl. egyes népszokások megtartása, illetve népművészeti jellegű programok látogatása esetén egy korábbi kutatásunkban összefüggést lehetett tapasztalni a pártszimpátiával⁹. Az ilyen jellegű kapcsolatok feltárása azonban kulturális, vagy még inkább politikai antropológiai kutatási módszereket igényelne.

Beruházás és/vagy fenntartás

Az önkormányzati mérlegbeszámolók adatai alapján 2002 és 2006 között reálértékben 35,2%-kal emelkedett a kulturális ráfordítások értéke. Feltételezésünk szerint ez inkább a beruházásokból adódik, mint a működésre, fenntartásra fordított összeg növekedéséből. A beruházások az önkormányzatok romló anyagi helyzete ellenére azért valósulhatnak meg, mivel e célra lehet központi forrásokból, pályázatokból pénzhez jutni, míg fenntartásra nem. (Nagyobb nyilvánossággal jár, ezért a közszerpelők jobban szeretnek valami újat felavatni, mint valami létezőre többet költeni.) Azért is szükséges a folyó kiadások külön vizsgálata, mivel az egy-egy beruházásra fordított kiugróan nagy összeg elfedheti a települések többsége helyzetének romlását, különösen a kistelepüléseknél.

---

⁸Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv forráselosztási mechanizmusai. Kutatási összefoglaló. Készítette a HBF Hungaricum Kft. a Promei Kht. megbízásából
Forrás: <http://www.fejlesztospolitika.gov.hu/engine.aspx?page=dokumentumtar>

⁹Dudás Katalin: A népművészet társadalmi reprezentációjának összetevői (2006), Kézirat

Az egyenlőtlenségek alakulása

Az önkormányzatok gazdasági helyzetének differenciálódása miatt a kulturális kiadások terén nőnek a települések közötti különbségek. Az egyes közigazgatási szintek kulturális kiadásai közötti különbség a szintek egymáshoz viszonyított gazdasági helyzete szerint változik.

A gazdasági különbségeken túl, azoktól függetlenül stabilan fennmaradnak az egyes területek közötti, társadalomtörténeti okokra visszavezethető különbségek¹⁰.

Fontos kérdés, hogy a kultúra területén a különböző pályázati rendszerek mennyire voltak képesek a területi és fejlettségbeli egyenlőtlenségek csökkentésére¹¹.

A jogi szabályozás változásainak hatása

A vizsgált időszakban az önkormányzatok törvény által előírt kulturális feladatai érdemben nem változtak. Feltételezésünk szerint a kulturális terület finanszírozását emiatt inkább az önkormányzatok kötelezettségeit megállapító, de más területekre vonatkozó ágazati törvények befolyásolták közvetett módon. Az önkormányzati törvény¹² hatályba lépése után

---

¹⁰Csatári Bálint: A kultúra területisége. In: (szerk.: Török József) A szükséges pénz, Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ, Szeged, 2004, 40-59 p.

¹¹Az I. Nemzeti Fejlesztési Terv forráselosztási mechanizmusai. Kutatási összefoglaló. Készítette a HBF Hungaricum Kft. a Promei Kht. megbízásából

Forrás: <http://www.fejlesztéspolitika.gov.hu/engine.aspx?page=dokumentumtar>

E hatásvizsgálat szerint az I. Nemzeti Fejlesztési Terv újraelosztási mechanizmusa sok esetben nem csökkentette a települések, kistérségek között tapasztalható egyenlőtlenségeket, hanem hozzájárult fennmaradásukhoz. A vizsgálatban 14.472, az EMIR (Egységes Monitoring Információs Rendszer) adatbázisban szereplő elbírált pályázatot elemeztek, melyből 11.087 kapott támogatást. Jellemzően inkább a nagyobb településekről nyújtottak be pályázatot, mint a kisebbekről, s minél nagyobb egy település, annál több támogatást kapott. A 10 ezer lélekszámúnál nagyobb települések között egy sem akad, amely ne részesült volna támogatásban. Az eredmények arra utalnak, hogy a pályázati rendszer, valószínűleg felépítéséből következően nem az elmaradott, hanem a fejlettebb területekre ad forrásokat, így a területi különbségeket erősíti. Az egy-egy településnek megítélt összes támogatás nagysága a település fejlettségétől is függött, mégpedig úgy, hogy minél fejlettebb egy település, annál több támogatást tudott a település megszerezni.

¹²1990. évi LXV. tv. a helyi önkormányzatokról

alkotott ágazati törvények ugyanis részben újabb feladatokat állapítottak meg, részben pedig olyan szakmai standardokat tartalmaznak, amelyek finanszírozását az állami normatívák nem fedezik, így szűkítik az önkormányzat mozgásterét más területeken¹³.

Vizsgálandó témakörök

Kiadások

A kulturális kiadások teljes összegének vizsgálata

– A kiadások alakulása folyó áron és összehasonlító áron

A kiadások súlya a nemzetgazdaság GDP-jében

- A kiadások alakulására ható tényezők feltárása (választási ciklusok, a központi támogatás alakulása, az önkormányzatok gazdasági helyzetének és feladatainak alakulása, az önkormányzat politikai irányultsága, a lakosság összetétele – kor- és iskolai végzettség szerint, stb.)
- A kulturális kiadások arányának alakulása az önkormányzatok összes kiadásán belül, összevetés az oktatási, a szociális, az egészségügyi és a sport területével
- Az egyes önkormányzatok közti egyenlőtlenségek alakulása
  - Az egy lakosra jutó kulturális kiadások nagysága településtípusonként
  - Területi egyenlőtlenségek: a) közigazgatási szinteken belüli összehasonlítás, b) kistérségek, megyék, régiók összehasonlítása
  - Gazdasági különbségek hatása – a kiadások nagyságának és összetételének eltérései – a kiadások jövedelemrugalmasságának feltárása

---

¹³Vigvári András: Politika, gazdaság és reformkényszer a helyi önkormányzati szektorban, 1990-2004. A helyi önkormányzati szektor problémáiról és a lehetséges megoldásokról. In: (szerk.: Böhm Antal) A helyi hatalom és az önkormányzati választások Magyarországon. 1990-2002. MTA PTI Budapest, 2006, 19-65 p.

A kulturális kiadások összetételének vizsgálata

- A kultúrára fordított kiadások összetételének változása (közművelődés, színház, stb.), országos szinten, illetve közigazgatási szintenként
- A folyó és beruházási, illetve a dologi és bér jellegű kiadások arányának időbeli alakulása, eltérései az egyes közigazgatási szinteknél és kulturális területeknél

Források*A központi költségvetés szerepe a közművelődési feladatellátás finanszírozásában*

- Az adott évre vonatkozó költségvetési törvényben, illetve az arra vonatkozó végrehajtási rendeletben meghatározott normatív-, cél-, illetve az NKÖM/OKM és az NKA pályázati rendszerén keresztül nyújtott támogatások elemzése.
- A támogatási célok mellett fontos vizsgálnunk azt is, hogy a támogatások milyen döntési mechanizmusokon (normatív, pályázati, eseti döntés) keresztül kerülnek elosztásra: hogyan alakul a törvényben rögzített normatív fejkvóta formájában, illetve a központi állami újraelosztási döntések különböző formáin keresztül juttatott pénzek aránya, mivel változásuk a kormányzati hozzáállás változását fejezheti ki¹⁴.

– Egyéb források szerepe

- A helyi önkormányzatok kulturális intézményeinek saját bevétele. Az egyes területek saját bevétel szerző képességének változása.

A források felmérésénél gondot jelent, hogy csak bizonyos elemeikről érhetők el makroszintű adatok. A problémát egyrészt a NKÖM/OKM ágazati statisztikák felhasználásával, másrészt az egyes támogatási formákról (pályázatok, címzett- és céltámogatások, normatívák) szóló adatok minél teljesebb körű gyűjtésével próbáljuk áthidalni.

---

¹⁴A döntési mechanizmusokról ld. Kuti Éva: Kinek a pénze? Kinek a döntése? Bevételi források és döntéshozók a nonprofit szektor finanszírozásában. Budapest, Nonprofit Kutatócsoport, 2003

Kitekintés

A fenti témákon kívül rövid áttekintést adunk az egyes szektorok (költészet, for-profit, nonprofit, háztartás) szerepének alakulásáról, egymáshoz viszonyított súlyukról¹⁵. Ezen túlmenően igen érdekes kérdésnek ígérkezik a központi és az önkormányzati kultúrafinanszírozás súlyának összevetése, mely képet adhat a centralizációs-decentralizációs folyamatok érvényesüléséről.

Más EU tagországok önkormányzatai kultúrafinanszírozási gyakorlatáról néhány fő adatsor bemutatására vállalkozunk¹⁶, felhívva a figyelmet a magyar önkormányzati rendszer nemzetközi összehasonlításban széles feladatkörére és elaprózottságára¹⁷.

---

¹⁵Kulturális ráfordítások 1989-2007 OKM anyag, és Bárdosi Mónika-Lakatos Gyuláné-Varga Alajosné: Találkozások a kultúrával 4. A kultúra helyzete Magyarországon. MMI, Budapest, 2004, továbbá Harsányi László: A magyar kulturális szféra makrogazdasági jellemzői. In: (szerk.: Daubner Katalin-Horváth Sándor-Petró Katalin) Kultúra-gazdaságtani tanulmányok, AULA, Budapest, 2000, 155-166 p.

¹⁶EUROSTAT: Public Financing of Culture in Europe. Survey Report, Luxembourg, 2004. Forrás: <http://www.culturestatistics.net/culturalexpenditure.pdf>

¹⁷Az önkormányzati kiadások és bevételének nemzetközi összehasonlításának problémáiról ld. Illés Iván: Önkormányzati finanszírozás és adózás nemzetközi összevetésben. In: (szerk.: Dr. Vigvári András) Félúton. Tanulmányok a helyi önkormányzatok finanszírozási rendszerének továbbfejlesztési lehetőségeiről. Timp Kft., Budapest, 2005, 21–46 p.

Szerzőink

Borbáth Erika főigazgató
Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus
(MMIKL)

Bátainé Balogh Erzsébet humán referens
Szekszárd és Térsége Többcélú Kistérségi Társulás

Brüll Edit igazgatóhelyettes
Budapesti Művelődési Központ

Czink Judit főtanácsos, kistérségi referens
Tolna Megyei Általános Művelődési Központ, Szekszárd

Csáki Rozália
Civitas Alapítvány a Polgári Társadalomért, Székelyudvarhely

Dáné Tibor Kálmán ügyvezető elnök
Erdélyi Magyarok Kulturális Egyesülete

F. Gál Sándor közművelődési és nonprofit tanácsadó
Eger

Fekete Anette bábtörténész
Kecskemét

Földiák András mb. főigazgató helyettes
MMIKL

G. Furulyás Katalin kutató, szociológus
MMIKL Kutatási és Kutatásszervezési Igazgatóság

Győri Lajos fotó-szakreferens
MMIKL Művészeti Programok Főosztálya

Halász Péter főtanácsos
MMIKL Nemzetiségi és Etnikai Kisebbségi Programok Koordinációs
Titkársága

Harasztosi Sándor igazgató
Nadányi Zoltán Művelődési Központ, Berettyóújfalu

Hargitai Mária könyvtárvezető
MMIKL Könyvtár és Dokumentációs Központ

Hefner Erika irodavezető
MMIKL Regionális Programok Főosztálya Kulturális Koordinációs
Iroda Dél-Dunántúli Régió

Iványi Károlyné igazgató
Madách Imre Művelődési Központ, Vác

Kovács Edit közösségfejlesztő
MMIKL Közösségfejlesztési Osztály

Margittai Katalin elnök
Művelődési Intézmények, Megyei és Regionális Szerveződések
Országos Szövetsége

Pálné Horváth Mária igazgató
Kemenesalja Művelődési Központ és Könyvtár, Celldömölk

Dr. Petravichné Matyaczko Olga tánc-szakreferens
MMIKL Művészeti Programok Főosztálya

Romhányi András tanácsos

MMIKL Nemzetiségi és Etnikai Kisebbség Programok Koordinációs
Titkársága

Sasvári Edit művészettörténész, igazgatóhelyettes

Kiscelli Múzeum, Budapest

Say István, dr. igazgató, kistérségi referens

Tolna Megyei Általános Művelődési Központ, Szekszárd

Talata–Dudás Katalin kutató, szociológus

MMIKL Kutatási és Kutatásszervezési Igazgatóság

Tóth Zsóka osztályvezető

MMIKL Koordinációs Osztály

Tóth Zsuzsanna főosztályvezető

MMIKL Művészeti Programok Főosztálya

Turupoli Nóra népművelő, LEADER koordinátor

Veszprém Megyei Közművelődési Intézet

Varga Albin igazgató

Művelődési Központ és Könyvtár, Gencsapáti

Várhalmi András igazgató

CSILI Művelődési Központ, Budapest

Wehner Tibor művészettörténész

MMIKL Dokumentációs Osztály

A CD-mellékletet készítették a Magyar Művelődési Intézet és
Képzőművészeti Lektorátus „Látószög” Videostúdió munkatársai: **Nagy
Attila** operatőr, **Arold Imre** vágó,
Sályi Zoltán videografika és **Tóth Zsóka** szerkesztő-narrátor